

Výbor přednášek

Pavla Moudrá

Obsah

Protiválečná

Ženy proti válce

Ženám českým ve čtvrtém roce války

Nový člověk

Abstinence

Výchovou ku povznesení národa

Muž a žena ve vzájemném boji

Alkoholism a žena

Výchova dítěte k lásce a ke kráse

Jak učit malou dívku k lásce ke zvířatům

Jak si vésti v akci protialkoholní při výchově dítek ve školách mateřských

Protiválečná

(Na protestní schůzi žen v Praze, v pros. 1918.)

Když vypukla válka na Balkáně, nemohlo býti protestu proti ní. Stala se neodvratnou a byla vedena z vůle ujařmených národů, jichž nevedl žádný výbojný úmysl, nýbrž jen nutnost sebeobranu. Proto měli Slované na Balkáně sympatie všech nás na ave straně. Chápali jsme jejich boj za svobodu a přáli jsme jim vítězství. – Tím nestává se však válka vůbec nějak omluvitelnou. Zůstává zlem, zůstává překážkou kulturního rozvoje, a její pravé jméno je vždy vraždění, byť toto se i konalo v sebeobraně a za sebe krásnějším heslem. Cíl – svoboda národů je zářný a krásný, ale (prostředky k němu jsou krvavé, a svoboda je zakoupena životy a krví statisíců. Můžeme a smíme říci zde, že účel posvěcuje prostředky? Naopak je nutno co nejdůtklivěji varovat před nebezpečím této jezovitské (zásady! Válka sama o sobě je každá hodna odsouzení, a žádná, co kdy svět stál světem, nezasloužila jména „svatá“. Každá válka bez výminky je výsměchem veškerým humanitním ideám, veškerému zlatému snu lidstva o všeobecném sbratření všech národů bez rozdílu plemen, národností i víry, je oddálením svorného postupu mezinárodní kulturní práce. Válka je krvavý políček všem ethickým naukám o lásce k bližnímu, je vyvrácením možnosti lásky k nepříteli, jak ji hlásá křesťanství.

Ale sluší ve válce hledati vždy pravého vinníka. V případě války balkánské nejsou vinníky ony nadšené řady dobrovolníků, kterým zbraň do ruky vtiskla neodvratná nutnost, nýbrž vinníky jsou ti, kdo národy balkánské nechávali bez přispění, bez opory, když volaly o pomoc a přispění proti tureckému násilí. Vinny jsou evropské velmoci. Ale kdo je to? Je to nějaký abstraktní pojem, neviditelná síla, rovnající se živelní moci, která jako uragán by smetla lidské životy, nebo která jako nějaká nebeská spravedlnost by měla právo nad nimi rozhodovati? Ne, je to jen pár lidí, pár jednotlivců, jejichž široké svědomí má nyní pojmout! veškerou zodpovědnost za všechnu tu prolitou krev, za všechny umírající hladem, zimou, nemocemi, za všechnen pláž vdov a sirotků! Chtějte je označiti jmény, chtějte je vyvléci ven z jejich úkrytů a postaviti je na pranýř – nenajdete jich. Umyli si jako Pilát ruce, a nenajdete na nich stopy krve. Mají dnes na jazyku mír a hlásají do celého svět; své mírumilovné smýšlení. Protestujeme dále proti způsobu, jakým se z válečného nadšení Bulharů vytloukal kapitál pro militarism, a použilo se poukazu na výbornou brannou moc Bulharska k povolení válečného rozpočtu. Příslušné kruhy poukazují nyní na ducha, jakým byla vedena válka balkánská, ale klamou se, myslí-li, že tento duch je špiritus, který by bylo možno trychtýřem vlíti do mozku každého vojáka. Je právě velký rozdíl mezi bojovníkem a mezi vojákem. Na celém světě snad ten slovanský jih měl tou dobou své bojovníky; ostatní země a státy mají své vojáky. A co je voják? Dr. Škarvan, který v r. 1894 v Košicích odepřel vojenskou službu a výrok jeho otištěn je v Tolstého „Kruhu četby“, napsal: „Voják není nic jiného než nástroj, zbavený vlastní vůle, určený k tomu, aby slepě a přesně konal vše, co paragrafy od něho žádají.“ Do takového materiálu se špatně vtouká nadšení. I Turci vyhrávali, dokud byli bojovníky; jakmile z nich Němci chtěli vycepovati vojáky, zabili v nich bojovného ducha.

Není tedy v celém evropském vojsku onoho duchovního podkladu, jaký byl v řadách jihoslovanských; není proč se nadchnouti, není ani vůle k boji, neřku-li k vítězství. Hnátí tyto massy lidstva dnes do boje za nějaký domnělý politický zájem té které říše, by bylo nátlakem, ba přímo zločinem, jelikož nikdo z lidí těch nemá chuti k obětování svého života za tak vratkou cenu.

Každá další válka no boji Jihoslovanů za svobodu by byla válkou útočnou, ze závisti, z nevraživosti a vůbec z podlých, nemravných úmyslů. Zameziti ji, vzbouřiti se proti ní, je povinností nás všech, kdo vytkli jsme si pracovali k realizaci světového míru.

Idea pravého pacifismu neutrpěla sympatiemi k bojujícím Jihoslovanům. Naopak, po tav hrůzných důkazech běd válečných bude tím větší touha po míru v srdcích všech, kdo bědami těmi byli postiženi nebo byli jich svědky. Mírové hnutí musí nyní růsti tím více, ba všichni do jednoho musíme se sjednotiti v jediné velké mírové sdružení, které vzepře se proti všemu dalšímu válčení.

Dosti bylo prolito krve, a běda těm, na jichž hlavu padá zodpovědnost za ni! Nikdo z nás nepřeje si války a nemá na ní zájmu. Máme právo, jako lidé, vzepřítí se jí a nebýti jí účastni ani stínem myšlenky schválení! Právo k protestu mají muži, o jichž životy by šlo, a mají je i ženy a matky jejich.

Právo mateřské! Kdo ho kdy respektoval y které válce? Jakoby ho nikdy ani nestávalo, jakoby nikdy ani za zmínku nestály roditelky a dodavatelky nejvzácnějšího válečného materiálu! Matkám se synové do válek zcela bezohledně, bez možnosti odvolání, berou. Výminek, jakých bylo právě nyní ve válce balkánské, kdy matky samy posílaly do boje své syny, bylo v dějinách lidstva jistě pramálo, a vždy se tu zase jednalo o bojovníky, a ne o vojáky. Matky bulharské, srbské a černoohorské říkají dnes, že jsou hrdy na své syny za to, že šli do boje; sílí je myšlenka, že děti jejich hájily svobodu vlasti. Ale nač a proč by byly hrdy matky české, kdyby vypukla dnes válka u nás?

Matky a ženy české mají otevřeny zraky jen pro zlo válečné. Mají dosti na drastických jeho ukázkách z pouhé četby časopisů. Pomyšlení, že by hrabivá ruka příšery válečné sáhla i po jejich srdci a proklála je mečem bolesti, žene je k tomu, aby protestovaly proti válce, aby bránily před ní své drahé. Kde je dnes žena tak neuvědomělá, že by pasivně přihlížela k tomu, aby její muž nebo syn šel na bojiště, aby jí bylo lhostejno, že její dům bude opuštěný, že jí odejde živitel? My neznáme a nemůžeme znát vlastenecké nadšení Jihoslovánek; pro nás válka znamená jatky, znamená zpusošení rodinného života, znamená i hospodářské škody. Protestujeme proti válce i jako lidé, jako členové národa, pro něž by válka znamenala překážku rozvíjejícího se kulturního života našeho. Bylo již teď, při vzdálené válce balkánské, viděti, jak ustupují všechny zájmy klidné kulturní a umělecké práce před zájmem o bojiště. Pořádáme sbírky pro raněné bratry Slovany, pomáháme jim všelikou akcí ke zmírnění útrap válečných, vidíme v jejich boji za svobodu analogii s odvěkým zápasem naším o samostatnost, a měli bychom zůstatí klidni, když se jedná o to, aby mužové a synové naši stříleli do nich jako do nepřátel?

Máme tolik příčin nechtítí válku. Pronikne náš hlas, který je hlasem celého národa, až ke sluchu těch, kdo by brali na sebe zodpovědnost za vše, co se stane? Protesty proti válce se množí a opakují. Jsou varovným znamením pro všechny ty, kdo by chtěli veštvati říši naši ve válku, v níž by tato ztratila víc než sympatie všech ušlechtilých lidí na celé zeměkouli. Je hříchem štvát do války, a nedbati varovných znamení bylo by trestuhodnou nedbalostí.

Stále více musí do popředí vystupovati nutnost zřízení smírčích soudů, které by mezinárodní zápletky řešily nekrvavým způsobem, bez účasti mass lidských těl, která se pro nějaký domnělý zájem říše mají rozstřílet jako hromadný pojem „branné moci“, jako pouhý válečný materiál, nutný k vydobytí vítězství, bez ohledu na to, že věhlasní stratégové operují zde s myslícími a cítícími lidmi a ne s figurkami, jež se posunují, kam kdo chce!

My ženy nikdy nepochopíme nutnosti krvavých válek. Pochopily jsme za to ihned myšlenku pacifismu a chceme k ní, ve svém zájmu i v zájmu všech mužů, pracovati ze všech sil. Je to naším úkolem ve vývoji lidstva, je to naším posláním. „Kam muži boj zanesli, tam ženám sluší přinášeti ratolest míru,“ praví Zeyer. Proto nezná pravá ženskost nikdy žádného nadšení“ pro válku. Vidí v ní jen svého největšího nepřítele, vidí v ní zlo, a vidí v ní velikou osudnou Lež, v níž bohužel věří dosud polovina mužů jako ve vznešenou Pravdu. Žena vždycky, celou povahou svou, bude státi na straně Míru; domáhá-li se rovnocenně s mužem všech občanských i politických práv, je to proto, aby pomáhala uskutečniti ideály lidstva, které nemají nic společného s válkami a vražděním.

Spolu se všemi ušlechtilými muži usilujeme o bezpodmínečné odstranění všech válek, jakožto prostředků nekulturních, nehumanních. Pokrok lidstva je v pochopení myšlenky solidárnosti a vzájemné dohody ke společné práci vzdělávací a umravňující, na níž budou míti účast všichni národové. Myšlence té musí ustoupiti všechna hamižnost, nevraživost národnostní, i všechny ctižádostivé plány jedinců.

Protestujeme-li proti válce, stavíme se na stranu všelidského práva i spravedlnosti. Náš protest nesmí však býti ojedinělým, tlumeným zvoláním, nýbrž musí býti tak silný a mocný, až by se stal hrozivým mementem všem nesvědomitým, farizejským strůjcům válek. A může se takovým státi, povede-li ho u nás žen síla nezdolná, jaká nemá rovné v celé přírodě, síla lásky mateřské, které, jak praví básník, „neumrazíš na horách, neutopíš v moři“! I matka ptačí staví se slabým křídlem svým na odpor, berou-li jí děti z hnízda. A matka lidská by složila ruce v klín, když se po jejím synovi sápe ruka nad všechny vrahy hroznější, a nutí ho, aby šel na smrt nechtěnou, nedobrovolnou?

Ne, armáda žen nikdy nepozná nadšení pro válku, nikdy neuzná smyslu nějaké válečné povinnosti. Je jen jednoho nadšení schopna: nadšení pro lásku a dobro, a zná jen jedinou povinnost: býti na stráž u těch, které miluje, a odvracet od nich všechno zlo.

Ženy proti válce

(V Praze, v prosinci 1913.)

Na obranu války udává se často, že prý dává podnět k vývinu občanských ctností, zmužilosti, sebeobětování, vzájemné pomoci, hrdinného snášení bolesti atd. Je-li tomu tak snad dnes ve válce balkánské, jsou-li možný skutky opravdového, hrdinství při zoufalé obraně rodného krovu a drahé rodiny, rozpoutává přes to každá dlouho trvající válka všechny nejlítější běsy lidských náruživostí. Údės, požáry, lupičství, vraždy, znemravnělost, hlad, bída, cholera a mor provázely jako lítice každou válku a draze byla veškerými těmi bėdami, smrtí, nemocemi a slzami zaplácena ta záře hrdinství, za kterou se jednotlivcům dostávalo řádů a čestných vyznamenání za osobní statečnost.

Nemluvě ani o dnešním krveprolití na slovanském jihu, jaké hrůzy provázely na př. války napoleonské! Je tomu letos právě sto let, kdy udál se osudný ústup francouzské armády z Ruska. Očitý svědek, Francois Bourgogne, praví o něm: „S jedním stem tisíců mužů vytáhl Napoleon z Moskvy; ve Smolensku měl jich již jen 40.000. Ve Vilně neměl již děl a těch 15.000 lidí, kteří mu zbyli, bylo již stěží lze pojmenovat „vojáky. Co potom ještě přešlo Němen, byla hrstka příšerných bytostí, bídou tak znetvořených, že sotva již mohli se zvát lidmi. Tu neznělo již proti nepříteli vítězné Vive l'Empereur!; jen rouhavá kletba drala se z úst, se rtů mrazem rozpukaných.“ Hlad a neobvyklé kruté mrazy zničily takto vítěznou francouzskou armádu. „Všechny nejhrubší pudy sebezáchovám se probudily,“ líčí dále Bourgogne, „vraždilo se pro skývu chleba, bezbrannému bral se plášť, lidé hladem sezvířečtělí vrhají se jako hyeny na soudruhy. Nikdy lidstvo nezažilo větších hrůz.“ A přec od těch dob; přineslo bojiště světa hrůzy ještě větší. Angličané ve válce s Bury osvědčili se jako necitelní netvoři, a jak křesťanští nositelé kultury z Anglie i Německa jednali s nebohými divochy při zakládání svých výbojných kolonií, převyšuje i hrůzy středověkých mučireň. Nadešla válka rusko-japonská, při níž sami ďáblové nebyli by si mohli vymyslet rafinovanějších muk, a co máme říci o ohavnostech, jež dnes Turci pášou na raněných a bezbranných Slovanech?

Je osudnou kletbou, že s pokračující kulturou a při zdánlivé mravně zvýšené úrovni stává se válka vražednější, surovější, rafinovanější ve svých ničících prostředcích. Kde ve starověku vítězila fysická síla jednotlivcova bojem muže proti muži, uplatňuje se dnes i zákeřný, nečestný přepad. Technických kulturních vymožeností používá se k ďábelským vynálezům smrtících přístrojů, k hromadnému ničení protivníka. Vodu, zemi i vzduch opanovává člověk k účelům klidného rozvoje průmyslu, obchodu a dopravy, ale i k stavbě dreadnoughtů, podmořských torpéd, rychlopalných děl, vzdušných lodí, jež metati mají i s výšin zkázu do řad nepřátel.

Přední český pracovník mírový, učitel Šídlo, praví ve své brožuře „Válka“: „Nevzpamatuje-li se lidstvo, bude každá příští válka krvavější nežli předcházející. Technikové už hlásají, že budoucnost patří pušce, jež se bude sama nabíjeti a vypálí za vteřinu 6-7 ran. Prof. Hebler vypočítal, že bude úspěch takové pušky

40krát větší než pruské ručnice z r. 1870. Pěkný takový doklad zabijácké kultury 20. století je puškové dělo, jež bylo r. 1908 prohlíženo členy říšské rady; nahrazuje 50 pěších střelců a vydá za minutu 400 ran. „Půjde-li to tak dále,“ řekl generál Hässler, „nevíme, zůstane-li kdo po bitvě, aby pohřbily padlé.“ Uvážíme-li, že se v příští válce použije vedle těchto samočinných pušek, vedle automobilů a vzducholodí ještě všemožných vynálezů chemie a elektřiny, nutno dáti za pravdu Ruskinovi, jenž praví, že válka moderní, válka chemická a mechanická je ohavnější než jedem napuštěný šíp divocha.“

Právem lze poukázat na větší trestuhodnost moderního válečnictví. Moderní člověk není hnán do války pudem sebezáchovy, není mu třeba cvičiti se ve zbraní, aby se ochránil před vrahem, číhajícím na něho za branami města; nepodléhá již tak náboženské suggesti, aby šel vraždit ve jménu božím; moderní člověk vyrostl z pěstního práva, z otroctví i mučení, chce býti uvědoměným, volným občanem; pokrokový, mravně vyspělý člověk nechopí se již dobrovolně vražedné zbraně. Válčí-li, činí tak nátlakem států, které mu ukládají vojenství jako občanskou povinnost, a na státy rovněž padá i všechna zodpovědnost za prolitou krev. Máme toho nejpádňější doklad v nynější válce balkánské. Státy jihoslovanské byly donuceny k sebeobraně; u nich válka znamenala svépomoc, a vedla je myšlenka osvobození vlasti z jařma tureckého, „pod nímž úpěli 500 let. Marně dovolávali se ochrany; Evropa nechávala je trpět a strádat tureckými násilnostmi a neujala se jich – snad proto, že to byli Slované. Došlo-li k válce, tak krvavé a tak hrozné ve svých důsledcích a komplikacích, jsou tím vinny jenom ostatní státy evropské. A tytéž velmoci dnes straší přípravami k válce, která hrozí se stati všeevropskou; konají se k ní tajné přípravy, a stát proti státu stojí tu proti sobě s jícny děl a statisíci bodáků. Jihoslované vítězili svým národním nadšením, svou touhou po svobodě; ale čím chtějí v budoucnosti vítěziti evropské státy ve vzájemném vražedném boji? V lidu, v uvědomělých řadách jeho, není naprosto žádného nadšení pro válku. Lid si nepřeje války, nejeví ochotu jíti na smrt pro čísi politický zájem nebo z povinnosti, jež navzájem spolu víže brannou mocí trojspolku neb trojdohody. Lid, tento hromadný pojem pro množství lidských bytostí, nadaných vyspělým rozumem i cítícím srdcem, vzpírá se a protestuje proti tomu, aby nejlepšího výkvětu jeho, zdravých, mladých mužů, bylo užito jako potravy pro děla, jako stáda, které by vedeno bylo přímo na jatky!

Nejméně nadšení a nejméně odporu musí přirozeně v pohnuté naší době jeviti žena. Žena bývala spoluvinnicí, často i původkyní sporů a zápasů. První krvavé zápasy mezi předhistorickými lidmi, kteří nelišili se mnoho od zvíře, odbývaly se jistě o ženu, která dostávala se silnějšímu jako cena vítězná. Odtud vznikl také u ženy obdiv pro muže fysicky silného, jehož mocná paže dovedla ji i v pozdějších dobách, kdy válečně se napadaly již jednotlivé kmeny, chrániti před nebezpečím. Tím vyvinul se u ženy znenáhla pocit úcty pro muže, který dovedl v boji zvítěziti. Touto úctou, oslavou a věnčením bojovníků projevovala žena vlastní podřízenost, přiznávala se k vlastní tělesné slabosti, která jí bránila, aby sama činně se zúčastnila boje. Čteme o bojích Amazonek, bohyně Pallas Athéně zobrazovala se v plné výzbroji válečné, i naše české pověsti mluví nám o dívčí válce, ale to byly přec jen vždy výjimky, úchyly od pravidla, dle něhož žena nikdy nebrala podílu na válečném vraždění. Od samého počátku dějin lidských, od válek trojských, přes celý bojovný starověk, přes

chmurný středověk s jeho takřka neustálými válkami a křížáckými taženími, až po válku třicetiletou, sedmiletou, války napoleonské i války 19. století, byla a je válka pro ženu jediným řetězem bolu, útrap, zdrojem slzí i předmětem kletby do nebes volající. Pro ženu nemohla válka nikdy znamenati slávu, nikdy opojné vzrušení, jakému v ní podléhal muž. Pro ženu znamenala válka vždy jen bolest, úzkost, ochuzení srdce i celého života! Láska a péče mateřská dávala v oběť molochu války to nejdražší – své dítě, a čteme-li v dějinách, že Spartanka sama vysílala syny do boje a byla hrda, že syn její padl v boji, není tím řečeno, že by srdce mateřské, pod rouškou všeho patriotismu, krvácelo snad méně smrtelněji než srdce matek těch, které se vzpíraly odchodu synovu!

Žena za dob dřívějších nevzepřela se veřejně válce. Považovala ji za nutnou, za válečné řemeslo mužovo, a trpně, s placem nechávala muže odcházeti do válek, provázejíc ho jen vroucí modlitbou; v případě válek křížáckých nacházely ženy útěchu v pomyšlení, že milenec, syn či bratr odchází bojovati za věc svatou, samým Bohem chtěnou. Jen tímto náboženským podnětem lze také vysvětliti zjev Panny Orleánské, ženy válčící v poslušnosti božího hlasu, který jí to velel, ženy, bojující ve válkách husitských po boku mužův, byly rovněž podníceny náboženskou ideou.

Je vůbec příznačno a hodno povšimutí, že kdekoli se výjimečně v dějinách setkáváme se zjevem ženy válčící, bojující, děje se to vždy v exaltaci, za svodu nějakého ušlechtilého, domněle „svatého“ cíle. „Pro víru a pro vlast!“ pro tyto dva pojmy dovedla se po případě žena roznítiti tak, že se i chopila smrtící zbraně; proto vidíme ženy ojedinele bojovati i v povstání polském, v četách Garibaldiho i v bojích na Balkáně proti Turkům.

Ale nikde a nikdy, co svět světem stojí, nedala se žena získati jako vojín při výpravách výbojných, loupeživých, při válkách vedených ziskností, ctižádostí neb vražedným nepřítelstvím. Nikdy žena nebyla v řadách najatých, placených žoldnéřů! Kde nebyla oslepena zářivým cílem, kde jí nepodněcovalo nějaké posvátné nadšení, tam nebylo možno získat ženu pro válku. Dobyvatelských úspěchů se nezúčastnila. To není v ženě povaze a přirozenosti. Žena celou svou bytostí, celou svou duševní vlohou tíhne k míru. Proto i ve válkách trpěla jejich hrůzami více než muž. Dotýkaly se jí bolestněji a ihned také chápala žena svůj úkol při válkách. Snažila se hojivou rukou mírnit i bědy válečné. Ošetřuje raněné, kloní se s posledním útěšným slovem nad umírajícím, napájí žíznivé, odívá nahé, sytí hladové, mírní osud zajatých – takový je po všechny věky úděl žen při válkách. „Kam jste, muži, boj zanesli, tam je nám ženám přinášeti ratolest míru,“ praví žena ústy básníka Zeyera, „kde muži ranili mečem, je ženám hojiti balsámem.“

Proto také ženy, jakmile v předešlém století vzniklo hnutí mírové, pochopily ihned základní ideu pacifismu, a přihlásily se jako jeho pracovnice. Byly to – mám-li jmenovati některá jména – Ruska Helena Petrovna Blavacká, zakladatelka Theosofické společnosti, jejímž cílem je sbratření všech národů světa bez rozdílu rasy, pohlaví, víry i stavu, Berta ze Suttnerů, paní Flammarionová, Američanka Anna Ecksteinová aj. Bertě ze Suttnerů podařilo se před několika lety rozechvěti celou Evropu spisem „Odzbrojte!“, v němž líčí útrapy válečné a obrací se k vládám, aby ustaly ve vražedném zbrojení.

Dnes zdá se, jako by zájem o Bojiště balkánské byl zdusil všechnu práci pacifismu. Hrozící válka evropská jako by kde koho nutila ke zvolání: Kde je tedy jaký praktický výsledek veškerého mírového hnutí? Proč nezabrání smírčí soudy a mezinárodní konference vypuknutí války? Proč se zbrojí, vydalo-li mírové hnutí heslo: Odzbrojte! a konec válkám!? Stejně by se mohl někdo ptáti: proč se sklání stéblo trávové větru až k zemi? Proč nevzdoruje pevně jako dub? – Mírové hnutí je mladé, nové; bojuje proti tisíciletému předsudku o nutnosti a potřebě válek, je mu zápasiti i s netečností a hloupostí lidskou, i se živly, které mají na válkách svůj zájem a zisk, a které je proto houževnatě chrání i podněcují.

Představa nutnosti válek a svatozáře, jakou určité třídy vždy obestíraly válku a všechno, co s ní souviselo, vžila se tak do lidstva a tak proniká veškerým myšlením i výchovou, že lze se vlastně diviti, jak v lidských myslích mohly se udržeti a vzklíčiti k tak jaře zelenému osení hnutí mírového všechny ty zárodky jeho, vložené v ně vznešenými zakladateli buddhismu i křesťanství. Hnutí mírové je potěšitelným důkazem, že lidský duch na své vývojové dráze dospívá k poznání principu lásky, bratrství a míru, a uvědomuje si, že zákonem dokonalé bytosti lidské není přírodní soutěžný boj, nýbrž vzájemná soupomoc, láskyplné sdružení a ochrana slabšího silnějším, že zkrátka Nový Zákon vítězí nad Starým a učení lásky nad ponurým „oko za oko, zub za zub!“ Jaká je to síla v lidském duchu, jaká moc paprsků božského Světla, že prese všechnu zpátečnickou výchovu, prese všechnu lenivou bezmyšlenkovitost většiny průměrných lidiček, přes zjevné úsilí zpátečnických živlů razí si v lidstvu cestu ideál Světového Sbratření na základě vzájemné snášenlivosti! Je to úkaz či spíše dosud nadějná předzvěst duchovního přerodu, k němuž musí dospěti lidstvo, přerodu k míru, milosrdenství a vzájemné lásce. Ve hnutí mírovém dospívá člověk zvolna, přes veškerý ten arsenál rychlopalných děl a rafinovaných smrtících zbraní, k ujasnění si té nejvznešenější Pravdy, že je jen článkem v řetězu tvorstva, že je částí světové Jednoty, a že příkoří, učiněné nejmenší této části, týká se zároveň i jeho, že je neoddělitelný od celku a že zasazuje-li smrtící ránu domnělému nepříteli, zasazuje ji vlastně, i se všemi bolestnými následky, – sobě! Až se toto poznání upevní v myslích lidských, až nabude i ztělesnění ve skutcích, musí zmizeti všechno válčení samo sebou, jako přežitek barbarských dob, tak jako zmizely již otroctví, robota i církevní mučírny.

Právě proto, že hnutí mírové je mladé a slabé dosud jako stéblo, nezlomí se ve vichřici válečné, nýbrž jen skloní, aby po ní vstalo tím svěžejší. Vidíme to již dnes. Dokud nebylo nebezpečí války, nebylo i okázalých protestů proti ní. Klidně nechali jsme přejiti válku rusko-japonskou i italsko-tureckou. Ale teď, kdy se požár světový blíží k vlastnímu evropskému krovu, zdviháme se a voláme po ochraně. Teď si najednou všechny vrstvy uvědomují zlo válečné a mluví o něm jako o zlu a ne jako o nutnosti. A jsou to zase v prve řadě uvědomělé ženy, které pozdvihují svého hlasu proti válce. Jsou to především matky, které dovolávají se svého práva mateřského, nikdy dosud v žádné válce nerespektovaného. To je hlas ve staletých vřavách válečných naprosto nový. Tak zvolati neodvážila se nikdy žena v minulosti! To je hlas nové ženy, ženy budoucnosti, která takto volá. Je již rozhodně jiný než byl onen. tichý sten, s jakým matky dřívějších věků žehnaly svým synům, odcházejícím do boje. To je hlas ženy, vědomé si svých lidských práv. A jakmile si žena jednou

něco podobného uvědomí, může být celý svět jist, že to také dovede uplatnit, a že bude houževnatě k tomu pracovat, aby práva svého si dobyla.

Muži sami, při všech pacifistických zásadách jednotlivců mezi nimi, nikdy války neodstraní. Toho dovede jen žena silou mateřské lásky! Proto je uvědomělá žena nejpopovolanějším činitelem ve linutí mírovém. A je nešpora o, že řady žen, zaujatých proti válce a nadšených pro mír, jen porostou právě v těchto těžkých dobách. Válka je jako požár, ale při příšerném jeho svitu ozáří se i ženám jejich cesta, a ony tím horlivěji budou účastny na jeho zdušení.

Světový mír zdá se být dnes vzdálenou hvězdou, která v mlhách zaniká, ale přese všechno přijde přece doba, kdy opět zazáří nad bědným lidstvem. Kéž jsou to v první řadě ženy, které pomohou přiblížit ten den, tak aby pravdou se stala slova Zeyerova:

„Kdy zmizíš, lidstva trude?“

Až Slovo ženou učiněno bude!“

Ženám českým ve čtvrtém roce války

(Promluveno na schůzi žen v Praze, 23. března 1918.)

Milé sestry!

Zdůrazňuji toto oslovení, protože je v něm celý program náš. Ne snad jen dnešní schůze, nýbrž dnešní doby, celé budoucnosti naší. Co je cílem lidstva, nejvyšším jeho ideálem, k jehož uskutečnění směřovaly všechny pokusy o reformu sociální i náboženskou! Je jím sbratření lidstva, to jest uvědomění si citu jednoty, solidarity, lásky a vzájemné zodpovědnosti jednoho za všechny a všech za jednoho. Co k tomuto sbratření napomáhá, je dobré, co mu brání a co ho oddaluje, je zlé. V dějinách lidstva zazářily několikrátě červánky sbratření a zrovnoprávnění všech bez rozdílu stavu, národnosti, víry i pohlaví. Byly to první doby ideálního křesťanství, doby apoštolského komunismu, žel tak záhy zaniklého, jakmile se z mladé bratrské obce vyvinula církev, bažící po moci a vezdejších statcích. Po druhé zaplál květ sbratření lidstva u nás v Čechách osobou Petra Chelčického a Jednotou Bratří českých. V nich byly prvky pravé demokratisace, byl pokus uskutečnění království božího na zemi. A jako v křesťanství prvotním byl pokus za tuto realizaci ráje odměněn žalářem, mukou, smrtí mečem i v plamenech. A zas po třetí, v 18. století, letělo slovo „bratrství“ světem. Netkvělo již v pozvolném vývoji ideí rovnoprávnosti a lásky v srdcích lidských, nýbrž letělo jako anděl zmaru a pomsty nad hlavami oněch, kdo provinili se proti bratrství. Nebyla to náboženská evoluce, byla to sociální francouzská revoluce, tato doba soudu a vyrovnání mezi hladem a přepychem. Bratrství zastřel sice záhy dým a kouř válek napoleonského císařství, ale idea nezanikla. Vynořila se znovu v díle novodobého socialismu, pracovala k ní různá duchovní hnutí – jmenujme jen zběžně snahy o všesvětový mír, o odzbrojení a o utvoření jádra sbratření lidstva, jak je měli na mysli Tolstoj, pacifisté a společnost Theosofická. Svědčí o životnosti a posvátné opravdovosti myšlenky sbratření, že jí nedovedlo udusit i ani nynější šílenství války světové. Naopak, přes šílenství války promlouvá zdravý instinkt v lidstvu a volá dnes již nezadržitelnými zvuky po ukončení bratrovražd, a budoucnost svou nechce lidstvo viděti jinou než ve znamení společné tiché práce kulturní v bratrství a míru!

Co od bratrství oddaluje, je zlé. Zlem je veškerá pýcha, touha po moci a výboji, vyvyšování se nad jiné, rozpínavost na úkor bližního. Národ těmito vlastnostmi obdařený, v čele s vladařem těchto vlastností, stává se zotročovatelem národů druhých, metlou mírumilovných sousedů, vinníkem béd a utrpení druhých. V důsledcích svých vedou tyto vlastnosti k válce, tomuto největšímu zlu, o němž Rousseau řekl, že to je „nejhorší ďábel, jakého kdy vyvrhl jícen pekla“. Moderní Člověk nevěří v peklo a ďábly, ale čeho se dnes dožil, čeho je očitým svědkem, předstihuje snad i středověké představy o ďáblu a pekle. – Polský malíř Grotgier namaloval cyklus obrazů „Vojna“. Na posledním zpodobil Boha Otce, proklínajícího své stvoření slovy: „Ó lidstvo, Kainovo plémě!“ Ano, bratrovraždou je válka a je nutno říci to dnes otevřeně, bez jakékoli glorifikace války. Ne zastíráním jejích hrůz,

ale pravdivým zjištěním všech běd, jež ji provázejí, a hlavně zjištěním a odstraněním jejích příčin, lze se domoci nápravy. Když několik let před válkou mírové hnutí upozorňovalo slovy i pérem svých pracovníků na práci k odstranění válek, na myšlenku odzbrojení a světového míru, provázel tyto pracovníky útrpný úsměv a příhana blouznivých utopistů. Pacifism byl hudbou budoucnosti. A dnes! Lidstvo, lačné míru, touží a lká po prvním jeho zvuku; přes ohlušující střelbu z děl, přes bubnovou palbu a praskot granátů, přes zničená role a zdeptanou ornou půdu, chce slyšeti jásavý trilek skřivana nad jarní brázdou!

Ale jak vypadají dnes ty brázdy orných živných polí? Kde zuřila válka, je zpusťována půda, ne pluh rolníkův, ale vražedné přístroje zběsilosti válečné vyryly v ni jámy, zející jako otevřené rány na těle maticky Země, té jediné spravedlivé živitelky naší. A v zázemí, kam válka nedolehla, jsou pole zanedbána odchodem zemědělských dělníků a hospodářů do války, zanedbána a špatně spracována tak, že na mnoho let, ani za míru, nedají bývalého užitku. Naše vlast česká, země nejúrodnější, oplývá ovocem, honosí se rudou a kovy. Kde to je dnes všechno? Pokoutně z Čech bylo vyvezeno potřeb a potravin za miliony, vinou neuvědomělosti a ziskuchtivosti našich lidí.

A podívejme se jen letmo – vždyť dopodrobna musila bych líčit celý den! – na ostatní obrazy důsledků války. Vizte ty vlekoucí se postavy zmrzačených vojínů, všimněte si pohaslých zraků vojínů-slepčů, všimněte si bledých tváří vyhladovělých dětí a žen, počítejte oběti různých nemocí v nemocnicích, zalette v myšlenkách na hřbitovy válečné, jichž prostor převyšuje dnes snad již rozlohu zahrad, nakloňte sluch ke všem nářkům, zoufalému volání i ke kletbám, jež dnes nesou se k nebi zdánlivě neúprosnému – a není vám třeba žádných dokladů z minulosti, abyste pochopili, co je válka a co byl ztracený mír. Když isme se ho, my pracovníci v mírovém hnutí, dovolávali, žádající mezinárodní smírčí soudy na místě krvavého rozhodování sporů, nenacházeli jsme skorém nikde ohlasu. Marně vyzněl apel Bertý Suttnerové „Odzbrojte!“ a předpovídali-li jsme ve správné tuše hrůzy příští války světové, řeklo se nám, ze dnešní válka, při takových báječných prostředcích válečných, nemůže míti dlouhého trvání! Vždyť s tímto lehkovážným předpokladem vstupovali jste všichni – snad i její původci – do dnešní války světové! Však jsme za čtyři neděle doma! Kolik vojáků si tohle řeklo, když byla vyhlášena mobilisace? A dnes – ve čtvrtém roce války přestáváme bezmála věřit v její konec, A dobře děláme, že nevěříme, dokud konec války vkládáme do rukou těch, kdo ji začali. Proč vyzněl výkřik B. Suttnerové po odzbrojení na prázdno? Protože se s ním obracela, kam neměla. Vysoké vlády, parlamenty, státníci a ministři neodzbrojí. Mluvčí soc. demokracie německé vyřkl v parlamentě 30. ledna závažnou větu. Nejhlavnější, pravil, je, aby továrna na děláním mrzáků byla uzavřena. Neučiní-li to ti, kteří jsou u moci, pak ji zavře lid! Veškerá hnutí obrodná přicházela z lidu, z něj jediného vzejde nejen mír, nýbrž mír světový, mír trvalý!

Lid má také snad právo, o míru rozhodovati, a jaké je to jednání mírové, na kterém chybí lidová zástupci! Jen chtít a pevnou vůlí se k míru nést! Všichni, a zvláště my ženy, které jsme válkou tak úplně bez viny dotčeny nejvíce! Nemáme, bohudíky, žádné účasti na vzniku světové války, a co se nám vytýkalo jako nedostatek, na př. to, že prý žádná žena není vynálezcem, za to dnes říkejme tisíckrát zaplat' pánbůh!

Zaplať pánbůh, žádná z nás na celém světě nevynašla strojní pušku a pumy, naplněné otravnými plyny, v žádné ženské hlavě nezrodila se myšlenka zákopů, ostnatých drátů a aeroplánů, vraždících s hůry nevinné děti a ničících umělecké památky. Ne, bohudíky, všechny ty mašínkvéry, dekunky a tromlfajry i s tím hříchem zkomolení naší krásné mateřštiny jsou výplody mužských mozků!

Ženy tedy nemají zodpovědnosti na válce. Ale měly byste ji všechny – a je nutno důrazně na to upozorňovat – kdybyste se zúčastnily dobrovolně prací, které válku prodlužují. Vy nesmíte se státi náhradnicemi mužů ve vnitrozemí, ne se hlásit do služeb za muže! Vždyť probůh, za každou z vás je takto poslán jeden otec, jeden syn, jeden bratr do fronty!

Protestujeme pak ze všech sil proti tomu, aby ženy dokonce byly verbovány k válečným úkonům!

Ze všech sil je nám pracovati k tomu, abychom válku neprodužovaly. Ovšem, která pak z nás, co jsme se dnes zde sešly, by si nepřála brzkého konce války? Ale na druhé straně, kolik je bohužel dnes ve světě těch, kdo si v trvání války libují, kdo z ní tyjí a bohatnou a kterým je při ní dobře, ach tak hříšně dobře, že by si jejího konce ani nepřáli vůbec! Co s těmi prodlužovateli války? Přejde i jejich hodina. Je staré dobré přísloví: Boží mlýny melou pomalu, ale jistě. A až světem zaburácí vichřice, jejíž tajuplný první záchvěv slyší již pozorné ucho lidské – pak smete i tak mnohé, co se dnes ještě hýřivě týčí!

Kde tedy je naděje na mír, kde je to ulétlé poplašené ptáče, po němž dnes marně voláme? Velký ruský myslitel, Lev Nikolajevič Tolstoj, nepřestával zdůrazňovati při své reformě lidstva: Spása je ve vás. Dnes to platí v plném rozsahu. My si k míru musíme pomoci samy. Nečekat, až nám ho někdo ušetdří, nečekat na cizí pomoc, nýbrž spoléhat jen na sebe, a svou silou své myšlenky, která mění se v slovo i v čin, pracovati k uskutečnění všeobecného, pravého, nefalšovaného míru, ne žádné jeho válečné náhražky!

Dnes se nejlépe vidí, co se promeškalo, že ženy přes všechno úsilí své emancipace nedostihly do války svého plného zrovnoprávnění. Dnes je jim jen jako divákům zoufale přihlížeti k šílenství, k němuž vedla jednostranná nadvláda výbojného mužství a chladné vypočítavosti mužského rozumu. Cit, něha, milosrdenství, nesobecké obětování – to vše byly prvky, jichž zamítal pyšný nadčlověk. Ještě před nedávnem prolétl do veřejnosti výrok kteréési státnické hlavy německé, že soucit je něco, čeho nemůžeme při myšlence na vítězství potřebovat. Soucit je ženská slabost. „Slabosti, tvé jméno je žena“, říká se. Ale my dnes z plného přesvědčení a za souhlasu milionů musíme zvolati: Šílenství, tvé jméno je muž!

A dosti toho šílenství, vraždění a násilí! Je třeba ztišení rozběsněných nervů, je třeba doteku jemné ruky na čelo šílenčovo, je třeba hudby, konejšivě tklivé, která i v praxi lékařské je známa jako účinný lék proti zuřivosti šílenčů. Je jisto, že muži sami válku ze světa neodstraní, k zjednání světového míru a světové rovnováhy je nutně třeba součinnosti ženiny. Aby ženě byla umožněna tato součinnost, k tomu musí se nésti veškeré naše úsilí. Žel, že v naší době není toto ženské úsilí dosud

korunováno žádoucím výsledkem. Kde jde o výživu obyvatelstva, o opatření ho oděvem, pálivém a vším potřebným, všechny úřady, ústředny, výbory a rady jsou v hlavních funkcionářích svých zastoupeni muži. Marně jsme se domáhaly vstupu do Národního výboru, marně do parlamentu. Za porotce při líčeních soudních se nehodíme, ježto prý bychom soudily jednostranně, všeobecné volební právo aktivní i pasivní se nám stále odpírá, ba nemáme ani spolumoci a spoluvlády při „bílých okénkách“ Paní Censury. Jen tak tu fronta pouliční že nám dopřávají plnou měrou!... Za to padá na ženy všechna zodpovědnost za tělesné i duševní blaho příštích generací, mají roditi zdravé a silné děti, nemají se vyhýbatí kojení, mají pečovati o zdatný vzrůst a výchovu obyvatelstva po válce. Žena je dnes pravý pokusný králík válečné vědy. Jak dlouho vydrží stát ve frontě, než jí schromí nohy revmatism, jaký náklad potravin dovede unést na zádech, než jí perně získané sousto sebere četník, jak dovede vést živnost či obchod po odchodu manželově do války a při tom vařit, děti vychovávat a šatit, jak dlouho vydrží kojit nemluvně, když sama takřka do úst ničeho nemá – ó, to jsou problémy a otázky, o něž se již může zajímatí příští statistik! –

Ale nejsme zde proto, abychom si stěžovaly do zkoušek, v nichž po většině jsme obstály s vyznamenáním. Naše signum laudis neskvěje se sice ani železem ani zlatem na žádné naší uniformě, ale je zapsáno ve vlastních srdcích našich jako hrdé sebevědomí, které nás zároveň opravňuje k tomu, abychom volaly po svém právu na díle kulturní i mravní obrody, již si všichni slibujeme po válce!

Sešly jsme se, abychom si podaly ruce ke společné práci poválečné, k níž však dnes již třeba stavěti pevné nerozborné základy. Mluvíme o zrovnoprávnění s mužem. Neznamená to být účastny na jeho dnešním válečném šílenství. Znamená to rovnocennost, t.j., aby naše vlastnosti, náš ženský způsob myšlení i cítění, náš intuitivní názor na věci nebyl pokládán za něco inferiorního vlastnostem a způsobu myšlení mužův, nýbrž aby naše individualita, náš svéráz, mohl se ve všech složkách sociálního a kulturního života vyvíjeti rovnocenně vedle individuality mužovy. Jen v tomto zladění a spojení základních dvou kovů vydá zvon lidstva zvučný a dobrý tón.

K tomu je však třeba předem naší vzájemné rovnoprávnosti, zrovnoprávnění mezi ženami. Dnes je vidíme rozvrstveny a jako rozeklány ve dvě sféry, ve dvě třídy – žen pracujících nechť hmotně si duševně a žen nepracujících a také nemyslicích, jedním slovem žen lehkomyšlnic a lenochů, trubců vedle žen včel a žen vážného názoru životního. Máme dále mezi ženami třídu těch, kterým osud dopřál možnosti „vyššího vzdělání, a máme ženy, kterým školské i společenské vzdělání chybí, i při nadbytku přirozeného důvtipu a vlohy. Ale jak nakládají ženy společensky vyvýšené namnoze s hřivnou svého vzdělání? Ponechávají si ji pro sebe, nezužitkovanou, zakopanou, neplodnou. Toho nesmí býti nadále. Vyšší úroveň duševní, pravé vzdělání a ryzí kultura srdce tkví v tom, že čím výše stoupám, tím více si uvědomuji svou povinnost, abych se sdílela o své duševní statky s tím, kdo si mé pomoci, poučení i rady žádá, a kdo má zároveň na ně i plné právo. Pak když to, co ke mně volá, přitáhnu k sobě vzhůru, není již rozdíl mezi vyšším i „nižším – jste si rovnocenný, ty, která jsi toužila po vzdělání a poučení, i ty, která jsi je v sesterské lásce ze svého poskytla.

Tak si představuji budoucí práci žen při obrodě svého národa. Žádné stavovské a třídní rozdíly. Žádné výtky měšťáctví ani proletářství.

Jen jediné roztrídění a rozlišení: na jedné straně ty, kdo po uvědomění a poučení dychtí, na druhé ty, kdo ho udílejí. Poměr učitelek a žaček z počátku, poměr sesterský v důsledku. Naše česká vlast poznala již podobný rozmach sociální rovnosti, nesoucí se za jediným společným cílem. Byly to v 15. století ženy táboritské, toto radikální křídlo Husitův, které odvrhnuvše rozdíly společenské, navzájem si byly sestrami, střežíce a plníce posvátný odkaz Husův, a v století 16. a 17. ženy českobratrské, členky Jednoty, jak ji na podkladě Kristova království božího, t.j. na podkladě spravedlivé úpravy lidské společnosti založil Petr Chelčický.

Našim sestrám z vrstev lidových je třeba poučení a je třeba mravní opory. Ztratily jsme tuto namnoze v dobách těžkých zkoušek válečných. Mluví se o lehkovážnosti, o zpronevěře žen, které pozbyvše přítomnosti manželovy, vydány byly svodům těla i duše. Snad klesla mnohá, ale ne tak hluboko, aby pro ni nebylo „návratu k ctnosti. Pomine omámení; smyšlů, vykourí se jako dým a výpach válečný a nastane probuzení k novému životu. Vina hříchu tkví zde zas jen v nepoučení. Ke komu si dnes chodí pro poučení průměrná žena z lidu? Škola jí ho nemůže dostatečně poskytnouti, jsouc sama sevřena nevolností státních pout, diktovanými učebnicemi, z nichž je vyloučeno všechno, co by dnes mohlo poučiti českého člověka. Rodina je dnes skoro každá hnízdem v bouři. A lůno církve? Dalo by se mnoho říci, ale Paní Censura s prstem na ústech přikazuje mlčení... A tak zbývá ženě z lidu živé slovo na schůzích a četba. Odtud může vzejíti a také vzejde direktiva jejího konání. A nechť si pak je obé zbarveno i nábožensky. Kladla bych to skorém za požadavek, i s předpokladem, že mi nebude porozuměno, co míním náboženstvím. Řekněme třebas, že si z četby vybere jednu větu ze spisu mistra Jana Husi. Spis je věnován ženám, jmenuje se „Dcerka“, a věta ona zní:

„Važ důstojenství duše své

a chovej ji cistě!“

Myslím, že kdyby tato věta stala se náboženským vodítkem ženy české, kdyby žena česká řídila dle ní volbu své četby další i svou společnost, a kdyby ji slyšela hlásanou z úst řečnických“, že by to stačilo k její sebevýchově i k výchově dětí jejích. Poukazují větou tou na hlavní pramen uvědomění ženina. Jsou to naše dějiny, pokud nám nezastiňují a neskresluji nejzářnějších postav našich velikánů. K nim je ženě české jíti, aby v nich našla náš pravý český svéráz, naši tradici českobratrskou, na niž je nám navazovati v duchu sociálního cítění. V půdě těchto tradic tkví kořeny našeho českého demokratismu, odlišného ode všech jiných idejí demokratických. Čechové byli již jednou v oblasti volnosti myšlenky a svobody svědomí vzorem světu – byli jím za nadšené součinnosti českých žen budou jimi zas, pochopí-li naše ženy svůj úkol světový. Lidstvo je takové, jaké má matky, to je bezesporo a Čechy měly již jednou a mají i dnes své matky-hrdinky. Byla to v prvé řadě prostá venkovská matička česká, která nám do 19. století dochovala naši českou řeč. Že byla opět schopna rozmachu a vzkříšení celá naše česká vlast, že

dokázala přes zdánlivý triumf našich nepřátel tento zázrak znovuzrození, je spoluzásluhou žen, matek našich Palackých, Jungmannův a Šafaříkův.

Toho všeho musí si býti vědomy české ženy dneška, aby pochopily, co znamená pro nás Čechy samostatnost českého státu a jeho sebeurčovací právo mezi ostatními národy. Bez znalosti českých dějin a především ducha těchto dějin, bez znalosti naší národní tragedie i neutuchajících tužeb po tom, aby dle slov Komenského vrátila se nám správa věcí našich, byla by žena česká ve velikém nezdolném volání po právu našem jen lichou ozvěnou, opakující bez ducha a rozmyslu, co v sluch doléhá, jako vrací mrtvá skála ozvuk střelby neb hudby. Česká žena však musí míti svůj uvědomělý, sebevědomý hlas při všem tom, co rozhoduje nad celou naší budoucností. Sebeurčovací právo národů, ale také sebeurčovací právo pro ženu, která tvoří polovinu národa!

Proto trváme na požadavku vzdělání a zrovnoprávnění žen, aby ony plně pochopily dnešní svůj úkol. Je stanoven několika slovy; Toužit po míru, usilovat o něj nejpevnější vůli svou, pracovat k němu, být samy v nitrech svých ztělesněným mírem, udržovati tento mír mezi sebou, ve svornosti jednomyslné práce, bez malicherného tříštění, bez nicotných sporů, podávati si ruce k němu přes úzkoprsé hranice třídních a stavovských rozdílů, v naprosté demokratisaci veškerého svého myšlení i konání je jistě požadavek nejprvnější. Přáti si ukončení války a příchodu míru. Ale jakého míru? Za každou cenu? Za něco takového, co by nás připodobnilo otroku, o němž Svat. Čech píše, že

„za svůj hrnek stuchlé rýže

poníženě důtky líže,

jimiž tisíckrát byl bit...“?

Odvrhnout bychom musily takový mír, a ženě a matce české je správně znáti, proč bychom tak musily učiniti. V resoluci, již slyšely ste před týdnem při naší manifestaci, je jasně vyslovena podmínka dokonalého, všeobecného námi jedině přijatelného míru. „Žádáme pouze takový mír, jenž by zabezpečil svobodný a pokojný vývoj našeho národa a všeho lidstva, mír, jenž nebude zdrojem útisku malých, ale zárukou zdravého demokratického roj voje všech národů.“ Tak byl formulován požadavek mim na manifestační schůzi žen dne 17. února.

To znamená: Neukvapovat se, nenechat se strhnout k násilným nějakým nerozvážným činům, na něž nepřátelé naši čekají, aby nám za ně navždy mohli zadržnout hrdlo.

Klid a rozvahu! Vytrvat a ještě – krátkou již jeti dobu – snášet! Předkové naši říkali: raději smrt a vyhnanství než zapřítí svou víru! Jděme v jejich stopách, ne frázemi, nýbrž skutky, krví a duší svou – věrme v šťastnou svoji budoucnost!

*

Živ buď národe, posvěcený v Bohu, neumírej! Tato slova čteme na pomníku Mistra Jana Husi, na místě, kde po bitvě bělohorské krváceli ve smrti mučednické naši předkové. My neumírejme, ale žijme, zač oni dovedli umřít:

za volnost českého národa,

za pravdu evangelia,

zapravdu Husovu!

Nový člověk

(Po prvé předneseno dělnictvu Waldesovy továrny ve Vršovicích v listopadu 1911.)

Ti, kteří mezi vámi jsou horlivými čtenáři časopisů, povšimli si jistě, že mnohé z nich – a jsou to právě ty nejlepší – nesou jména: Nový lid. Nový člověk. Nová kultura.

Když tak o tom přemýšlejí, musí jim jistě napadnout, že to tedy as s tím starým lidem, s tím starým člověkem a s tou starou kulturou není jaksí v pořádku a že časopisy ty použily tohoto označení, aby tím projevily, že je potřeba nového lidu, nového člověka, nové kultury. Je to jako se šatstvem dítěte. Dlouho je nosí, ale pojednou se ukáže, že sukénka neb kalhoty a rukávy jsou krátké a lokty prošoupané, a že zkrátka dítě ze šatů vyrostlo a že je mu potřebí nových. Co se hodilo pro mysl člověka do nedávná, nehodí se dnes, a nová doba zrodila i nové potřeby.

Ale ve veškeré této potřebě novoty sluší rozeznávat, co vlastně se má obnoviti, a v čem se jeví tato potřeba nového člověka. Je nám především povšimnouti si celého stavu dnešní naší kultury. Ihned mi tu může někdo namítnouti: co tu je novot, co nebývalého pohodlí a vymožeností! Kdo z vás jsou pokročilejšího věku, přisvědčí mi jistě, jak úžasně změnil se celý kulturní život náš od několika desíletí. Veškerá věda technická vykonala na příklad v předešlém století přímo obrovské pokroky. Vezměme na př. jen tu nepatrnou vesničku Vršovice, do níž jsme jako děti z Prahy dělávaly výlety za bránu přes pole, která začínala hned od dnešní stanice potravní daně v Žitné ulici! Porovnejte ji s dnešní výstavností města Vršovic, s jejím rušným životem továrním, s elektrickým světlem a drahou. Je to rozvoj a pokrok opravdu netušený. Čtete o městech amerických, která vznikají na místech bývalých pralesů. Co tu je všude moderních vymožeností, co překotných vynálezů, od vynálezu prvního šicího stroje, který dnes najdete v každé vesnické chalupě, až po bezdrátovou telegrafii, od prvního vozu, hnaného parou, jejíž síla spojuje dnes všechny země a urychluje dopravu, až no aeroplan, který umožňuje člověku vznést se do výše jako pták! Je to přímo obrovská práce, jakou vykonal duch lidský za minulé století!

Vizme dále, co všechno je už vykonáno k lidskému pohodlí! Prababičky naše rozsvěcovaly ještě pracně pomocí křesadla a troudu; chtěly-li mít košili nebo punčochu, musily si dříve upřísti přízi, tkáti a vybíteti plátno v ruce košili ušiti a punčochu si uplésti pracně pletacími dráty. Dnes má moderní hospodyně vše po ruce: chce-li vodu či světlo, otočí jen kohoutkem ve světnici, prádlo opatří si za laciný peníz hotové, a není jí třeba konati ani polovinu té namáhavé, klopotné práce, jakou konala její matka nebo babička.

Ale má snad proto více času, nebo řekněme přímo, vede se jí proto lépe, že to všechno má! Je šťastnější a spokojenější? Jsou vůbec lidé šťastnější a spokojenější proto, že se mohou těšiti ze všech vymožeností civilisace a kultury? Odpověď zní bohužel záporně a ještě žádná doba tak jako dnešní nevyznamenávala se takovou

všeobecnou nespokojeností, nebo i přímo rozmrzelostí života a takovým počtem sebevražd!

Příčina je ta: Dříve lidé žili více osamoceni, a nedostatkem rychlé dopravy zvěděli i později o tom, co se dalo třeba i ve vedlejší městě. Žili zapadlí ve svých městečkách i vískách, z nichž po případě ani za celý svůj život nevyšli. Neměli tolik příležitosti vidati; jak to jinde vypadá, má-li ten či onen o něco více nebo je-li lépe zařízen. Neznali závistivého srovnávání, neznali potřeb přepychu, a žili skromně, bez velkých nároků a požadavků.

Dnes se stává jeden předmět přepychu ihned předmětem všeobecné tužby. Vynašel-li kdo takový předmět v Paříži, rozlétnou se vzorky jeho v týdnu po celém světě, vniknou do všech míst, a kde kdo myslí, že by byl svrchovaně nešťasten, kdyby tuto nejnovější pařížskou novinku ihned neměl. A hned se také předmětu zmocní konkurence, vyrobí ho v týdnu ještě dokonalejší, ještě nádhernější, snaží se ho rozšířiti ještě rychleji, a sotvaže se někdo zaradoval, že prvního předmětu za drahý peníz dosáhl, je mu zahazovati ho do kouta jako nemoderní, zastaralý, a je mu opatřovati si rychle nový. Vždyť i pušky a kanóny vyrábějí se takovýmto překotným způsobem, a sotva že si některá vláda opatřila systém nejnovějšího děla neb ručnice, je jí záhy zahazovati ho do starého železa a vypůjčovati si peníze na nové, dokonalejší!

Překotný shon po novotě je příznačnou známkou naší doby. Jedna móda a jeden vynález stíhají druhé, a lidé nestačí ani jednoho užiti a již se jim nabízí druhé. A při tom vede se lidem stejně jako rozmazleným dětem, které mají, co hrdlo ráčí; čím více má takové dítě lahůdek, čím více hraček, tím víc pláče a křičí po nových, kdežto děcko chudé, nerozmazlené, vyhraje si klidně po celé hodiny s jedinou svou panenkou z hadrů.

Se snadnější příležitostí k získání předmětů přepychu, jeví se i zvýšená potřeba. Přepych, třeba jen v malém nebo v lacinější napodobenině zavládl ve všech stavech, ve všech oborech, ať je to v obleku, jídle, nebo příbytku, nebo i konečně ve smyslových požitcích. Následek přepychu je nutně rozmařilost, ale v zápětí za ní hned také změkčilost, slabost, neschopnost, sněsti nějakou újmu neb strádání. Dnešní člověk je civilisací a kulturou zhýčkaný a vede se mu pomalu již jako ptáku, chycenému do zlaté klece a krmenému lahůdkami. Má všechno pohodlí, ale křídla mu zakrnují, nohy chromnou a kdyby ho dnes někdo pustil na svobodu, do lesa, nedovede se tam ani uživiti.

Je jisto a nesporné, že veškeré vymoženosti a vynálezy, směřující k lidskému pohodlí a k opatření jeho hmotných potřeb přepychu, neučinily lidstvo šťastným. Člověku se vyplňuje jeho nejsmělejší touha, vynašel letací stroj a dovede objeti zeměkouli za několik dní, k čemu jindy bylo třeba měsíců, ba let a je proto šťastnější? A nejen to, je proto lepší? O to se hlavně jedná, zdali rozkvět civilisace, veškeré vzdělání, veškerá ta moc, s jakou si člověk podmanil přírodní síly, páru a elektřinu, přispěly také k zlepšení jeho povahy, ke zdokonalení jeho vnitřního zjevu? Odpověď zní záporně, ba zní, že všechno to bylo vlastně člověku ku škodě, poněvadž věnoval všechnu práci na venek, k opatření si pohodlí, přepychu a zábavy

a zapomínal při tom vzdělávat! své nitro, kultivovati své srdce a obracet ducha, svého k důležitějším věcem, než je doprava, osvětlení a rychlejší výroba zboží. Ve starosti o hmotné své potřeby zapomínal na potřebu ducha.

Nyní se tento hlásí ke svému, tak dlouho zanedbávanému právu. Lidský duch utonul v starostech o tisíceré drobné potřeby, jimiž si člověk zbytečně zatížil život. Co tu je na světě marného shonu po marných věcech. Co žalu, závisti a nenávisti pro hloupost, která nemá ceny. Dnes není nešťastný člověk nejchudší. nýbrž ten, který má nejvíc. Milionáři jsou vlastně lidé nejnešťastnější, a stále více je pravdivou ona pohádka o králi, který sám se cítě nešťastným, šel na radu ke kouzelníkovi, který mu poradil, aby si opatřil košili nejšťastnějšího svého poddaného. Když po dlouhé práci přivedli před krále člověka, který o sobě tvrdil, že je nejšťastnější, shledalo se, že byl tak chudý, že vůbec košile neměl! Říká se také, že ne ta žena má starost do čeho se obleče, která má šaty jen jedny, nýbrž ta, která jich má tolik, že neví, které by si vzala na sebe. Proto také řekl Pán Ježíš, že spíše velbloud projde uchem jehly, než bohatec do království nebeského. Tímto královstvím božím musíme rozuměti vnitřní spokojenost člověka a Kristus, jako veliký znatel lidí, věděl, že člověk žijící v přepychu a bohatství, této spokojenosti nemá.

Touha po přepychu, po ukájení smyslových potřeb, vede i snáze ke hříchu. Opravdový hlad a bída nejsou nikdy tak příčinou zločinů nebo neřestí, jako zbujnělost následkem přepychu nebo nezřízená touha po něm. Člověk, který ukradne pytel uhlí z bídy, aby se ohřála jeho hladová rodina, nesmí býti stavěn na jednu úroveň s panáčkem, který defrauduje v úřadě svěřené mu peníze, aby je mohl utratit s nevěstkami; zde nemá rozhodovati jeden paragraf, a spravedlivý soudce měl by se zločince vždy předem zeptati, měl-li hlad, když zločin páchal, byl-li střízlivý nebo opilý, a trestat i člověka přesyceného, a opilého dvojnásob!

V naší lživé kultuře a lživé civilisaci poklesly velice ceny mravnosti a prostoty. Následkem touhy po přepychu, po zevní nádheře, po počitcích a zábavách klesli dnešní lidé s mravní své výše, pozbyli i smyslu pro lidskou důstojnost a koupíš je dnes: muže za sklenici piva a za cigaretu, ženu za kus lesklého hadru a šperku. Kdo chce dnes žíti chudobně a ctnostně? Ani čisti se nikomu nechce o něčem podobném a povídky o tom odhazují se jako nudná „otrava“, kterou tisíckrát vyváží návštěva bia nebo četba pikantní!

Dnešní doba má nedostatek mravních charakterů, nedostatek lidí, o kterých se říká, že jsou celí, že jsou nepoddajní, neprodejní. Náš Havlíček měl heslo: Přeskoč, přelom, ale nepodlez! Ale dívejte se jen chvíli na naši společnost, a uvidíte pěkný obrázek, jak kde kdo – a ti najedení a oblečení v první řadě! – hledí si ve plotě najíti skulinku, kudy by protáhli své hladké, ošemetné, poddajné kočičí hřbety! Jděte dály hledati dnes člověka, který by byl spokojen s málem, který by nevyhledával marných požitků! Člověka, kterému by procházka do přírody nebo dobrá kniha byla milejší než hospoda! Kolik jich najdete mezi sty lidí?

Ale přece jsou; že je jich dosud málo: a to jsou právě ti noví lidé, kteří pochopili, žťf je třeba něčeho nového, že je nutno svléci se sebe cosi starého, sešlého a obléci šat nový, cisty. Objevila se potřeba nového člověka, člověka, který by ji promítl svou

novou, očištěnou bytostí. Neboť je jisto, že pečujete o věci kolem sebe, o svůj, abych tak řekla rámeček, aby byl hodně vyzdobený a lesklý, zapomínali jsme na svůj obraz v něm, který je nyní zašlý a zašpiněný.

Našli se lidé, kteří pochopili tuto potřebu obrácení se do nitra, potřebu vyklizení a vyčistění vnitřního bytu a nejenom parády na ulici. Bývali již dříve takoví lidé, již od pradávna, kteří, kdykoli lžikultura vnějšku, přepych a rozmařilost dostoupily vrcholu, přicházeli upozorňovat! lidstvo na návrat do vlastního nitra, na práci vzdělání a kultury duše, na potřebu očisty a pokání. Nacházeli pozorného sluchu, ale často zkazili i posměch a pronásledování, ba i mučednickou smrt. Mistr Jan Hus byl takovým karatelem rozmařilosti a přepychu a on to byl, který zaplativ za silová svá plamennou hranicí, vytvořil v temném středověku obraz tehdejšího nového, svobodomyšlného, prostého a čistého člověka.

Po něm i Jan Amos Komenský, který usiloval jmenovitě o zdárnou výchovu dětí, aby z nich vycházela pokolení nových lidí, dokonalejších, uvědomělejších. Napsal knihu, která se jmenuje Labyrint, t. j. Bludiště světa. Je to kniha 300 let stará, ale pravdy v ní jsou nové i dnes. Líčí se v ní člověk, který v bludišti světa se potuloval a hledal své štěstí. Nacházel jen zklamání, bědy, lež a zvrácenost. A tu mu, když už si zoufat chtěl, jakýsi hlas se ozval, vybízející ho: „Navrať se do domu srdce svého a zavři za sebou dvéře!“ A tu on – ovšem, rozumí se zde všechno obrazně – vešel do toho svého srdce, t. j. obrátil své zraky s pozorování světa a i užívání světa do svého nitra. (Říkáme dodnes o někom, kdo činí pokání a se obrátí, že šel do sebe“.) Ale nepěkně prý to vypadalo v té jeho opuštěné a zanedbané komůrce. Okna byla zašpiněna, po stěnách byly obrázky zašlých barev; pod těmi zaprášenými a zašlými obrázky pak byly nápisy: Pokora, spravedlnost, čistota, střídmost atd. To byly ctnosti, které člověk ten, bloudě světem, zanedbával. A zase se tomu člověku zdálo, že slyší hlas, o kterém pak uvěřil, že to byl hlas samotného Krista; a hlas ten k němu vlídně promlouval: „Kde pak jsi byl, synu můj? Kde si byl tak dlouho? Kudy’s chodil? Čeho jsi ve světě hledal? Potěšení? I kdež jsi ho hledat i měl, než v Bohu? A kde Boha, než v chrámu jeho? A který chrám Boha živého, než chrám živý, který on sobě sám připravil, srdce tvé vlastní!“ A tu poutník ten poznal, čeho mu bylo třeba. Poznal, že to štěstí, které venku marně hledal, je zcela blízko, že je ve vlastním jeho srdci, a odtamtud že vyzařuje na venek a stává se světlem všem druhým lidem. Zůstal již doma a stal se novým člověkem. –

Zrovna takový děj odehrává se i dnes s těmi, kdo se chtějí z váti novými lidmi. Ti všickni poznávají, že je jim třeba návratu k sobě. Takový je i význam slov evangelia, kde se praví: Království boží není tu a není onde, ono je ve vás! To zdůrazňoval i slavný spisovatel ruský Tolstoj, také jeden z těch, kteří obraceli pozornost lidstva k tomuto důležitému úkolu nového člověka.

Královstvím božím nerozumí se nějaká říše nad oblaky, uzavřena branou, nýbrž království boží je vnitřní světlo člověka, které mu svítí, aby sebe poznával.

Nový člověk je tedy člověk takový, který uznává, že dosavadní starý život jeho byl zvrácený, nepravý a že je mu, chce-li býti šťasten, zapotřebí začítí žiti novým životem. Jinými slovy, že je mu svléci staré a obléci nové. – Časopis, který mnozí z

vás snad znají a který se jmenuje „Abstinentní Věstník“, má v čele svém případný obrázek: Člověk, přioděný černou koží zvířecí, svléká tuto se sebe a vystupuje z ní bílý, čistý, jako člověk, a ne již jako obraz zvířete. Jen ještě jedna noha vězí a objevuje místo lidského chodidla volské kopyto; ale když se zahledíme na ten obrázek, zrovna ve vás roste víra, že ten člověk zvítězí i nad tím posledním zbytkem zvířeckosti, a že vyjde z ní jako hrdina, svléknuv ji navždy se sebe. Ze starého zvířeckého člověka povstávánu člověk lidský, vznešený a čistý ve své lidskosti.

Nový člověk obrací především pozornost svou na sebe. Ne na svůj zevnějšek, z ješitností, pýchy, sobeckosti – to dělal všechno člověk starý – nýbrž na své zanedbané nitro. Nový člověk začíná se sebevýchovou. On ví, že mu není možno změnit se rázem, přes jednu noc, z člověka špatného v člověka dobrého. Ta kůže zvířecí vězí někdy hodně pevně na těle a jest třeba dlouhé trpělivé práce, než se zcela svlékne. Nový člověk začíná tedy se svou nápravou. Odřiká se všeho, co ho dosud poskvrňovalo a přibírá na sebe, o čem ví, že to nitro jeho zkrášlí.

Pokusím se vylíčiti vám obraz takového nového člověka, ne jak se snad jeví v mé obraznosti, nýbrž jak se s ním dnes již tu i onde setkáváme buď v ojedinělých zjevech lidských neb již i ve sdruženích více lidí takových, sobě podobných. Musím předem dle pravdy doznati, že tyto zjevy nových lidí jen zřídka a výmínečně vznikají v t. zv. vyšších vrstvách. Ty jsou od království božího stejně daleko dnes, jako byly před 2000 lety a nezměnily se ani dost málo. – Necítí ani potřebu nějaké obnovy a očisty a řítí se v jícen, který je brzy při vzplanutí světového požáru pohltí. Nebude jich škoda, protože to jsou třídy vyžilé, zdegenerované, neschopné, jako uschlý strom.

Budoucnost patří dnes malému člověku. Je to člověk středního stavu, dělník, živnostník neb inteligent – z lidu vyšlý – který dnes hlavně chápe myšlenku mravní obrody, potřebu nového člověka a ihned také tuto potřebu sám na sobě uvádí ve skutek.

Nový lid je právě jen lid a ne vysoké panstvo. Lid je to, který chápe dnes význam abstinence, lid jest to, který protestuje proti válce jako proti zlu, zatím co vysoké panstvo pořádá hostiny a střílí divoké kance.

První podmínkou nového člověka je obrat v jeho smýšlení. Nejprve musí vzniknouti myšlenkou. Nový člověk – nebo ještě lépe řečeno nastávající nový člověk – začne nejprve uvažovali o svém životě. Vedl-li dosud život tisíců, šel-li s obyčejným, širokým proudem, začíná pociťovati život ten jako nesprávný; přestává se mu dosavadní život jeho líbit; pociťuje jeho prázdnotu, neuspokojení, a první otázka, kterou si předkládá, bývá: „Co z toho všeho máš? Kam tě to vede?“ To je první myšlenka spásy, první varovné zastavení se před krajem propasti. Je to první radostný úkaz. Cesta nového člověka je vždycky proti proudu, nových lidí je z počátku vždy jen Mouček.

Druhý krok nového člověka bývá těžký a osudný. Je to náhlý pocit zoufalství a beznadějnosti, který se ho vzmáhá, když si byl uvědomil, že kroky po starých cestách jsou bludné a špatné. Odtrhl se od davu, s nímž dosud kráčel, a stojí nyní

sám na cestě neznámé, bez vůdce i světla. Pojímá ho strach a nerozhodnost před novým životem. Bojí se i výsměchu, a je mu, jako by byl vůbec ztratil půdu pod nohama. – Snad každý desátý vrací se tu po krátké zastávce zpět do všeobecného víru.

Ti, kdož setrvali, začínají se rozhlížeti po světle na cestu a vůdci. Začínají mít i kousek sebedůvěry, že to snad přece půjde na těch nových, nezvyklých cestách a že není třeba ztráceti naděje. Ale k sebedůvěře druží se tu pokorný pocit, vědomí vlastní nedokonalosti. Člověk, kterému se zmíněná již kůže zvířecí protrhla na jediném místě, a prosvítla skrze ni bělost kůže lidské, vidí se teprve nyní, jak je černým. Toho je třeba, neboť bez tohoto uvědomění si dosavadní nesprávnosti není nového člověka, stejně jako nemůže si smýti člověk sazí s tváře, dokud se nepodíval do zrcadla nebo dokud ho někdo neupozorní. – Nadchází nyní i změna v zájmech, touha po poznání, po prozkoumání nových cest. Člověk začne se pít po knihách, které by mu pověděly něco o novém životě, o nových cílech, i po lidech, kteří ušli již kus po nových cestách a mohou s ním sdělit své zkušenosti. Rostoucí nový člověk začne vyhledávat novou společnost. Byl-li piják, přestává pít, liboval-li si v kluzkých žertech i v kluzkém životě, počíná se všeho takového stranit.

Přeje-li mu štěstí, že najde soudruha nebo celé sdružení, které si již vytklo nové cíle, nechť již to jest sdružení abstinentní nebo jiný spolek opravdových zušlechťujících snah, bude postup jeho nyní rychlý. Sám se podívá, jak pojednou ta černá zvířecí kůže s něho přímo sama spadává. Rozsvítí se mu světlo, samo z vlastního nitra jeho září a on se odvažuje k prvním samostatným krokům na nové cestě. Začnou se mu otvírat nové výhledy a celý jeho světový názor začíná se měnit. Přispívá k tomu četba dobrých časopisů, povzbudivé slovo pokročilejších přátel, i hlavně vlastní přemýšlení. Nový člověk rodí se z osvobozené lidské myšlenky, nezatížené předsudky a bludy. A je těch předsudků a bludů, v nichž žije starý člověk, hezká řada, ba je z nich hradba, kterou se člověk zatarasí, že ani před sebe na krok nevidí.

Hlavní předsudek starého člověka je, že jsme zde na světě pro požitek a že každý má co nejvíce pospíchat, aby kus požitku pro sebe urval bez ohledu na druhé lidi, po kterých mu nic není. To je hlavní blud, který se těžce na člověku vymstí.

Druhý blud je opakem prvního a člověk upadá v něj, myslí-li si, že je na světě jen pro lopotu a trápení a začne-li láteřit na svůj osud a závidět druhým osud příznivější.

Třetí blud jest domněnka, že ten názor je pravý, který jsem přijal za své já nebo mé sdružení, že všichni ostatní lidé jsou za to mými nepřáteli, protože mají jiný názor neb jiné politické či náboženské přesvědčení, než já. Tento blud vedl lidi k sektářství a k náboženským i politickým potyčkám – z nichž nikdy nevzešlo nic dobrého. –

Novému člověku je sprostiti se všech těchto předsudků a bludů. Nový člověk – říkajíc člověk, myslím tím vždy stejně muže jako ženu – ví, že požitek není cílem života a že zde nejsme proto, abychom „užívali“, ať již jmenujeme „užitím“ tanec, kouření, pití, hýření, smyslnou lásku nebo strojení, rozhazo vání peněz, návštěvu divadel či cokoli jiného, co se běžným slovem označuje jako „zábava“. To všechno

jsou slané prameny, z nichž napití budí vždy stále jen větší žízeň. Ani hromadění peněz není cílem života, pakli mám v úmyslu nahromaděné peníze ihned rozplýtvat anebo sobecky je pro sebe schovávat, jako straka snáší lesklé předměty do svého hnízda.

Nový člověk se učí poznávat i odvěkou pravdu, že jsme zde, abychom si navzájem pomáhali, abychom se zdokonalovali, vedouce jedni druhé. Jaký je cíl veškerého socialismu? Spravedlivá dělba práce i kapitálu, a ta není možná bez nesobeckosti, bez obětování požitku vlastního na prospěch druhých.

Nový člověk není požitkář v nízkém slova smyslu. Nový člověk nevidí požitku v tom, v čem její vidí druzí. Novému člověku přestává v první řadě býti požitkem alkohol; on ví, že je to požitek falešný a zrádný a varuje se ho. Všimněte si dobře, že kdo se stal novým člověkem, přestal především pít.

Nový člověk má nové cíle, vyšší cíle, nežli měl starý. To znamená, že mu dnešní stará společnost nestačí, že se tmu nelíbí, že z ní chce vyrůst. Nový člověk se této staré společnosti a veškerých jejích starých zvyklostí zříká. – Ale slovem zříkání nesmíme rozuměti snad nějakou újmu, nějaké odříkání ve smyslu klášterním, kdy lidé dávali výhost hříšnému světu a zavírali se do zdí kláštera, aby tam líně a nečinně živořili. Povšimněme si na příklad nového člověka a starého člověka, jak se oba chovají na letním nedělním výletě. Starý člověk, jak známo, má každý těžké nohy, a proto i tento náš starý, t. j. na rozdíl od nového, ne tedy starý člověk, na výletě daleko nedojde. Uvízne v první hospodě a odtud se již nehne. Pije, kouří, tanci v místnosti, kde je vzduch, že by ho zrovna mohl krájet, libuje si ve starých ošumělých dvojsmyslech a v zábavě s pochybnými“ děvčaty. Ráno se probouzí s těžkou hlavou s prázdnou kapsou, ale setká-li se s kamarádem, libují si oba, jak se měli dobře a jak užili své neděle.

Nový člověk zná jiné radosti. Tráví-li celý týden uzavřený ve hluku továrny, dílny nebo i kanceláře a školy – těší se na pěknou neděli, aby jí užil v čistém vzduchu, ve volné přírodě.

Nový člověk a příroda jsou vůbec nejlepšími přáteli.

Nový člověk, vrací se k sobě, vrací se zároveň k Přírodě, k té matce dobré, proti které se naše doba tak těžce prohřešuje, žijíc všude tak nepřírodným a nepřirodním životem.

Nový člověk pochopuje, že, chce-li býti šťasten, musí zítí v souzvuku s přírodou, v důvěrném styku s ní. Toho starý člověk nedovede. Starý „člověk mění noc v den a ve dne by spal a je slepý a hluchý ke všem krásám přírodním. Všimněte si v přírodě polámaných a zničených stromů, orvaných květů, pronásledovaných a týraných zvířat – ty všechny spousty nadělal starý člověk, který nemá porozumění pro to, že v přírodě je všechno nadáno živým citem a že ani té trávě není jedno, šlape-li ji člověk surovou nohou anebo zalévá-li ji pečlivě. Nový člověk vyznamenává se velkou láskou k přírodě. Chápe a cítí – ani mu to nemusila žádná kniha povídat – že příroda a její krásy jsou něco velkolepého, že jsou dílem božím a že člověk nemá

práva, do života přírody rušivě zasahovati. Nový člověk nese větve, neničí květin, netýrá a nezabíjí zvířete, které nikomu neubližuje.

Na nedělním výletě svém všímá si nový člověk života v přírodě. U mraveniště a u hnízda nachází zábavu a poučení větší než v hospodě a ve všech těch místech, kam druhdy chodíval. Mravenci mu povědí, co to je vzájemná pomoc a sdružení ve společné práci, ptačí hnízdo připomene mu lásku mateřskou a starost o rodinu.

Všude dnes noví lidé hlásají návrat k prostému životu v přírodě a s přírodou. Kde je celá obec, celé město pokročilých nových lidí, provádějí se stavby levných domků dělnických či živnostenských nebo i úřednických a učitelských a kolem nich zřizují se zahrádky. Proč to? Jen k dobru a na podnět nových lidí,

– Přesvědčila jsem se, že kdo jednou začne se zajímat o takovou zahrádku, přestane ho lákat a bavit hospoda, přestane v ní utrácet peníze a zdraví. A u člověka, který toto přestal dělat, musí se objevit po krátké době prospěch dvojí. Předně mu peníze zbývají a za druhé lepší se jeho zdraví. To jest jinými slovy, že nový člověk se zbavuje dluhů a nemocí, těchto dvou velikých metel starého člověka. Kdo z vás stal se novým člověkem, přisvědčí mi jistě, že od té doby nemá nouzi a nestůně. Nový člověk správně pochopil, že prostý přirozený život je zároveň život bezstarostný i zdravý.

Co učinil veliký myslitel Tolstoj, když se stal novými člověkem? Býval zhýralým důstojníkem, karbanil, pil, utrácel – když se stal novými člověkem, zanechal toho všeho, opustil všechnu vznešenou, hýřivou, aristokratickou společnost, oblékl si prostou selskou halenu, přestal pít víno a jisti maso, konal hrubou práci a dožil se vysokého věku ve zdraví a spokojenosti, svěží na těle i na duchu, kterým tolik obohatil celý svět, sepsav díla, plná hluboké moudrosti a zkušenosti životní. On je ve všem vzorem takového nového člověka, u kterého staré věci pominuly a jehož celý život se z nešťastného a neklidného proměnil v cenný a šťastný,

Nový člověk je čistý člověk, tělem i duchem čistý. To znamená, že je i dokonalým vládcem nad svým tělem, které ho poslouchá jako jeho nástroj, a ne, aby bylo jeho pánem. Starý člověk žije dle těla, nový žije dle ducha, to jsou ty dva podstatné rozdíly.

Nový člověk je čistý člověk, tělem i duše čisté, zdravé, jaré – toho docílí jen správným, rozumným životem, bez alkoholu a bez pohlavních výstředností, – ale nedovolí pudům jeho, aby nad ním vládly. Starý člověk je především člověk pudový, hrubě smyslný a zná jen hrubé požitky, člověk nový vyrostl nad to vše, a je v požitcích svých zjemnělý, mírný, vyrovnaný, neznaje hrubých vášní. Abstinence je ctností nového člověka.

Nový člověk, je-li mužem, vchází i ve zcela nový poměr k ženě; nová žena je v jiném poměru k muži. Ten starý člověk snižoval ženu, neměl k ní úcty, byla mu jen předmětem vášně, bytostí, která neměla právo postavit se mu v něčem rovnocenně po bok. Starý člověk ani nevyhledával společnosti dobrých žen, ba on ani v podobné nevěřil a dodnes od něj slyšíte pohrdavý výrok: „Eh, kam pak se ženskými...“

Novému člověku je žena družkou, usilující stejně s ním o stejné mravní hodnoty, o stejné vzdělání, o stejné vysoké cíle. Jde s ní ruku v ruce jako s přítelem a váží si jí. Stejně i nová žena nevidí v muži jenom milence nebo živitele, nýbrž druha, bratra i člověka, kterému podala ruku v důvěře, že ji nezklame. Noví lidé neznají příkrých rozdílů mezi jednotlivým pohlavím; jdou svorně, a nedělí je žádné rozdíly kastovní, společenské a náboženské.

Nový člověk cítí se býti jako člověk členem jedné veliké rodiny lidské, ba cítí své bratrství se vším, co žije. Z toho důvodu je nový člověk také horlivým odpůrcem války a militarismu. Válečná sláva a vojáčkování nikterak nového člověka nelákají. On ví, že to jsou instituce přežilé, a že nová doba, ta pravá nová doba budoucí, musí býti doba světového míru.

Nový člověk nezná také pojem utlačování jiných národů a nezná falešného národního šovinismu. Nový člověk je občan světová a nemůže míti záliby v národnostních třenicích. Ani v náboženských ne, protože nový člověk je člověk volný, který si sám upravil svůj poměr k Bohu, a nedá si tudíž vnutiti žádného dogma, v které by slepě věřil. Samospasitelné církve a militaristické vlády – to všechno jsou zřízení, která se hodila pro starého člověka, nový člověk svrhne – toto všechno se sebe jako těžké jho. Ale ne proto, aby zůstal bezuzdný a bez kázně. Nový člověk má svůj zákon i svou víru, hluboko vštípenou ve svém srdci. Je poslušen božského hlasu svědomí v sobě, které je mu neklamným vůdcem.

Nový člověk nepotřebuje nad sebou žádnou starodávnou metlu, ať už v té či oné formě. Nový člověk nebojí se nějakého pekla podzemního, kterým by mu někdo hrozil, ale varuje se pekla, které by mu někdo působil, varuje se pekla v nitru svém, kdyby toto učinil rejdištěm svých vášní. Nový člověk si nekupuje nebe modlitbičkami, ale snaží se šířiti je kolem sebe i míti je v sobě, v mravně čistém a dobrém srdci svém. Povýšený rozum a laskavé srdce – to jsou příznaky nového člověka.

Hlavně tím se ale nový člověk liší od starého, že je vniterný a ne vnější. Jen si vezměte takového nového člověka, když se s ním setkáte, řádně, jak se říká, na mušku. Uvidíte, jak všechno u něho soustřeďuje se do nitra, jak on všude hledí k pevnému jádru a ne k lesklé zevní slupce. Jak je ve všem řádný, poctivý, důkladný, jak nenávidí všechno povrchní a jen na oko vylíčené. Pro takového nového člověka, je-li mladíkem, marně se před oči, staví povrchní vyfintěná žena-světačka, marně ho vábí hospodská pitka a muzika; on poznal hlubší radosti a dle toho volí ženu i zábavu.

Nový člověk ví, že není nejlepší ta lampa, která má nejlepší podstavec nebo kouli, nýbrž ta, která nejlépe svítí. A tak i u člověka je to vnitřní světlo na něm to nejdůležitější a nejlepší. Koule i podstavec jsou věci pomíjivé, ale světlo je věčná, nesmrtelná síla, A nový člověk vyznačuje se konečně i tím, že umí v sobě i v jiných rozeznati pomíjivé od nepomíjivého, a že věří i v nesmrtelnost tohoto svého vnitřního světla. Nový člověk má tohoto vnitřního světla v sobě tolik, že je může i rozdávat, že se od něho, jeho příkladem, zapalují lidská světla jiná.

Doufám, přátelé, že jste mi porozuměli, co míním novým člověkem. Nelíbila jsem vám žádnou nemožnost, něco, o čem bych říkala: tohle by takhle mohlo být, ale těžko bychom to na světě našli. Ne, noví lidé opravdu tu již jsou, znám jich sama dosti, a jsou tu jistě i dnes již mezi vámi. Jim patří budoucnost ta lepší budoucnost, a všechny bědy a nesnáze, které svět ještě stíhají, přicházejí od lidí, kteří dosud hoví starým zvykům a starým názorům.

Lze ,si jen přát, aby každý takový nový člověk, kdekoli se objeví a kdekoli promluví, našel ihned sto následovatelů; takovým spojeným silám by se pak snad také podařilo, setřásti jho všeho toho starého tyranství, které si lidstvo samo na krk pověsilo a pod kterým úpí, nedovedouc se ho zbaviti.

Nový člověk, silný ve svém mravně očištěném nitru, je každý hlasatel pravé svobody.

Abstinence

(V Praze 1912.)

Je snad každému z nás jasný význam slova abstinence. Vyrozumívá se jím především zdrženlivost od lihových nápojů a jako abstinenta označujeme člověka, který sezná škodlivost lihovin, nechť již v ohledu fyzického zdraví nebo v ohledu mravním a hospodářském, zřekl se pití jich a ke zřeknutí tomu nabádá i jiné. Tím povstalo i hnutí abstinentní či protialkoholní, do nedávná stíhané namnoze posměchem ze řad pijanů, nyní však již značněji uznávané, opodstatněné a hojně se šířící.

Je, jak později šíře vyložím, ještě celá řada jiných škodlivých a škaredých věcí, jichž abstinence nám může býti s velkým prospěchem, ale chci nejprve promluvit o abstinenci alkoholní, jelikož je pod tímto jménem nejznámější, a jelikož vlastně alkohol je jako podkladem, z něhož vyrůstají všechny ty vady a neřesti, jichž je nám na prospěch náš se odříkati. Vypráví se legenda o jistém světci, kterému prý ďábel dal na vybranou jeden ze smrtelných hříchů. Světec, domnívaje se, že volí nejmenší, vybral si nestřídmost v pití, ale následkem této, a pod mocí její, spáchal všech šest hříchů ostatních. Je to opravdu příznačné pro vliv alkoholu, že vlivem jeho pozbývá člověk veškeré mravní rozvaliv, a že lihoviny otupí u něho nadobro sebeovládání.

Není mým dnešním úkolem vypocítávati všechnu škodlivost alkoholu a vyvracetí předsudek a pověru pijáckou, že bez lihovin nelze se člověku obejiti. Vážení posluchači moji vědí to jistě již z četných spisů, jimiž se dnes již může vykázati literatura protialkoholní, a vím, že nemluvím k lidem, které bych teprve musela poučovati o zlu alkoholismu od samého počátku. Jsou vám po většině známy z čísel a fakt všechny ty ohromné škody, zaviněné pijáctvím, jmenovitě v našem malém národě. Je každého soukromou jeho věcí, proč se stal neb stává sám abstinentem. Mně jde dnes nejvíce o to, abych zdůraznila, jaký při abstinenci připadá důležitý úkol výcviku vůle. Bez opravdového chtění, bez úsilí vůle není možno stati se abstinentem. Kdo zůstává při pouhém předsevzetí, při t. zv. „dobré“ vůli, klesá obyčejně při první příležitosti. Je třeba vůle, ne dobré, samu k sobě shovívavé, nýbrž vůle železné, přísné, nepoddajné, a je třeba denního výcviku v ní. Tak jako nezískáme ocelových svalů za jediný den a nika tím chaběji klesne, chtěli-li bychom pouhým dobrým předsevzetím zdvihnouti těžbou kouli, nýbrž je nám cvičiti sílu svalovou denně, vytrvale, úporně a prese všechnu malátnost, tak je nám třeba i cvičiti vůli, chceme-li tuto zoceliti a vypěstiti ji, aby se stala podkladem našeho pevného charakteru. Bez toho není ani abstinence možná. Nejlepší doklad toho máme u t. zv. mírných pijáků, abstinentsů s polovice, a ne celých: To jsou vesměs lidé slabé vůle, kteří sice uznávají škodlivost pijáctví, snad i proti němu brojí, notorického pijáka odsuzují, ale sami nedovedou si odepříti obvyklou svou denní sklenku a horlivě hledají důvody pro neškodlivost takového, jak říkají, mírného pití, ba nalhávají si je, jen aby nemuseli nijak napiati svou vůli, aby učili se zříkati toho,

co lahodí jejich smyslům nebo co je u nich ustáleným zvykem. Věhlasní potíratelé alkoholu, dr. Bunkre, dr. Forel, dr. Helenius i j. právem poukazují k tomu, že hlavní překážkou ostřízlivění a abstinentního hnutí nejsou notoričtí pijáci, jichž příklad je vždy odstrašující, nýbrž právě tito pijáci mírní, kteří ze slabosti vůle nedovedou se vzepříti alkoholu naprosto a činí mu ústupky.

U abstinence je hlavní vzpruhou příklad, a tím právě nedovedou nikdy působiti lidé slabé vůle, Ti sami podléhají svodu při první příležitosti, a nemohou nikdy na delší dobu svítiti příkladem. Jmenovitě u malého národa, jako je náš, je velevýznamno, abychom měli své lidi pevného výcviku vůle, t. j. neochvějná, nekompromisní, úplné abstinenty, kteří by příkladem svým strhovali jiné k napodobení.

Zakládají-li se u nás abstinentní sdružení, roste-li počet abstinentů a pracuje-li se slovem i tiskem proti alkoholismu, nesmí nás to ukolébati v růžové snění, že snad již jsme blízko cíle ostřízlivění našeho národa. Nesmíme nikterak v tomto ohledu býti optimisty. „Český život byl by jiný, kdyby nebyl zalkoholisovaný!“ volá dr. Masaryk. A on ten český život opravdu jím je. Stačí jen porozhlédnout se v nejbližším okolí, abychom viděli tu svou zalkoholisovanou bídu. Podívejme se po venkově, po vsích, z nichž není snad ani jediné, aby v ní nebyly hospoda nebo kořalna, přesvědčíme se dle dražeb selských usedlostí, kolik se jich do roka prodává následkem pijanství majitelova, nahlédněme do života maloměstského, utápěného namnoze v pivním klepaření a v hospodské politice, – počítejme výčepy a hostince v jediné ulici pražské a jděme se clo nich podívat, jak to v nich vypadá v pozdních hodinách nočních. Vyberme si k této noční pochůzce na př. místnost některého pražského pivovaru. Uvidíme tam lidi všech tříd a stavů, obojího pohlaví – je mi ale zavčas upozorniti, že pánů a elegantně ustrojených dam najdeme tam tři čtvrtiny vedle jedné čtvrtiny prostého lidu dělného – uvidíme tam holobradé mladicky i mladá děvčata a žel, i školní, ba menší ještě děti, neboť dětem v průvodu rodičů nikdo vstupu do hospod nezabrání! – a uvidíme tam i na táckách počet vypitých půllitrových sklenic těžkého černého piva. Počet jich kolísá u pánů od 5-15, u dam od 2-8 – pokud mi bylo dopřáno zjistiti. Společnost vysedává tu, ne-li denně, tedy jistě jednou, dvakrát v týdnu. Smíme tuto společnost nazvat shromážděním alkoholiků? Bůh zachraň, žalovali by nás pro urážku na cti. To jsou samí mírní pijáci, kterým „to neškodí“ a kteří na důkaz této neškodnosti dávají ze sklenic svých připíjeti i svým dětem! Snad část těchto lidí uvědomí si zlo tak dalece, že si po kocovině nebo po prohlídce prázdné kapsy předsevezme, že pít přestane, snad jí nějaký ten případ nemoci a úmrtí z pití v kruhu přátel je na čas varovným znamením – ale síla vůle tu schází a slaboši takoví jsou horší pijáka nevědomce, u kterého stačí kolikrát drastické poučení, aby prohledl a ostřízlivěl.

K hanbě vrstev t. zv. inteligence dlužno doznati, že těchto slabochů vůle je mezi ní nejvíce. Ostřízlivění ve svém faktickém důsledku, t. j. v úplné abstinenci a v životě úplně prostém lihovin, nevychází se shora, ze tříd kapitalistických, nýbrž z lidu, z vrstev dělnictva, řemeslníků, živnostníků, maloobchodníků, z malého českého člověka vůbec. Sdružení abstinentní ve vlastech našich jsou po většině lidová; nalézáme hnutí protialkoholní mezi továrním dělnictvem, mezi horníky, mezi mladou generací řemeslnickou, u sborů volných církví evangelických, u chudých horských

spiritistů – ti všichni jsou naprostými horlivými abstinenty, ale pokud je mi známo, neexistuje dosud žádné abstinentní sdružení prebendářů a kanovníků, ani vysokých státních hodnostářů...!

Je to důkaz, že lid náš je v jádru ušlechtilý a že touží po umravnění, a že si svítí příkladem sám, v malých jednotlivcích svých. Zahrnuji v pojem lidu ovšem i jeho přátele z kruhů vědeckých, jeho učitele a šířitele myšlenky ostřízlivění, jakými jsou na př. dr. Masaryk, Foustka, Kabrhel, Šimsa, Hortvík, Vozábová, učitelé Šídlo a Šejnoha, na Moravě Konařík a j.; ale inteligence jako celek, který by vlastně měl býti směrodatným, má pro otázku abstinence bohužel dosud namnoze jen výsměch nebo jeví trestuhodnou bezmyšlenkovitou lhostejnost, která snad právě je smutnou známkou jejího zalkoholisování. A kdo nejde s lidem v –otázce abstinence, kdo alkoholism jakýmkoli způsobem podporuje, je lidu toho nepřítel, a na lidu je, aby učil se ho poznávati!

Jak by zapůsobil v malé obci příklad abstinentního učitele, kněze, lékaře, úředníka, továrníka! „Nesmíme zapomenout,“ praví dr. Bunge, „jak monho zmůže příklad! Nesmíme zapomínat, že velká většina lidí vůbec po příčinách se netáže. Netáže se ‚proč to mám udělat?, nýbrž pouze ‚jak se to dělá?‘ Proto příklad vážených zmůže tisíckrát více, nežli všechny rozumové důvody a všechna kázání.“

Státi výše na stupnici společenské znamená i větší zodpovědnost. Uvědomiti si tuto zodpovědnost mravní a v důsledcích toho jednati je to, co právě naší inteligenci dosud schází.

K vypěstění charakteru je třeba síly vůle. Kde ta je slabá, tam i charakter je třtina větrem se klátící. O tuto sílu vůle, o výcvik její jedná se tedy také při abstinenci; nejde jen o to vědět, že lihoviny škodí na zdraví, na majetku i na mravech, ale je nutno být důsledným v úmyslu zříkání se jich. Tak může se abstinence stati i pomůckou výcviku vůle; mohu si říci, i beze všech důvodů jiných, že nepiji, protože nechci, protože ovládám dokonale své smysly a nejsem jejich otrokem, a praví-li mi rozum můj, že opíjeti se je neřest, že jsem tak mravně silným, že do neřesti té neklesnu. Proto je v abstinenci veliká mravní síla, která, vytrvá-li člověk v ní důsledně, je s to, naplniti ho hrdým sebevědomím, duševním mírem a spokojeností, k jakým se nikdy dopracovati nemůže člověk slaboch, hovicí každé zálibě své a neschopný zříkati se jakéhokoli nižšího požitku. Chvilé lahody a uspokojení, když vášni podléhá, je krátká a brzy nastává rozčarování, nedostatek sebedůvěry a jak se ještě jmenuje všechn ten truchlivý doprovod člověka po prohýřené noci. Takových změn nálady, od nevázaného veselí a uměle vyvolaného rozjaření k ošklivosti, skleslosti a hořkosti kocoviny nepozná již nikdy zocelená vůle ryzího abstinenta. Jeho nitro je harmonicky vyrovnáno a klidno za všech okolností životních, a duši jeho není již jako na americké houpačce, kde to jde jednou závratně nahoru a podruhé zas závratně dolů, až je z toho špatně.

Táto harmonie duševní je přímý výsledek ukázněné abstinence, která nikterak není a nesmí být nějakou bolestnou újmou, nýbrž radostnou, ač ovšem těžkou a namáhavou prací na sobě samém. Je klamnou domněnkou všech pijáků, že abstinent je ubohý, politování hodný člověk, protože je živ o vodě, a že žít takto

střízlivě je jistý druh fanatismu a askese. Je to utrpení jen v jeho očích a každý dokonalý abstinent jistě mi přizná, že by hospodské radosti pijákovy nikdy již nechtěl zaměnit s čistými vyššími radostmi ze života, jaké mu přineslo ostřízlivění.

Dosti často setkáváme se při hnutí abstinentním se zjevy as těmito: Přejde vám člověk a řekne: „Také jsem přestal pít, byl jsem abstinentem celý rok, ale vidím, že usilujete o nemožnost; pít se musí a malá dávka no škodí.“ Co se stalo s tímto člověkem? Přestav pít, odepřel si něco, po čem dosud celá jeho duše prahla; pití bylo mu požitkem a zřeknutí se ho působilo mu bolest; činil si bolestnou újmu, strádal, a přirozeně neobstál v utrpení a vrátil se k pití. Ale zeptejte se ho, cítí-li se spokojeným a šťastným? Je-li jen trochu upřímným, musí vám odpovědět záporně: vlastní slabost vůle ho mrzí a činí nešťastným. Je takových bývalých abstinentů slušný počet, ale jsou to vesměs lidé slabé vůle, kteří vlastně věc chytli za nepravý konec. Na místě, aby vůli myšlenky své upínali do budoucna a vůlí tou snažili se dopracovati se světlých výhod abstinence, vraceli se ve vzpomínkách k opuštěné sklenici a stýskali si po ní, připomínajíce si bývalé zážitky, a následek byl ovšem touha a konečný návrat. Stejným způsobem vrací se člověk slabé vůle ke kartám nebo k prodejné ženě, a úplně zde padá důvod, že k lihovině vrátil se, protože pro jeho zdraví byla nutná. Na jedné straně silná vášeň a na druhé slabost vůle, musí nutně vždy vésti k těmto smutným, pokořujícím návratům člověka k předmětu své vášně.

Zdůrazňuji, že počátek abstinence musí býti počátkem radostné práce na sobě samém, s výhledem na budoucí zisk z práce té. Kdo při práci té trpí, odstup od ní, nejsi pro ni dosud zralý, a takový nezralý pracovník je pak i s to, nadělati více škod celému hnutí, než kdyby se k němu byl choval od samého počátku nepřátelsky, neboť takoví abstinenti, kteří jimi byli a dnes již opět nejsou, hledají zpravidla vinu ve hnutí samém a ne v sobě.

Nejde ale jen o abstinenci od lihovin, nejde o věc toho či onoho nápoje v první a jediné řadě. Dokonalý abstinent dovede se zříkati ještě mnohých jiných věcí bez bolestné újmy a jen na prospěch svůj i celého svého okolí. Dokonalý abstinent silou své vůle a svého poznání zdržuje se všeho, co by ho strhovalo dolů, všeho, o čem se přesvědčil, že to poskvvrňuje jeho duši. A je těch věcí vedlo lihového opojení ještě celá řada.

Jsou tu vášně karbanu, nemírného kouření, vášeň návštěvy sprostých tančírů. To jsou vesměs věci, které škodí na zdraví i na mravní čistotě i konečně, jako jmenovitě karban, na hmotném majetku. Abstinence od této trojice je nejen možná, ale i v zájmu blaha jednotlivce i celých národů přímo nutná. Kéž bychom co nejdříve měli aspoň jedno sdružení abstinentů od hazardních i jiných karetních her, při kterých se tolik vzácného času prosedí, tolik peněz promarní a tolik duševních sil upětím na malichernou hru ztrácí! Kde zasedne společnost karbaníků, je po všem hovoru, ustupuje kde jaký veřejný zájem, ustupuje do pozadí i povinnost i rodina i veškerý ohled, a celý obzor nebeský zúží se jen na několik těch křečovitě svíraných papírových obrázků. Příznačnou historku o karbanické vášni vypravuje Alois Jirásek ve svých „Pamětech“: „Cerekvický farář dal se po večeri do karet, prohrával, ale ne a ne polevit, až pojednou jim do pleskání karet ozvaly se ze tmy zvony; to na roráte

vyzváněli a tu teprve farář, přemožen, obehán, praštil kartami a – pospíchal do kostela...., To je historika konečně ještě dost rozmarná, ale vzpomeňme si jen na všechny nešťastné oběti karbanu, na ožebračené rodiny, na rozvrat, bídu, na počet sebevrahů, kterým z prohry v kartách byla jediným východiskem smrt! Karty a alkohol jsou v těsném spojení; pije a hraje se u špinavých stolů ve venkovských šenkovnách stejně jako u zelených stolů elegantních heren velkoměstských; karbaní se na výletech, ve vlaku, na lodi, na vodě, na zemi, a snad i v budoucnosti ve vzduchu ve všech státech, ve všech dílech světa, kam zasáhla kultura. Není nejvyšší nutná i zde silná očištná abstinence?

Jiným velkým zlem, jež je v těsném spojení s alkoholem a od něhož nezbytně by bylo třeba velké, radikální zdrželivosti, je prostituce. Je to s ní jako s alkoholem: po leta se o pití lihovin tvrdilo, že je nutné, že je zdravé, že je zdrojem radosti ze života a požitku, až se našli moudří a myslící lidé, kteří rozumovými důvody, faktickými důkazy a především vlastním příkladem nesporně dokázali a ukázali, že lihovin k našemu zdraví a štěstí naprosto není nutně třeba a že jejich domnělá prospěšnost i síla je jenom předsudkem. Totéž platí o prostituci. Po leta se všem mladým mužům hlásala jako životní nutnost, schvalovala se jim a dovolovala i samotnými lékaři jako jakýsi zdravý ventilátor přebytečných životních sil, prostituce byla a je dosud trpěna státy a všechen boj proti ní i žádosti za pouhé omezení její zdají se bezvýsledný a marný, tak jako kdyby naivní dítě rukou chtělo zadržeti běh bystré vody. A přec se našli jednotlivci, ne fanatikové aiskese, nýbrž lidé ušlechtilí, učení i zkušení, kteří tvrdí, že zdrželivost ve věcech pohlavních nejen neškodí, ale že zachovaná takto energie životní přechází ve zdatnost duševní i tělesnou, a že tudíž theorie o nutném t. zv. vybouření, vyžití všech vášní je zase jen, stejně jako u alkoholu, předsudkem.

Není ovšem možno za ptávajícího společenského řádu odstraniti prostituci veřejnou; znamenalo by to otevření stavidla veškeré Prostituci tajné, nekontrolované a tudíž v ohledu pohlavních chorob tím nebezpečnější. Hnutím abstinentním se také rázem nezavrou všechny pivovary a vinopalny, ale v zásadě hnutí protialkoholní zůstává hnutím ethickým, mravním, pokrokovým a všelidským, a takovým i zásadně zůstává boj a hnutí proti prostituci, těsně spojené s alkoholem. Bez předchozího alkoholního opojení nepáchala by se ani polovina nemravných činů. Ne sta, ale tisíce mladých mužů děkují za ztrátu svého zdraví, za zhoubnou nákazu, jediné noci opilství; tisíce dívek klesá v trvalou prostituci jen vlivem prvního lihového opojení.

Kdo se stal abstinentem od lihovin, je jako již napolo zachráněn i od prostituce; nenachází tolik příležitostí ke svodu, jako když navštěvoval noční hospody, nepřichází vlivem alkoholu do stavu nepřirozeného rozjaření, v němž pozbývá smyslu pro mravnost a nadvlády nad sebou.

Zdrželivost od prostituce! Zdrželivost pohlavní vůbec! Je to tak vzdálený, nedostižný ideál? Je – ale zas jen pro člověka slabé vůle nebo pro člověka, jemuž svoboda vůle znamená ne vládu vůle ducha nad tělem a živočišnými pudy, nýbrž bezuzdnost. V naší době stalo se módním nesprávně chápané heslo Nietzscheovo o „plném vyžití se osobností“; osobní svobodou rozumí se pustiti uzdu všem choutkám a vášním. To však není přirozená, zdravá, járá volnost, to je nevázanost, která se vymstí na člověku samotném. Jak vynadají duch, nitro a charakter člověka po několika letech

takovéhoto alkoholního a prostitučního vyžití, takové nevázané volnosti? Nitro je neuspokojeno, věčně žíznic, stále silnější požitky hledajíc, dospěje k bodu, kde není již možno další vystupňování jich; následek je nervové rozrušení, ztráta vědomí mravní důstojnosti, chabost myslí, beznadějnost do budoucna – sebevražda z omrzelosti života bývá nadpis poslední kapitoly zmařeného takto života.

Lidé slabé vůle nemohou být také abstinenty od prostituce; nedovedou se jí zříci, budou se k ní, třeba i z manželství, vraceti, jako se vrací piják ke svým denním sklenicím, a budou tak činiti s těmiže lžidůvody o její nutnosti, jako to činí přítel alkoholu. Jen člověk, který pochopil vysoký kulturní význam sebekázně a výcviku vůle, dovede být také jaře a odhodlaně, ne bolestně a asketicky, zdržlivým v životě pohlavním. Nejedná se při abstinenci takové o nějaké „umrtvování těla“ jako je na mysli měli snad náboženští fanatikové středověku, ne o celibát, nedostupný průměrnému člověku, nýbrž jde o rozumnou vládu ducha nad tělem a jeho chťiči, jde o oproštění z otroctví vášní, jde především o to, aby člověk odvykal si kupčiti s věcmi, které vlastně mají tvořiti podklad jeho zdravého, rozumného rodinného života, aby přestal styk se ženou si kupovati a žena aby přestala tělo i duši svou prodávat! S toho hlediska je prostitucí i každé manželství, uzavírané vzájemného přátelství a úcty, a s toho hlediska je i přímo nutná rozumná abstinence.

Pohlavní výstřednosti vedou k rozvratu duše i těla a jsou v těsném spojení s výstřednostmi pití. Říká se neprávem, že člověk opilý a pohlavně zvrhlý klesá na zvíře; neprávem, poněvadž je to vlastně urážkou zvířete, které se nepřepijí a žije pohlavním životem jen kratičkou dobu a jen za účelem zachování a rozmnožení druhu. Jen člověk znehodnocuje dary přírody, jen člověk nerozumně plýtvá svou životní energií a zapírá v sobě výstřednostmi živel božský.

Je věta v Písmě, jejímž plným uvědoměním si musela by se zvýši ti mravní úroveň a vysoko vztyčiti se cena povšechné abstinence, Věta ta je: „Zdaž nevíte, že chrámem ducha svatého jste a duch boží že přebývá ve vás?“ Kdo pochopiv skutečnost slov těchto u sebe, mohl by z chrámu toho učiniti peleš lotrovskou a vpustiti do něho takové zloduchy, jako je alkohol a prostituce? Nikdo, a pravá abstinence spočívá také jen na tomto základě božského sebevědomí člověka. A vůle je ta stráž u dveří chrámových, která nevpustí do svatyně nitra nic, co by ji znečistilo! Sebekázeň, sebezapření jsou úzká cesta, vedoucí ke spasení; ke zkáze vedla po vždy široká cesta bezuzdnosti, nevázanosti a slabosti vůle.

Jak by touto abstinencí od prostituce získalo manželství, do kterého muži z valné části vstupují po předchozích bouřlivých zkušenostech prostitučních! Snad jedině touto i nadále dodržovanou abstinencí stalo by se manželství tím, čím dnes je jen dle jména a liché obřadné formy – svátostí, t. j. posvátným, nerozlučným svazkem dvou čistých lidských bytostí, které by spojila láska a touha přečkatí sebe v dětech svých a vychovali je ve svém duchu, dle svých mravních zásad!

A ještě tak mnohá další abstinence by se doporučovala, a i zde je tato abstinence možná jen za pilného výcviku vůle. Mám na mysli zdržlivost jazyka. Řecký filosof Pythagoras ukládal svým žákům sedmiletou dobu mlčení; měl tím na mysli ne snad chmurnou němotu, nýbrž zdržlivost, abstinenci jazyka ode všeho, co duši

poskvřňuje. Žákům Pythagorovým ukládala se především mlčelivost v úsudku; nesměli zbytečně kritisovat, nesměli souditi jednání jiných, nesměli pomlouvati a baviti se prázdným žvástem. Dnes by dávný mudrc řecký snad ani nikdy nenašel schopných žáků. Naše doba vyznačuje se takovým nadbytkem kritiky všeho stávajícího a tolikerým jalovým, frázovitým mluvením, že abstinence v tomto ohledu je nutností, ba snad jedinou záchranou před utonutím v moři frází, tlachu a kritizování. A zase i tu je spojitost, a to značná, s alkoholem. Všechna planá politika, všechno jalové přetřásání stávajících poměrů bez věcné odpomoci a rady, všechny místní klepy, všečen dvojsmyslný, necudný žvást pěstuje se u sklenice piva v hospodě; alkoholní ovzduší je pro všechno to přímo pařeništěm, v něm daří se všem pepřeným anekdotám nejlépe, v něm se to nejlépe láteří na zlé časy a drahotu, a nejsnáze se i pod stůl smete čest bližního.

Abstinence jazyka je stejně neschopen člověk –slabé vůle. Člověk takový slíbí zachování tajemství a za chvíli vyzvaní je každému, s kým se setká; sám slaboch, mluví raději o slabosti jiných. Člověk silou vůle vykázněný v abstinenci jazyka, má dar řeči úplně ve své moci; mluví málo a věcně a nepřekvapuje se s úsudkem vad svého bližního. Abstinents jazyka nedovede bavit společnost lacinými vtipy, nemluví o malichernostech a mluví především co nejméně o sobě; neknd-suje, čeho nedovede pochopiti, ne&eisměšňuje* co je jiným drahé a svaté; neposkvřňuje úst svých sprostými výrazy, neprozrazuje, co kde slyšel. Takovým výcvikem ve zdrželivosti jazyka vyrůstá v mravní charakter, na který je možno stavět jako na skálu. „Vaše řeč budiž ano, ano, ne, ne, co nad to jest, od zlého jest“, říkal již Kristus a svým stanovením krátké, ale všeobsáhlé modlitby otčenáše odsoudil všechnu nezdrželivost jazyka. „Nebudte mnohomluvní jako pohané“, řekl výslovně, mluvě o modlitbě. Abstinence ve slovech je vždycky mamkou jisté hloubky duševní; opravdový vzdělanec a ušlechtilý člověk nevede marných řečí.

A ještě jiné, důležité abstinence je nám třeba jako soli. Tak mnohý našinec nařiká na drahotu, domáhá se bouřlivě zvýšení platu, zadlužuje se – ale nedovede si odepřít ani částky toho, co patří k dennímu jeho přepychu. Drahý byt s předsíní a koupelnou musí být, na letní byt a do lazní se musí jet, požadavkům mody se musí vyhovět, do divadel a restaurací se musí jít, maso se musí jíst, pivo a víno se musí pít, kouřit se musí, paráda být musí – proč? Protože nikdo nemá vůle ani touhy se toho odříci a protože soused vedle také s abstinencí přepychu nezačíná. Hledíme v přepychu předčítí jeden druhého, jako se vlády předstihují ve zbrojení, a nikdo nechce začítí s uskromněním, aby se neřeklo, že je na mizině. Přepych v zařízení bytovém, přepych v obleku, přepych ve všech zevních okázalostech je příznačnou známkou naší doby, je příznačnou známkou její lživosti. A přec by abstinence od přepychu byla tou nejmoudřejší věcí, k níž bychom se vzchopili! Povznesla by nás k hospodářskému blahobytu, vyučila v šetrnosti, dovedla ke spokojenosti si málem, k tomuto nejvzácnějšímu daru všech šťastných lidí. Dnes již i dítě vyžaduje přepych a neumí si ničeho odepřítí, vedeno jsouc k přepychu již od peřinky, od první hračky a prvních šátečků. Z dětí našich vyrůstají osoby plné nároků, osoby neschopné strádání a jakékoli byt jen dočasné újmy.

Abstinence od přepychu měla by se stati součástí výchovy, ale je tomu právě naopak a není vrstvy občanstva, která by nechtěla soupeřiti v přepychu s druhou.

Kde nelze věci přepychu získati cestou poctivého výdělku, sahá se bez rozpaků k nepoctivému, a přepych musí být za každou cenu.

Abstinence v tomto ohledu vede k výšinám ctnosti; učí oceňovati více věci vnitřní než zevní, více dobrou knihu než přepychovou tretu, učí vážiti si poctivé chudoby a pohrdá ti vydluženou parádou, člověk abstinent od přepychu nerozptyluje se marným shonem po věcech, ale dovede se snáze soustřediti ve vlastním nitru, od jehož pozorování nic ho neodvádí. Za všech dob a mezi všemi národy největší mudrcové, nejlepší učitelé lidstva byli zároveň největšími abstinenty přepychu, poněvadž v něm správné viděli největší překážku duchovního vzrůstu. Královský princ indický zřikává se nádhery dvora a jde chůd do světa, aby se stal Buddhou, t. j. osvíceným; Ježíš na otázku bohatého mládence, jak by došel spasení, odpovídá: „Rozdej, co máš“ – t. j. zbav se přepychu – „a pojď za mnou.“ A bohatý mladík byl člověk slabé.vůle; zarmoutil se a jíti nemohl; nedovedl být abstinentem od přepychu.

K přepychu do jisté míry patří dnes již i požívání masa. Ti, kdo se ho zřikají jakožto věci přepychu, stávají se vegetariány. Pravé vegetářství má však hlubší základy, než je šetrnost anebo přesvědčení, že hojný požitek masa škodí lidskému zdraví. Pravý vegetarián, jako jím byl na př. Tolstoj, stává se jím proto, že je abstinentem od zabíjení zvířat, že nechce být příčinou ztráty života tam, kde života nedal. Je snad dosud malý počet vegetariánů z této čisté abstinence od vraždy zvířecí; nepochopilo lidstvo dosud s dostatek, že příkázání „Nezabiješ“ nemůže platiti pouze pro vraždu člověka, ale přece i tu je znatelný krok ku předu a s hnutím protialkoholním roste i hnutí vegetářské, byť snad mu namnoze dosud byla pohnutkou přílišná drahota masa.

Všechny tyto jednotlivé snahy a cíle abstinenci spojují se konečně v jedinou sumu povšechné abstinence ode všeho, co poskvňuje tělo i duši člověka. Jen ve spojení a soustředěny do jediného nitra podají nám i ideální vzor a obraz člověka Všeabstinenta, obraz a vzor ne nedostupný, ne nemožný a upřílišněný, nýbrž možný, ba nutný jako výsledek výcviku vůle jednotlivcovy. Chtěj a můžeš, musí i zde platiti za zásadní heslo.

Tím nabývá abstinence, počínaje abstinencí od lihovin jakožto základu, neboť především je třeba, aby rozum byl jasný a mozek neobestřený lihovými mraky – tím nabývá povšechná abstinence i vysokého kulturního významu. Vidíme v ní nejen ostřízlivění, ale všeobecné umravnění a zdokonalení dnešního člověka. Vidíme v ní,oproštění ode všeho, co člověka sužuje, dolů tiskne a ve vzletu brání: vidíme v ní pravou ducha lidského Svobodu. Abstinent, t. j. člověk, který sebe ukáznil ve zdržlivosti a sebezapírání, stává se člověkem silným, nezmítaným, v sebe soustředěným. A nikdo neupře, že takových lidí je nám třeba co nejvíce.

Až průměrní lidé přestanou v abstinenta viděti fanatika nebo blázna pro posměch, až poznají veliký rozdíl v životě abstinenta a v životě člověka ve všech ohledech nezdrželivého, snad si pak také ve svůj prospěch uvědomí, že abstinence není ve spojení se žádnou ztrátou, nýbrž že je velikým ziskem, jelikož abstinenti stávají se účastni lepších radostí ze života a většího štěstí, než ho může poskytnouti pomíjivý tělesný požitek.

V abstinenci je síla, je požehnutí i zdar, ale má-li vskutku býti tomu tak, je třeba abstinence povšechné, ne jen od lihočin, ale i od prostopášností, od hříchů jazyka, od živého přepychu, vůbec ode všeho, co poskvvrňuje člověka.

Výchovou ku povznesení národa

Je na čase, přemýšlet již dnes na výchovné úkoly po válce. Válka sama nevychovává, jako nevychovává metla a rákoska. Válka je trest, a stejně nemoderní jako metla, a je jen bolestnou ukázkou toho, co se státi nemělo, a ne co bylo pro Jakýkoli účel nutné a dobré. Vychvalovat i válku jako výchovnou lekci přibližuje nás jezovitské morálce, že „účel posvěcuje prostředky“, a prolitá krev nemůže nikdy býti očistnou vodou, splachující hříchy lidstva.

Je nesporno, že výchovou lze povznést národ. Ale výrok je obsáhlý a výklad k němu by mohl vyplnit svazky.

Okřídlený výrok Leibnitzův: „Svěřte mi výchovu a změním tvářnost Evropy4“, potřebuje také objasnění a zdůvodnění, ač na pohled zdá se být sebevědomě jasný.

Každý národ má jiné výchovné cíle, jiné představy o nich, jinak si cíle ty seřazuje, a za nejvyšší staví ten, který u druhého národa je snad podřadný. I každý věk, každé historické období má své cíle výchovné. Ideálem Francie 17. věku bylo vychovati člověka ve způsobného krasořečnického dvořana. Dnešní Amerika ona jistě jiné výchovné ideály, než je měla středověká Itálie.

Je třeba věděti, co který národ cenil jako své povznesení a k čemu ho chtěli dovésti jeho učitelé a vychovatelé. Kdysi bylo jistě ideálem výchovy vypěstiti hocha v „hrdinu“, ve rváče, který byl každým okamžikem hotov vrhnouti se v souboj za svou čest nebo čest své dámy, vštípití mu pěstní právo jako příznak šlechtictví a učit i ho při tom poslušnosti k autoritě církve. Stejně bylo do nedávna ideálem výchovy dívky passivní oddálenost ode všech veřejných otázek a pokorné vědomí její méněcennosti oproti muži.

Obecné názory o výchově se různí, kříží, odporují si navzájem za všech dob a u všech národů. Máme toho nejlepší doklady ve svém národě. Jinak chtěl míti mládež vychovanou Komenský a zcela jinak ji chtěli vychovávat jezovité 18. století. Ideál výchovy, má-li být i ryzí a správný, musí přiléhati k duši národa. Je to nejdůležitější požadavek. Proto zůstává výchovný ideál Komenského naším, největším, odkazem, jelikož vznikl ve slovanské duši pro duši především slovanských národů. Všecko cizí, násilím na kmen náš vštěpované jako ideál výchovy, je proto lžiideálem a z téhož důvodu i neschopno vytvářeti ryzí charaktery, které jediné jsou s to povznést národ. Sluší ve výchově rozlišovati živly, všelidské a živly národní. Jako jsou v zahradnictví a zemědělství obecná pravidla pro pěstování rostlin nebo obilin, tak jsou i obzvláštní pro ten který druh rostliny, a co prospívá jedné, mohlo by po případě škoditi druhé. Ani výchovných hesel a pravidel nelze použiti se stejným zdarem u dětí všech národů. Jinak je nutno vychovávat dítě v ujařmeného nebo pasivního národa a jinak dítě národa rozpínavého, dychtivého výbojů.

Nejlepším vychovatelem je bez odporu ten, kdo v dítěti vrozenou pěknou vlastnost dovede vypěstovati ve ctnost, a stejně i ten, kdo vlastnost nepěknou dovede snížit

na neškodnou nejmenší míru. Co platí u dítěte jedince, platí u celého národa. Vychovateli je chápání nejen duši dítěte mu svěřeného, nýbrž musí mu býti jasna duše národa. Mluví se právem o národních ctnostech a národních nectnostech; jsou národy pověstné těmito i oněmi.

Vychovateli je znáti základní chyby i přednosti svého národa, neboť dítě, s malými úchytkami a výjimkami je přec vždy typickou ukázkou národního ducha. Není to jen řeč a prostředí, kterém se liší děti tohoto světa; je tu svérázná individualita, které nešetře žádná výchova společenská a žádné srovnávací pravítko universalnosti. Národní individualita projeví se všude, pronikne pod každým nátěrem. Proto i všechny pokyny i rady výchovné ponесou, jsou-li upřímné a hluboké a ne šablonovité, vždy pečeť národnosti toho, kdo je pronáší. Pravda tato je i podkladem požadavku Komenského, aby dítě vyučováno bylo v jazyku mateřském.

Je ovšem možno, že francouzské dítě vzorně vychová Angličan, nebo že Francouzka dovede být dobrou vychovatelkou ruských dětí; je to možno, ale není to přirozeno stejně jako je možno, že kočka odkojí králíčata nebo kvočna opatruje kachňátka, a přec není to žádný přírodou vytvořený poměr. Věta „výchovou k povznesení národa“ potřebuje opravy. Je třeba říci správněji: Uschopněnými vychovateli k povznesení národa. Neboť ne každý učitel a vychovatel má tak silné ruce, aby v nich dovedl celý národ udržeti nad bahnem. Ne každá výchova, a ne výchova vůbec povznáší národ. Jen je-li výchova svěřena velkým, silným, čistým duším, může se mluvit o povznesení národa skrze ni. Výrok: „Svěřte mi výchovu a já vám změním tvářnost Evropy,“ mohl pronésti právě jen Leibnitz, člověk vědomý si své síly a moci k tomu. Schopným vychovatelem dítěte je člověk stejné s ním národnosti. Ale národnost sama by nestačila, kdyby nebylo mravní povýšenosti vychovatelovy nad dítětem, Mravního zdokonalení je možno získati sebekázní, sebevýchovou; v nich tkví uschopnění k úkolu vychovatelskému, k úřadu učitelskému. Co je úřad učitelský? Jen občanské povolání? Prostředek k obživě? Nevěřím v povznesení jakéhokoli národa, v němž by učitelé a vychovatelé neviděli ve svém povolání nic více, než právě jen povolání, úřad či prostředek k obživě.

Kde má býti výchovou povznesen národ, je třeba, aby vychovatelství a učitelství bylo apoštolským posláním, aby jednotlivci zasvětili se mu, doslova zasvětili, na celý život v jediné smaže a vůli: pracovati k povznesení národa! Kde není tohoto vědomí, snahy a vůle, tam i národ při zdánlivě sebe pečlivější a dokonalejší školské výchově zůstává na témže stupni, ba klesá pod průměr, ježto se mu nedostává vychovatelských vzorů, k nimž by vzhlížel, a kteří by ho vlastní mravní povýšeností opravdu nesli vzhůru k sobě do mravních výšin. Je lehké takové apoštolské poslání u národa? Naprosto ne, a zvláště ne pro učitelstvo. Snad výchova v rodině má příznivější půdu; jsouť rodiče vychovateli nekontrolovanými, samostatnými a methodika výchovy bývá zpravidla vlastním jejich dílem: je jim snad jen méně snadno zachovati před dětmi autoritu mravní povznesenosti a ustavičného dobrého příkladu, ježto je jim žít s dětmi mezi úskalím všedních lopot a malicherných starostí domácích, v nichž tak často se ztrácí nimbos, velká osobnosti. Učitel je tu před rodiči ve výhodě, že stojí před dětmi vždy jaksi jen na stupínku a neobjeví se jim nikdy, abych tak řekla „v nedbalkách“; ale za to jakých balvanů, podkopu a ostnatých drátů nachází ve svém postupu k metě výchovné! Což smí užiti a

vychovávatí, jak by sám chtěl, dle své individuality, dle osobnosti toho kterého žáka? Což to dovolí školní osnova? A dovolí to také někdy páni kolegové a paní kolegyně? Čím vyšší vůle ke vzletu, tím těsnější bývá sešněrování; čím čistší snaha, tím více se najde, bláta ke zkalení čistých jejích pramenů.

Ale každý apoštol je tak trochu mučedník. A význačnou vlastností mučedníků bylo, že dovedli trpěti radostně, jen když jim nepřestal zářiti ideál, za který pracovali i umírali. Je třeba dále ujasnit si pojem povznesení národa, aby bylo zřejmo, zač a k čemu chce výchova pracovat. Jak se povznáší národ, ne jen národ náš, ale národové vůbec? Tím, že se zbavuje tíživých pout, že se oprostuje ode všeho, co ho strhovalo k nízké úrovni kultury ducha, ode všeho, co mu bránilo v pokroku a vývoji. Je nutno tedy znáti vychovatelí pouta, jimiž je svírán národ jeho, aby je dovedl uvolnit: je mu třeba znáti stupně, po kterých je národu brati se k výšinám. Pouta i stupně k zářným cílům jsou společný všem národům světa; jen způsob uvolňování a způsob vzestupu je osobní, podle povahy toho kterého národa. Platit i zde staré naše rčení básnické: Cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou! Jedno z nejtěžších pout, jimiž národ je sevřen na celém těle, je bez odporu alkoholism. Národové, kteří se ho soustavně zbavují, jako na př. dnes Finsko, Švýcarsko. Rusko, jdou zcela jistě k svému osvobození.

Alkoholism je příčinou degenerace i duševní nezpůsobivosti národů. Výchova mládeže k úplné zdrželivosti od lihových nápojů je tedy krokem očištným, je prvním stupněm k povznesení. Rodiče, vychovatelé i učitelé mohou zde působiti především vlastním příkladem, vedle poučování o škodách, vznikajících ve všech ohledech z pijáctví.

Kde vychovatel podceňuje význam abstinence, kde pro ni snad má i úsměšek nebo jeví se ke hnutí protialkoholnímu netečným, kde dokonce je znám sám jako piják, tam nelze mluvit o povznesení národa. V dobrovolné abstinenci je síla, která mocně působí na zocelení vůle, na to by neměl žádný vychovatel zapomínati, lépe řečeno, to by mu mělo býti známo, než začne mluvit o tom, že abstinence je výstřednost. Vychovatel, který v tom ohledu přemohl jaksi sama sebe a stal se abstinentem nejen k vůli sobě, nýbrž i k vůli dětem jemu svěřeným, pocítí sám na sobě, jakou se mu abstinence ostává silnou vzpruhou i v jiných oborech při výchově k sebeovládání, k sebezapření, k pevnému setrvání při úmyslu jednou pojatém. Bude-li sám třtinou, která dnes stojí a zítra podléhá prvnímu svodu, jak bude moci vésti mládež mu svěřenou tak, aby tato i ním spolupůsobila k povznesení národa? Národ, vyproštěný z lihového omámení, je národem jaré, bystré mysli a zvýšených duševních schopností; je to zároveň národ i fysicky zdravější i hospodářsky silnější. O tom musí vychovatel býti přesvědčen a jen z hlubokého, opravdového jeho přesvědčení musí pramenit i jeho způsobilost k protialkoholní výchově. Jakmile chce uzavíratí si alkoholismem dohodu a dělati mu ústupky, neuznáváje potřebu naprosté abstinence, je výchova jeho jen polovičatou a on sám člověkem necelým, nepevným.

Druhým poutem nebo olověným závažím na nohou národa jsou jeho mravní neřesti, je , nedostatek čistoty mravní1 jímž bohužel za našich dnů trpí tak značnou měrou dospívající mládež. Výchova k očištění – počínaje od fysické čistoty těla až po čistotu

a neposkvrněnost myšlenky, slova i skutku –! Může-liž býti zářnějšího cíle pro vychovatele? Je tolik stesků do mládeže předčasně zhýralé, předčasně mravní zkáze propadlé. Kdo je tu vinníkem? Je spousta spoluvinníků, ale je těžko najít hlavního. Je tu špatný příklad otcův i matčin, vrozený sklon k nepravostem, je tu jako svod špatná společnost, nemravná literatura slovní i obrázková, je tu celé, zvláště velkoměstské ovzduší, prosycené zárodky pohlavní zvrhlosti, vilnosti, prostituce, –jsou tu neukázněné, uvolněné pudy, strhující jako povodeň si setbou každou útlou lidskou bylinku Jak těžká je tu ochrana i záchrana! Znáám obraz mně neznámého mistra, působící nad jiné mocným dojmem. Na příkré skále nad mořem zapletlo se v trní malé bílé jehňátko. Nad ním, přes srázný útes, kloní se Kristus, aby je vyprostil. Je mu skláněti se až k nebezpečné ztrátě vlastní rovnováhy, a přece ještě ruka nedosahuje až k jehňátku; jen trní ruku rozdírá, až krev ji třísní. Zdaří se mu vyprostiti ovečku? Vezme ji na ramena a donese ji až do bezpečí chléva? Maně napadá úzkostlivá ta otázka při pohledu na obraz, maně i podobná vyvstává v mysli, kde je zvěst o záchraně mládeže před mravní zkázou. Sráz je příkrý, trní vražedné a – ruka je krátká... Spasitelem zve lidstvo právem toho, kdo ovečku zachrání.

Je tu pro vychovatele na místě zoufalost a beznadějnost? Ne, jen těžší práce je zde a jemu je třeba těžší výzbroje k ní. Tou je především neposkvrněný štít vlastní jeho čistoty. Bezúhonná mravní pověst učitele neb učitelky je tu nejpůsobivějším činitelem. Kde té není, je marná práce a bezvýsledná výchova.

Jiným mocným poutem, které stlačuje národ k nejnižší úrovni barbarství, je hrubost, surovost a nedostatek úcty k životu i nedostatek úcty k lidem. Výchovu k šetrnosti a úctě před každým projevem života, výchovu k úctě před národními i světovými velikány kladu na přední místo, má-li jí býti docíleno povznesení národa. Patří sem i výchova k lásce k přírodě, úctyplná ochrana jejich krás; patří sem i úcta k pravému umění, k uměleckým památkám, výchova k šetření malebného rázu krajiny i měst. V tom jeví se výchova k pravému vlastenectví, že rodiče i učitelé naučí dítě vážit si všeho krásného a cenného, co je v jeho vlasti, a že je vychovají v ochránce jejich krás a ne netečného, surového ničitele jich! Škola může v této výchově nad jiné mocně působiti. Dítě přináší zpravidla otevřené srdce i mysl pro tento směr výchovy; patříť dítě samo sebou ještě mezi tvory, které se dosud neodtrhly od nader matky Přírody; je více její než dospělý člověk, zkažený lžikulturou a nepřirozeným způsobem života. Stačí rodičům i učitelům jen lehounce zaklepat a srdce dítěte otevře se dokořán připravené přijati slova jejich jako rosou vláhu. Kde naopak jsou rodiče i učitelé vlažní ve výchově k lásce k přírodě a k umění, tam tresce se každé opomenutí jejich v celém životě dítěte. Je třeba setbu klásti záhy do mladých, přístupných srdcí, než je pozdě, než vnímavé, k lásce se klonící děti, nejsouce pěstěny a vychovány, zvrhují se v sosáky bez myšlenky, kterým je lhostejno, ničí-li se kolem nich přírodní nebo umělecká krása a kteří cení si nad kus zeleně v přírodě pobyt v začazené hospodě.

Učte dítě ochraně stromů i zvířat! Dobrý vychovatel musí uschopniti dítě, aby v mládí i pak jako dospělý člověk nemohlo jinak, než zastaviti se v posvátné úctě, ba motlitbě před zázrakem kvetoucího stromu. Vštěpujte dětem úctu ke starým stromům, mlčelivým svědkům minulých dob! Tajuplně snivý život stromu je něco,

nač nemá zbytečně sáhnouti ruka lidská, aby to zničila. Ušlechtilý národ poznává se dle úcty k přírodním svým památkám. Kde je sesurování mravů, nedostatek zájmu pro vyšší věci, tam se jistě také ničí staré aleje, porážejí stromy, kácejí lesy, jak to dnes činí němečtí lichváři na Litvě a ve Finsku, rvou byliny i s kořeny! Snaha po povznesení jeví se zas pak ihned v sázení stromků, v zakládání parků, v šetření architektonických památek. Výchovou k lásce k přírodě mění se země v ráj, zanedbáním výchovy té pustne země v suchopar. Nazvu nejvíce povzneseným ten národ, jehož dětem i dospělým je třeba co nejméně výstražných tabulek: Netrhejte! Nešlapejte! Neničte! Nevybírejte ptačích hnízd! V pokročilé Americe jsou dětské spolky, t. zv. Bands of Mercy, družiny smilování, jichž malí členové zavazují se učitelům a vychovatelům slavným slibem, že nebudou týrati žádných živých tvorů a že zabrání krutosti, kdekoli jí budou svědky. To je výchova k povznesení národa a je nám sklonití se v úctě před desítiletým hrdinou, který dovede na ulici postaviti se před vozku, týrajícího koně a zeptati se ho vážně: „Jakým právem bijete tak nemilosrdně své zvíře?“ Takový hoch vyrůstá v ochránce všech utlačovaných, v nebojácného zastance proti všem křivdám. Tato výchova měla by tvořiti i podstatný rys skautství (junáctví).

Ne nadarmo je tato ochrana týraných, a slabých tvorů i hlavním příznakem pohádkových bohatýrů. Mysl lidu vyslovila národní pohádkou sama nejlépe, co povznáší syny národa na hrdiny a bohatýry: je to milosrdenství, soucitná láska? sklánějící se k nejnižšímu. k nejubožejšímu. Proto je i budoucí výchova k těmto ctnostem tak svrchovaně důležitá. Patří k ní i zdvořilost, úcta k stáří i šetrnost k mrzákům. Přestává řeč o povzneseném národě, kde mládež nezná zdvořilých ústupků vůči stáří nebo kde je s to pokřikovat! posměšně na mrzáka nebo t. zv. tichého blázna. I to je jedním z velikých vychovatelských úkolů, postaviti do lidské společnosti člověka zdvořilého, vlídného a ochotného, kterýmižto vlastnostmi vyniká na př. tak skvěle skorém každý londýnský strážník. To jsou lidé vychovaní ke zdvořilosti a jistě to slouží celému národu ke cti.

Řekla jsem hned z počátku, že každý národ má jiné potřeby výchovné; v něčem pokročil nad jiné, v jiném je mu ostatní doháněti. U mládeže americké obojího pohlaví je dnes výchova k samostatnosti samozřejmá, výcvik vůle a svépomoc, samostatné probíjení se životem, spoléhání jen na sebe sama ve všech okolnostech životních jsou jejími lekcemi, a americká mládež je chápavým žákem. Tato výchova k samostatnosti je dnes pýchou mladé Ameriky, je vzorem pro náš starý svět. Kde americký vychovatel má širé, volné pole působnosti, je náš svět sevřen byrokratizmem a nesmí a nemůže dáti výchovu směr, jaký by chtěl. Jedno je mu možno: vypěstiti v žáku sílu vůle. Chabost vůle je smrtelnou chorobou národa; silou vůle spěje k osvobození a k ozdravení. Silným jmenujeme člověka, který dovede se obejiti bez pomoci jiných, který, když padne, neběduje hlasitě, aby mu jiní pomohli vstát, nýbrž sám vstává. Samostatnost je bezmála tolik, jako odvaha a zmužilost. Tyto vlastnosti mohou vypěstiti v dětech učitelé i rodiče, jsou-li sami ze silných a samostatných. Slaboch vychová zase jen slabochy přesně dle téhož zákona, dle téhož mladý zajíček ustrašeně peláší za poděšenou svou matkou. Pravou výchovu k samostatnosti lze snáze prováděti v rodinách než ve školách. Na rodičích je v prvé řadě, aby si z dětí vychovali buď bezradné, nesamostatné loutky nebo lidi, vyzbrojené klidem vůči každému životnímu osudu. I sebedůvěru je třeba pěstovati v

dítěti. Nedostatek její zavinuje často veškerý nezdár životní. „Důvěřuj si!“ je pobídkou každého dobrého vychovatele vůči netroufalému chovanci. Národy povznášejí i jejich optimism (nadějně posuzování); národ, u jehož představitelů převládá chmurný, beznadějný názor životní, je blízek úpadku. Výchova k jasnému nazírání na věci vede národy vzhůru, kde je světlo a jas volného prostoru. Mysl chmurná stlačuje národ do tmy a nevolnosti. Obroda lidstva uskuteční se přeměnou názorů a tato přeměna vypučí v slibný květ nejvíce právě v srdcích mládeže, schopné, aby jí nové názory přešly v krev a skutek. Je nutno vychovati budoucí lidstvo k víře v jednotu a bratrství všech národů na základě nevýbojné součinnosti všech na jediném společném díle umravení a zdokonalení všech jedinců. Ne ve splynutí všech národů v jediný, stejně uniformovaný stát, nýbrž právě v součinnost všech prvků národních za uplatňování se všech předností a ctností toho kterého národa, tak alby opojené ty vlastnosti tvořily celek, organism lidstva.

Světový mír musí začít s výchovou k mírumilovnosti a snášelivosti. Ta je možná na základě úcty k přesvědčení bližního, je-li toto přesvědčení hluboké a upřímné. Nesnášelivost a neúcta bývaly často počátkem válek a rozbrojů náboženských i národních. Vzájemná úcta a snášelivost znemožní války. Což nejsme dle slov Mazziniho „jednoho původu, podléhající jednomu zákonu a určení jsouce k jednomu cíli“? Nač se tedy bezúčelně vraždit a potírat? Vychovatelům je pro dobu nejbližší příští provésti – necht' to je hlásáno doma ústy rodičů nebo ve školních čítankách – jednu hlavní přemetou dosavadního názoru: Tou je přesvědčení, že ne čin krvavého výboje je nejs1avnější nýbrž čin kulturní a mravní, čin, jenž vede k duchovnímu povznesení národa. Ale necht' vychovatelé se chrání vytyčiti dnešní světovou válku jako dobrou přípravu k této přeměně. Válka ji nepřivodí, ale jisto je, že ji – jako tolik jiného dobrého – zdržela o kolik desítiletí. Zůstane navždy hanbou lidstva, že duchovní pokrok jeho neubíral se tichou cestou pokoje, nýbrž že mu bylo uskutečňovati se přes peklo a hrůzy, přes mrtvolky a proudy slz! Válka prý je názorná lekce. Ale poctivý vychovatel poděkoval by se za takový účinný prostředek vyučování, při kterém by žáci byli v nebezpečí, že sešili nad ním úděsem. Válka je brzdou pokroku, nejmenuji-li již ničeho více z toho, čím vskutku je. Až závratno pomyslit, co vše dobrého, velkého, milosrdného na prospěch celku i jedinců mohlo se poříditi, zdokonaliti a ujskutečniti za miliardy, jež do dnešního dne stála válka! Na milionové škody, válkou vzniklé, na zmařené miliony životů, na spustošenou krásu měst a přírody, na nenahraditelnost toho všeho je výchově poukazovati, aby nikdy se již války ve světě neopakovaly a ne na zrno dohra, jež snad přinesla, na zrno, vykoupené tolika bolestí! ---

Výchově k povznesení národa je tedy ubírat se určitými směry. Je jí odstraňovati vše, co vzletu překáží a pomáhati všemu, co ho podporuje. Je nutno zároveň, aby se tyto směry sbíhaly v osobě vychovatelově jako v zářícím středu. On sám musí býti ideály těmi proniknut, musí býti jejich faktickým ztělesněním.

Nestačí hlásat, nutno být. Ba býti zosobněním ideálu stačí i bez hlásání. Nutno znovu a znovu zdůrazňovati známou pravdu, že u dítěte je všechno příklad a slova že jsou jen jako orchestrální doprovod k vlastnímu dramatickému ději. Vychovateli je v očích žáka býti hrdinou, vzorem, ha idolem, k němuž tento vzhlíží ve své potřebě zbožňování, tak příznačné mladému věku. Kde toho není, zvrhá se i všechna

výchovná snaha, všechna slova, sebe povznesenější, přijímána jsou žákem s ironií a nedůvěrou, zřejmě hlásající: nejsi sám tím, čím bys rád udělal mne!

Denní praxe školní potvrzuje má slova. Za učitelem, za, učitelkou, kterým žactvo věří a jež miluje, šlo by, jak se říká, do ohně; kde učitel žáka v čemkoli zklame, je navždy veta po všech reálních účincích jeho výchovných slov. Žák slyší právě již jen slova, jež minou se jeho srdce. Učiteli, a ovšem stejně i učitelce, je vykázání a vychování ve vlastní osobnosti vzor pro žáky, model, dle kterého formují se jejich měkké mladé duše. Kde není toho, zbývá mrtvá litera vyučování, dutý zvuk prázdné nádoby, povrchnost, ledabylost a všechny ostatní chyby nedokonalé výchovy. Tento vzor je: člověk střídmý, neovládaný vášní, člověk abstinentský ode všeho, co poskvřňuje člověka, člověk fyzicky i mravně čistý, zanícený přítel i milovník přírody, šetrný a soucitný, ochránce slabých proti krutosti, člověk snášlivý ke svým bližním, mírumilovný a po míru toužící, člověk samostatného myšlení, silný v sobě, pevné vůle, neprodejné povahy, člověk vědomý si své jednoty s veškerenstvím. Vychovatel, který toto vše je cele a upřímně, „svítí přímo žactvu pouhým svým zjevem a slova jeho mají týž účinek u dětí, jako jarní paprsky slunce na klíčící semeno. Takoví vychovatelé doslova povznášejí národ.

Jedné mocné vzpruhy je třeba dobrému vychovateli. Musí mít neochvějnou víru v člověka, víru v božskou jiskru v jeho nitru, víru tak nezvratnou, jako je přesvědčení, že je možno vznítiti jiskru světla z neúhledného křemene. Nesmí nikdy zoufat nad nezdarem, nesmí přestat věřit v možnost úspěchu. Těžká by mu byla práce, kdyby chtěl viděti před sebou v lavicích jen stádo malých nezkrtných divochů; lehká mu bude, uvěří-li, že každá ta drobná bytost je za určitých okolností schopna andělského vzletu a že v každé z nich je ztajen obraz božství. Víry v lidstvo, naděje plné víry v jeho pokrok i zdokonalení je třeba rodičům i vychovatelům. Taková víra, o které se praví, že hory přenáší, vede i k povznesení národa.

Muž a žena ve vzájemném boji

„I stvořil Bůh člověka k obrazu svému, k obrazu božím stvořil jej; muže a ženu stvořil je.“ Není většího dokladu rovnoprávnosti mezi oběma pohlavími nad tato slova 1. knihy Mojžíšovy. Je tu člověk, obraz boží, rozdělený v muže a ženu.

Doba, dalekými věky sahající za Genesi, jak nám ji zpola fantasticky, zpola na vědeckém podkladě líčí tradice okkultní ve svých dějinách o vzniku lidstva na zeměkouli, neznala ani tohoto rozdílu. Pojem člověka znamenal v ní bytost bezpohlavní, nebo lépe řečeno, jednotného pohlaví, androgyna, bytost zpola étherickou, světlou, čistou, postrádající však vlastního jáství a naprosto pasivnou nepřístupnou zevním dojmům. S pokračujícím zhutňováním těla nastalo i rozdělení v pohlaví.

Prapůvod člověka, sledujeme-li ho až v mlhy mythu, byl tedy jednotnost pohlavní. Rozdělením ve dvě pohlaví začíná dle bible rajský život člověka na zemi, ale tragickým důsledkem tohoto rozdělení, byť bychom si je z bible překládali ve zcela symbolickém smyslu, abstrahující anthropologický vývoj člověka, byl pád člověka, neboli jeho prvotní hřích, se všemi následky, jež byly: vyhnání z ráje, Adamova trudná práce v potu tváře na zemi, jež rodila mu, dle slov bible, bodláčí, a Evino bolestiplné mateřství.

Od této doby – a jen potud může vývoj lidstva sledovali věda přírodní – vidíme mezi mužem a ženou z části věrné spolužití, společné úsilí o lehčí podmínky v boji životním, ale zároveň již také odvěký boj mezi oběma pohlavími. Boj, v němž žena, po krátké, šťastné periodě matriarchálního zřízení, podlehla fyzické převaze mužově, který nadále zůstává pánem tvorstva a více méně zotročovatelem ženy. A nejen ženy, nýbrž i svých spolubratrů.

V nejprvotnější době vývoje lidských plemen byla to tedy matka lidského rodu, které připadala úloha vládkyně ve tvořící se prvotní rodině člověkově. V prvních rodinných sdruženích, v t. zv. gentech, byla matka hlavou rodiny, čímž podmíněno bylo právo mateřské, které po dlouhou dobu bylo základem všech nároků na příslušnost k rodině i na dědictví. V tomto matriarchálním zřízení těšila se žena vysoké vážnosti. Byla rovnatelkou rozepří a vykonávala často i náboženské obřady jako kněžka. Důsledkem tohoto mateřského práva stávaly se ženy i panovnicemi, jak toho máme doklad i u nás v pololegendární naší kněžně Libuši. I celá mythologie starověku nese se tímto kultem ženy jako moudré vládkyně i vykonavatelky mateřského práva. Kult Dianin, Minervin i bohyně Isidy ve starém, Egyptě je tu příznačný.

Tuto ženskou vládu nacházíme u všech starých národů, u Assyřů, Babyloňanů, Egyptanů, u Řeků v nejdávnějších dobách, u národů italských před založením Říma, u starých Galů, Keltů, Germánů i Slovanů. Stopy toho starodávneho mateřského práva udržely se právě u Slovanů nejdéle, a dodnes znám je jistý útvar tohoto zřízení v Rusku, v tak zvaném „babím carstvu“, kde v některých vesnicích samospráva nachází se výhradně v rukou ženských.

Za této prvotní, předhistorické vlády žen panoval na světě i poměrný klid a mír. Boj do světa, zanesli muži, jednak ve zvířecím pudu na prvních stupních lidského vývoje, kdy stejně jako jejich nižší spolubratři, zvířata, sváděli zápasy o ženu, jednak v rostoucí potřebě obrany, kdy jeden kmen napadal druhý. Ženy jen zřídka zúčastnily se bojů, k nimž nebyly ani tak fyzicky zdatné jako muži.

S rozvojem obchodu, rolnictví i řemesel, kterážto odvětví z valné části ovládli muži, jevil se i úpadek prvotního mateřského práva, na jehož místě povstalo právo otcovské a s ním i monogamické manželství. Od té doby klesal rychle vliv i postavení ženy. Starý zákon bible mluví nám již jen o zřízení patriarchálním, kdy otec byl vládcem rodiny a ženě vykázáno místo vedle něho již jen jako legitimní manželce, které kromě toho bylo strpěti, měl-li muž vedle ní ještě souložnice, s nimiž po případě měl i děti, jak o tom čteme v bibli v příběhu o Abrahamově Sáře a služce Hagar, s níž Abraham měl syna Ismaela.

Tato přeměna práva mateřského v právo otcovské byla i vysoce důležitá v ohledu sociálním. Právo mateřské znamenalo komunismus, společné užívání jmění a statků. Vznikem a uznáním práva otcovského vznikl i soukromý majetek, a si tím nastala zároveň i doba ponížení, poroby, ba opovržení ženy.

Jeví se tedy žena v nejdávnější minulosti jako podporovatelka i vykonavatelka nejušlechtlejších myšlenek altruismu, dělby práce i majetku, za míruplného soužití všech i za života prostého, zdravého, dokonale souladného s přírodou, v níž rovněž mezi živočišstvím převládá vláda matek, jimž je přenechána hlavní péče o rodinu. Moderní doba touží po uniknutí z hyperkultury, ze lžicivilisace, které život náš činí nepřirozeným, hlásá se návrat k životu prostému, k přírodě, hlásá se i socialism a odstranění příkrých rozdílů majetkových. Vše to zůstane mlhavou utopií, pokud nebudou se ženy hlasitě zároveň i o své staro právo mateřské, ne snad za stejných podmínek a za stejných okolností, v jakých žil člověk jeskynní v nejprimitivnější své době, nýbrž na mravními základech této prvotní ideje spoluzití lidského, v níž bylo tak málo sobectví a tolik pravdivý přirozenosti! Nadvláda mužů znamenala v zápětí všeobecný útisk, nejen žen, ale i mužů. Za vlády mateřského práva nebylo otroků.

S právem patriarchálním, otcovským, vznikla zároveň také osudná dvojí morálka, dle níž byla žena nucena k manželské věrnosti, které muž sám pro sebe neuznával: co bylo u ženy hříchem, promíjelo se muži. Zároveň, se ztrátou práva mateřského, pozbyla žena i vlivu v kmenových poradách a přestala být i rovnoprávnou s mužem; a tento přechod od mateřského práva k právu otcovskému, toto pozbytí ženina významu v rodině prohlašovalo se, a prohlašuje i dnes, jako pokrok, jako povznesení do vyššího stavu kultury!

Zavládnutím otcovského práva ustupovala žena čím dále tím více do ukrytu domácnosti. Nejen v zemích snad barbarských, ale i ve státě tak kulturním a umělecky dokonalém, jako bylo Řecko. Aristoteles řekl o ní, že nemá se plést do záležitostí veřejných, žena řecká nesměla se takřka ukázati ve veřejnosti, nechtěla-li býti nazvána hetérou, t. j. ženou holdující volné lásce. Úcta k ženě klesala stále více, a čím více uplatňovalo se panství muže, tím více vznikaly různé nemravné instituce, jako veřejné nevěstkářství a cizoložství, jehož trestuhodnost spadala

jedině na hlavu ženinu. Žena cizoložná a nevěstka byla předmětem potupy, muž cizoložný a nevěstkář zůstal bezúhonným státním občanem, kterážto dvojí morálka platí dodnes, přes všecken pokrok, přes všechny věky kultury.

Krásnou výminkou umravněnosti i vůbec přirozeného zdravého života byla v té době několika století př. Kr. Sparta, kde dosud zůstávalo v platnosti právo mateřské. Kterýsi cizinec řekl prý jedné spartánské ženě: „Vy Lacedaemonky jste jediné ženy, které mužům vládnou!“ „Ano,“ odpověděla, „ale jsme též jedinými, jež muže rodí!“ Spartánská výchova dopřávala i dívkám úplnou volnost, „Volnost ženy,“ praví Bebel ve své knize o ženě, „povznášela ji za této vlády práva mateřského, zvyšovala její krásu, její hrdost a její sebevědomí.“

Vznikem soukromého vlastnictví za vlády práva otcovského klesla žena postupně sama na pouhý majetek mužův, necht' již otcův nebo manželův, který nadále zván byl pánem ženiným. Žena přestala býti samostatnou, a ovdověla-li nebo zemřel-li jí otec, stanovil se pro ni mužský poručník, bez jehož povolení nesměla ničeho podniknouti.

Těžce na ženu v minulosti dolehl i zákon starořímský. Vylučoval ji ze všech práv. Za to stávala se žena v prostopášné době římského císařství stále více pouhým předmětem sexuální frivolity a byla úplně stržena v kal všech tehdejších pohlavních výstředností, prostituce a cizoložství. Ženy, které pro tuto porobu i mravní zkázu chovaly ošklivost, toužily po vysvobození, po spáse. Nadešla jim v křesťanství, které hlásalo čistotu, zdržlivost i stejné právo všech bez rozdílu stavu i pohlaví, na spásu duše, na vykoupení krví Kristovou. Ženy římské vítaly toto nové náboženství a byly nejhroznějšími jeho proselytkami i tajnými šířitelkami. Vždyť Kristus přijímal i kající Magdalenu, odpouštěl cizoložnici, a otvíral jim své království nebeské! Křesťanství vyrovnávalo i protivy společenské, a stávalo se, že otrokyně bývala učitelkou své paní, sdělujíc s ní vznešené nauky křesťanství.

Nadšeným, zaníceným ženám, mučednicím, které za víru svoji podstupovaly nejhroznější smrt, děkuje vůbec církev křesťanská nejvíce za své rychlé rozšíření. Nejen v Římě, ale i u národů barbarských, u Franků, Keltů, Germánů, Sasů i u pohanských Slovanů byly to hlavně ženy, jichž vlivem, byly-li to ženy panovníků, stávaly se celé státy křesťanskými. Třeba připomenouti jen u nás sv. Ludmilu a u Poláků Dúbravu.

Ale církev špatně se odměnila ženám za jejich bojovnou součinnost při šíření křesťanství. Přejala ze starého zákona židovského i z nauk celého Orientu veliké pohrdání ženou, a snižovala a odstrkovala ji co nejvíce. Osudné Pavlovo: „Žena ať mlčí ve shromáždění“ vyloučilo na vždy ženu z veškerého působení v církvi, jistě jen na škodu této. Neměla práva stati se kněžkou nového náboženství, nebylo jí dovoleno hlásati slovo boží s kazatelny nebo vysluhovati svátostmi. Ne proto, že by k tomu nebyla měla schopnosti, ale ženě, každé ženě bez výminky, byť byla třeba vzorem cudnosti a svatosti, vmetena církví do očí urážka, že jakožto dcera Evina je svůdnicí mužovou, že skrze ni byl hřích na svět přiveden, a že ona tudíž není ani hodna zastávati nějaký úřad církevní. Jsou s dostatek známy výroky církevních otců o ženách; zněly všechny příkře, odsuzující ženu jako bytost, muži podřízenou, a

prohlašující styk s ní za nečistý. Na církevním sněmu v Maconě v 6. stol. po Kr. byl dokonce spor o to, má-li žena vůbec nějakou duši!

Vedle tohoto despektu k ženě rozvíjel se však právě v nejtemnějším středověku nejnápadněji kult mariánský. Uctívání ženy jako panenské matky Kristovy svítilo do tmy středověku jako jediná zářná hvězda, jako naděje budoucna. Maria, žena, byla tu povýšena na královnu nebes, malována jako přemožitelka draka a nad hlavou svítil jí hvězdný diadém; byla nazývána hvězdou mořskou, orodovnicí u Boha, ba skorém jako čtvrtou osobou božskou. S kultem mariánským kvetl i galantní kult urozených paní v dobách rytířstva. Francouzští trouvěři i němečtí minnesängři opěvovali ctnosti a krásu svých dam, pro které byli hotovi i umřítí.

Tato pocta platila o všem jen malému procentu dam rytířských, hradním paním a slečnám. Ohromné procento žen středních stavů, řemeslnického, rolnického, upadalo stále ve větší porobu a duševní zatemnělost; a samotní rytíři, rozplývající se platonickým nadšením pro krásné své Isaury a Belisandy, nerozpakovali se znásilnit nebo uloupit ženy nebo dcery svých poddaných.

Velikým nepřítelem ženiným v minulosti byly četné a dlouhotrvající války zvláště válka třicetiletá. Ženy, následkem veliké úmrtnosti mužů na bojištích, zůstávaly v číselné převaze, ale nenacházely obživy, ztrativše muže živitele, jelikož jim většina oborů zaměstnání zůstávala uzavřena. Města i vesnice byly zpustošeny, obchod a průmysl znemožněny. V té době, jak píše Bebel, „nastala pro ženu doba nejhoršího utrpení.“ Opovrhování ženou učinilo v bezuzdné době té nesmírné pokroky; všeobecná tíseň o výživu dotýkala se žen nejbolestněji, tisíce jich oživovalo, stejně s muži, cesty, silnice a lesy, a plnilo zemské a městské chudobince a vězení.

Ani století osmnácté nepřineslo při všem rozkvětu humanismu ženě žádoucího osvobození. Vidíme ženu té doby přísně v domácnostech střeženou a práce v ní vyžadovaly veškerého, času ženina. Vždyť ještě i počátkem století devatenáctého žena v domácnosti obstarávala takřka všechnu domácí průmyslnou výrobu: předla přízi, tkala a bílila plátno, šila šaty i prádlo, vařila i pivo a medovinu, ba vyráběla i mýdlo a svíčky. Byla v pravém slova smyslu popelkou, jejímž jediným zotavením byla kostelní pobožnost. Ženy vyšších stavů pak znaly jen přepych, strojení a galantní dobrodružství. Výchova obmezovala se na prázdné formality, byla jednotvárná a ducha umrtvující.

Základem zrovnoprávnění ženy zdála se býti velká francouzská revoluce na sklonku 18. století. Ale po ní bezprostředně následovaly války napoleonské, jimiž znovu ztlumen byl zájem o povznesení ženino. Svědčí vsutku o neobyčejném nadání duševním, o božské přímo jiskře jeho, že prese všechny útlaky a zdušení tolika století vykazují dějiny lidstva tolik zářných zjevů ženských na poli umění, vědy, literatury, ba i politiky. Můžeme zajiti až do dob prvního křesťanství, bychom se setkali ve staré Alexandrii s učenou Hypathií, mučednicí a obětí mnišské nenávisti; setkáváme se ve středověku i za dob reformace a renaissance ve všech zemích a státech evropských s ženami skvělého ducha, nevšedních talentů i hluboké moudrosti. I jako vladařky osvědčily se ženy všude – můžeme jmenovati jen Alžbětu anglickou a ruskou Kateřinu –, a jistě oprávněn je výrok Burdachův, že „ku

provozování politiky ženy dle všeho lépe se hodí než muži“. Za poměrů tak nepříznivých a tak dlouho trvajících dokázaly ženy jistě v kulturních dějinách, kolik jen mohly, a opravňuje úkaz ten k nejlepším nadějím, kolik budou moci vykonati, naleznou-li pro sebe okolnosti příznivé.

Příznivý obrat v osudu ženině způsobila dvě stěžejní díla anglických spisovatelů na sklonku 18. století: „Práva člověka“ od Tomáše Paina a „Obrana práv žen“ od Mary Wollstonecraftové.

Touže dobou vzniká v Severní Americe t. zv. ženské hnutí, které hned od samého počátku mělo ráz politický. Když totiž po válce za neodvislost státy se spojily v Unii a daly si ústavu, žádaly ženy, aby politická práva byla i na ně rozšířena. Kongres ve Filadelfii jim toho sice neschválil, ale ženy americké neustaly v zápasu. Ušlechtilá žena, nedávno zemřelá Zuzana Anthonyová, založila svaz pro hlasovací právo žen, a snahou jeho docíleno, že v pěti západních státech amerických mají ženy dnes volební právo do obcí. Zvláště činny jsou dnes ženy americké v oboru práce sociální; volí do sborů školních a chudinských a zaujímají i vyšší místa ve státních úřadech.

Vlastně však teprve v polovici 19. století začíná se mluvit o emancipaci ženy, vzniká t. zv. „emancipační horečka“. Na všechno úsilí ženino, vymaniti se z pokořující nadvlády mužovy a uplatniti se jako rovnocenný člen občanstva, hledělo se zprvu nejen se strany mužů, ale i se strany ostýchavějších i méně vědomělých žen, jako na výstřednost, jako na cosi neušlechtilé neženského. Posměch a kaceřování stíhaly první průkopnice ženských snah a ženského hnutí. Sesměšněním snah emancipačních byly ovšem namnoze vinny ženy samotné tím, že nepochopily s dosti povzneseného stanoviska ideu emancipace ženiny. Porozuměly jí tak, že vystupovaly jako zapřísáhlé nepřítelkyně mužů a při tom muže ve všech zlozvycích i směšnostech napodobily. Tím vznikl typ emancipované mužátky, která vrchol svého osvobození viděla v nošení mužského šatu, v kouření a v uvolnění mravů. Vznikl i typ ženy, která pojednou ve veškeré dosavadní práci ženské viděla něco ponižujícího a které zdály se učenost a vyšší vzdělání ženino neslučitelnými s povinnostmi ženy a matky.

Není nikterak s podivem, že tato první – abych tak řekla – revoluce žen proti stávajícímu pořádku měla své výstřelky, svůj první bouřlivý kvas. Je tomu tak u každého hnutí po svobodě.

Žena, tak dlouho podceňovaná, do pozadí tlačaná, byla pojednou přímo jako zpita možností vyplnění snu o plné svobodě pro sebe. Viděla v muži překážku této svobody a vypověděla mu nepřátelství. Rozpředl se boj mezi ženou a mužem, a žena chtěla z něho vyjiti vítězem. Nebyl to od samého počátku boj konkurenční na poli pracovním, žena nechtěla a nechce ubírali. snad muži skývu chleba; byl a je zde vedle otázky existenční především boj o důkaz rovnocennosti, o důkaz stejného duševního uschopnění ženina ke všem oborům, v nichž kdy vynikl muž.

Puzena touto ušlechtilou ctižádostí, usilovala žena 19. století o přístup ke studiu zároveň s mužem. Klepala na brány universit a vysokých škol. Jen zvolna a

neochotně otvíraly se jí zrezavělé veřeje těch staroslavných ctihodných institucí. Bylo třeba množství učených pozorování, úvah, výpočtů a zkoumání fakt, než se uznalo, že žena-studentka ve většině případů dokonce i předčí studenta, vynikajíc pilností, svědomitostí i jistou svou intuitivní chápavostí. Spojené státy americké předcházely i zde příkladem, a první ženské studentky objevily se ve státě lowě již r. 1860. Po Americe následovalo Rusko, a po tomto Švýcarsko, kde na př. r. 1890 bylo mezi 2550 studenty 248 studentek, ovšem ponejvíce cizozemek. Rychle za sebou dovolují i ostatní státy studium žen: Norsko, Švédsko, Finsko, Anglie i Francie.

Nepočítaje katolickou fakultu theologickou, která přirozeně zůstane vždy ženám zavřena – protestantské církve jeví již i zde ústupek, připouštějíce ženské kazatele – , vzpírala se studiu žen ve všech státech nejúporněji fakulta lékařská. Poukazovalo se na slabé nervy ženiny, na nevhodnost, aby při výkladech o pohlavních nemocech přítomny byly přednáškám a demonstracím ženské studentky, tedy mladé dívky, zároveň s mladými muži. Ale i tento předsudek falešného studu a nepravých obav byl překonán, a dnes je na celém světě slušný počet ženských lékařů, profesorek lékařství i ředitelek ženských nemocnic.

Profesorka matematiky, Soňa Kovalevská, objevitelka radia, mme. Curie Sklodovská, jsou nejlepšími příklady, že i v těchto oborech, v matematice a chemii, žena– se stejně osvědčuje jako muž.

Nelze mi v krátké přednášce dopodrobna sledovati celý postup ženského hnutí dneška, celý vývoj snah ženinych o uplatnění se v tom či onom odvětví lidské práce. Dnešní žena má takřka úplně svobodnou volbu svého povolání, jmenovitě v Americe. Postavení učitelky v obecném školství je takřka jejím monopolem. V oboru průmyslu a obchodu, vedle toho, že je zdatnou dělnicí nebo podřízenou silou, nalézáme ženu i jako podnikatelku. Žena americká je dnes duchovním, advokátem, lékařem, architektem, inženýrem, žurnalistou, a vedle toho i strojuvůdcem, kormidelníkem, ba i zednickým mistrem. Hospodyňské i průmyslové dívčí školy umožňují jí, aby se lépe vzdělala v oborech, i dříve jí blízkých a známých, v drůbežnictví, mlékařství i švadlenství. Žena uplatňuje se ve vědě stejně jako v uměleckém řemesle.

Je to stručně nastíněný ohromný rozmach ženina intelektu i všech jejích snah v posledních desíletích. Je to široký proud, kterého již nenastaví žádná zpátečnická úzkoprsost. Žena hlásí se zde o své právo na vzdělání a na práci, a dokazuje hned všude prakticky, že se hlásí jako síla zdatná, která se dovede uplatnitii svojí niternou zásluhou a schopností, a ne snad, která by byla přijímána jen ze shovívavosti nebo z galantnosti ke „krásnému pohlaví“. Již jistě minuly i ty doby, kdy na př. německý prof. Bischof pronesl charakteristický výrok: „Proč bych neměl hezké dáme dovoliti, aby mohla býti přítomna nějaké nezávadné přednášce?“ Dnes by takovýto ústupek byl pro ženu studentku urážkou.

Nepříznivým zůstává dosud ženám zákonodárství. Zákon o spravování jmění manželů je pro ženu nespravedlivý. Základním rysem našeho zákonodárství je stále ještě všude stará zásada římská, že na př. jen otec má právo nad dětmi rozhodovati. V témž důsledku zamezen je i ženě přístup k veřejnému politickému

životu, a žena není skorém nikde politicky rovnocenná muži. To vše je v přímém odporu s bývalým mateřským právem ženinými.

Zajímavost je, že pokud se správa jmění a práva v obci týče, je nejbližší bývalému svému právu mateřskému žena ruská, slovanská, jako vůbec staří Slované snad ze všech národů nejdéle! zachovali komunistické zřízení matriarchální. V Rusku je žena správkyň svého majetku, a má i stejné právo ve správě obce. Odejdou-li v Rusku muži vesnic za prací, přenechávají správu obce ženám; to je zmíněné již t. zv. babí carstvo.

Zřízení komunistické je vůbec nejpříznivější společenské zařízení pro ženu. Absolutism a kapitalism ji ubíjely.

Boj ženin o rovnocennost s mužem vedl sena poli sociálním, hospodářském i mravním, a žena v tomto boji, nepodmaňujíc si muže, jen se sama vymykala z poddanství a stoupla k muži, dovolávajíc se svých práv na stejné postavení vedle něho. Tak činí i dnes, kdy mizí počet těch, kdo by jí toho práva upírali.

Je však ještě jiný boj mezi mužem a ženou, méně ušlechtilý, méně důstojný, a žena v něm, nepodléhajíc, ba zdánlivě vítězíc, přec hluboko klesá ve vlastní ceně, ba hůře ještě, na místě, aby byla šířitelkou pokroku, stává se jeho brzdou. Je to boj, jehož podkladem je pohlavní nenávisť, tento nejnebezpečnější stav mezi mužem a ženou.

V dobách, kdy začal muž ženu fysicky ujařmovat, vycítila žena záhy, kde její protivník je nejvíce zranitelný. Příběh Samsona, ztrácejícího svou sílu v klíně Dalilině, není jen historickou událostí, nýbrž je typem Istivého způsobu ženina boje s mužem. Ženinou nedůstojnou zbraní stala se pohlavnost, a od těch dob každá hetéra, každá milenka králů a dobyvatelů, kteří se v jejich rukách stávali slabošskými loutkami, stává se bezděky mstitelkou všech svých ujařmených, utlačovaných a umlčených sester. Ženě, která zbraně pohlavnosti vůči muži nepoužila, zbyly jen dvě cesty – buď se uchýlili v naprosto pasivní ústraní kuchyně, kostela atd., kam ji dodnes odkazuje zpátečnický duch, anebo si své právo probjovávat na poli intelektuelním, často snad i za cenu ženskosti.

Tak vznikl typ ženy-ničitelky muže, ženy svůdkyně a démona, ženy-diplomatky, kující své skryté pikle kolem korunovaných hlav. Muž podléhal v tomto boji ženě, ale mstil se jí nenávisť. Dodnes namnoze tento poměr trvá, a pregnantně vyslovil ho v literatuře na př. Strindberg. Je to, jak líčí Anna Pammrová ve své knize „Alfa“: „Válka všech proti všem. Povšechná ubohost, zkaženost rodu celého. Ženy stávají se ďáblicemi – duch Zmaru slaví hody. Silný muž reaguje na každou odezvu Pekla. Ono mu vyhovuje, ono dráždí, ono slibuje, ono má své půvaby. Žena vypůjčuje si tyto půvaby a dráždidla přímo z ďáblovy dílny.“

Muž není bez viny v tomto poměru k ženě, které, podléhaje jí, nenávidí. Vytvořil názor na ženu, dle něž tato má se mu především líbiti. Líbiti anebo je bezcenná. Ve znamení této líbivosti a v pocitu své převahy nad mužem právě jen touto líbivostí klesaly ženy na kokety, i kokety na maitressy a souložnice. Líbivost, jako

nejúčinnější zbraň v boji proti muži, zatlačila do pozadí i prapodstatu ženinu, která tkví v mateřství. Žena hetéra jest opojně vonný květ růže, který nevykazuje naděje na plod.

Tento typ ženy, kdyby ve světě nabyl nebezpečné převahy, vedl by nutně ke zkáze lidského pokolení. Byl by to, jak praví Anna Pammrová, „rozrod“. Boj mezi mužem a ženou na poli pohlavním vedl by ke koncům, jak je líčí táž spisovatelka: „Nebude to válka, ani nemoc, ani hlad, ani potopa, jež zahladí dnešní nezdařené plémě. Bude to ohnivý vichr pohlavních vášní, jenž vysuší a ztráví na popel kořeny národů.“

V letech, blízkých vypuknutí světové války, začal se tento typ ženy, bojující jedině zbraní pohlavnosti, nebezpečně rozšiřovati v životě i v literatuře. Byl to zjev chorobný, snad kulturně-historicky zajímavý, ale dějinně smutný. Jiná spisovatelka, Naďa Strasserová, která letos vydala vysoce cennou knihu o ruské ženě, líčí tuto dobu jako nejosudnější pro ženu. Praví doslova: „Erotism, jehož literárním projevem je nezaslouženě proslulý román Arcybaševův „Sanin“, neprokázal ženě dobrých služeb. Její duchovní činnost, doposud její nejlepší vlastnost, byla jím podlomena. Vzdělaná žena chápe se tu něčeho, co je jedinou zbraní hetéry: smyslné dráždivosti. Více bezděčně než s úmyslem uvádí tím odvěký boj obou pohlaví v koleje zfalšování i shroucení přirozených instinktů.“

Na štěstí byla tato doba závodění kulturně vyspělé ženy s hetérou jen přechodní. Strasserová jmenuje ji „pochodňovým tancem na zamořené půdě“. Doba válečná změnila i formu boje mezi oběma pohlavími. Ženě bylo chopiti se práce na zmírnění béd válečných a chopili se namnoze i opuštěné práce mužovy v jeho povoláních. Až na výstřelky, zbytky nadvlády erotismu v činnosti ženině, uplatnila se žena všude tak, že vynutila si úctu mužovu, ba zdá se, jakoby pro dobu poválečnou a její úkoly v lidstvu rozbřeskovala se zoře, věstící ne-li konec, aspoň dlouhé příměří ve vzájemném boji obou pohlaví. Muž i žena – aspoň myslící kvantum jich – vědí dnes, že do budoucna bude především třeba společné, svorné spolupráce obou v naprostém zrovnoprávnění. Ženin boj za samostatnost a stejná i politická práva její musí dospěti k příznivému pro ni konci. Světovláda nemůže býti nadále svěřena jednostranně jen rukou, mužským. Ženiny spoluvlády je třeba světu, aby se harmonicky vyvíjel.

K tomu je ovšem třeba určitých podmínek. Ne každá žena je schopna vlády, stejně jako ne každý muž. Spisovatelka „Alfy“ vyslovuje jednu z těchto podmínek: „Je třeba světu, aby se harmonicky vyvíjel.“

Ale je jedna hlavní, zásadní podmínka harmonického spolužití muže a ženy. Je to ta, aby oba pochopili smysl a podklad pravého křesťanství. Pochopí-li ho muž, nebude nikdy s to ženu ujařmovati nebo jakkoliv jí brániti v uplatňování jejích duševních schopností. V základě pravého pochopení ducha Kristova přestane muž býti svůdcem ženy, stejně jako žena v pravém pochopení lásky Kristovy přestane býti svůdkyní mužovou.

Je-li ve světě něco, co může zmírniti společenské, náboženské i pohlavní protivy, je to duch pravého křesťanství, především křesťanské snášlivosti, pokory,

jednomyslnosti a vzájemné důvěry a lásky, jak o nich mluví Komenský ve svém „Ráji srdce“. Kde tento duch křesťanství v dějinách převládal, tam nebylo boje mezi pohlavími. Obec prvních křesťanů se svými zvýšenými požadavky mravní čistoty neznala ani otroctví ženina, ani nějakého erotického démonismu jejího. Stejně bylo tomu i v naší slavné době husitské. Žena ve hnutí husitském zaujímá své čestné stanovisko vedle muže jako úplně zrovnoprávněná spolubojovnice za pravdu boží; její mravní neposkvrněnost a zápal pro společnou svatou věc nezná zbraně erotické líbivosti a dráždivosti – žena husitská je družkou a přítelkyní mužovou. Rovněž v obci českobratrské a ve všech zřízeních, této podobných, utuchá boj pohlavní. Typ muže-zotročovatele a ženy-svůdnice a bezcitné ničitelky je v nich vyloučen.

Pravé křesťanství nezná tyranů a nezná Messalin a Kleopater; zná jen pojem bratří a sester. Zde je pole, kde si s přátelským úsměvem mohou podati ruce muž se ženou, necht' v manželství nebo mimo ně přes propast pohlavnosti, v níž se nutně v šíleném objetí zápasníků řítí ti, kdož nemají pevného podkladu skaly Kristovy.

Poukazující na dobu husitskou a českobratrskou, nesmíme zapomínati na dobu přítomnou. I dnes je křesťanská instituce, v níž svorně pracují muž i žena bez boje hospodářsky konkurenčního i pohlavního. Je to zřízení Armády spásy. V jejích řadách nikdo se neptá bojovníka, od prostého vojína až po generála: Jakého jsi pohlaví? anebo: Jsi-li žena, odstup a mlč! Důstojnická hodnost, veškeré působení vůbec, jsou tu rovnoprávně přístupny všem. Otázka zní jen: Miluješ Krista a chceš Jeho jménem zachraňovali, co by zahynulo? A muži i ženy jdou. Útlé dívky vnikají s písní na rtech do brlohů zlodějských, muži ujímají se na ulici hladem vysílených stařen. Ruku v ruce jde to pod vlajkou Kristovou a boj vypověděn jest jen lži a nepravosti.

Přítomná doba jest temná jako hodina půlnoční, do níž dosud nezaznělo kuropění, které ruší veškerý přízrakový děs. Z mlh a závratného víru zdvihají se miliony rukou, hledajících záchranu, miliony očí upírají se k východu, zda nesvítá již zoře. Zraky namnoze ještě blýskají proti sobě nepřátelsky, ruce navzájem se srážejí a odrážejí v zápase o život, ale nad vzbouřeným mořem věstí aspoň již matný úsvit příchodu vlády Toho, který jediný dovedl vlnám příkázati ztišení. V Jeho světle setkají se nice muže a ženy, ne v konkurenčním boji a ne ve chvilkovém opojení smyslů, ale ve společné přátelské práci, a zraky, hroužící se v sebe, zaplanou vzájemným porozuměním.

Alkoholism a žena

(Přednáška proslovená v lužáneckých sádech v Brně 17. listopadu při výstavě protialkoholní, pořádané, od 10. - 24. listopadu Pokrokovou organizací žen v Brně a Sokolem I. v Brně.)

Alkohol nazývám je případně nepřítelem lidstva. Je to nepřítel zákeřný, zrádný, věrolomný, poněvadž přichází k člověku ve formě vábného svodu. Slibuje rozkoš a požitek a také je zdánlivě v prvních chvílích poskytuje. Kdyby osudná první sklenice nebyla lákavá, kdyby pijáku nechutnala, kdyby každý hned v samých počátcích našel na dně jejím trpkou usazeninu a jedovatou pachut', nebylo by alkoholiků. Každý člověk spálil by se jako malé dítě jen jednou a od té doby by se štítíl ohně.

Nebezpečí alkoholu je v jeho lákavosti. A tu je důležité povšimnouti si, že od prvopočátků, kdy lidstvo vůbec poznalo omamující účinek lihovin a výrobu jich, byli to především muži, kteří se k pití dali zlákat a kteří se i zabývali výrobou lihových nápojů.

Žena svojí mocnou intuitivní schopností, která jí dopřává uhodnouti pravdu bezprostředně, kde mužům je dostávati se k ní dlouhou oklikou logických uzávěrů, vytušila první v alkoholu nepřítele, dovedla mu strhnouti masku a dovedla se mu i přímo postavit na odpor. Ženina celá přirozenost tíhne k střídmosti a střízlivosti. Není mezi ženami abnormálních jedlíků jako mezi muži, ženě stačí pravidelně mnohem menší kvantum potravin k výživě a počet notorických opilců mezi ženami je nepoměrně menší než mezi muži. Mythologie mluví nám sice o opilých bakchantkách a divokých opilých orgiích zúčastnily se za všech dob i ženy, ale přes to vše sklon k systematickému, chronickému pijáctví není v povaze ženině.

Žena pohnala v alkoholu úhlavního svého nepřítele tehdy, kdy poprvé se střetla jako manželka a matka s mužem opilcem. Střízlivým zrakem, nezamženým lihovými výpary, vycítila, že tu stojí před osobním, hospodářským i mravním nebezpečím pro sebe, pro muže, i děti své, a postavila se jako lvice na ochranu rodinného krbu svého. Pocítila před opilým mužem hnus a zároveň vytušila předem, bez statistických tabulek a dlouhých studií, veškerou škodu na majetku, zdraví i mravním charakteru, jaká vzejde z opilství mužova především vlastní její domácnosti a dětem ,jejím. Přestala si muže-opilce vážit, opovrhovala jím a hleděla si, třebas i kategoricky zajistili vládu v domě tak dalece, aby pijanstvím mužovým nenastal úplný mravní a hospodářský rodinný rozvrat.

Tak vznikl typ „zlé“ ženy, která muži schovává boty a klíč od domu a objevuje se jako jeho postrach na prahu hospody. Tak vznikl tento nevyčerpatelný dodnes předmět všech obrázkových humoristických časopisů, vtipů, frašek a kabaretních kupletů. Nevyčerpatelný, dokud nevyčerpatelné i pijanství všech mužských pisatelů a malířů tohoto bídneho humoru.

Vznikl z opilství mužova i jiný ženský typ; typ ženy trpitelky, passivní, ujařmené, ubohé, která marně slzami, prosbami a zdvojnásobenou spořivostí svou snažila se zadržeti muže od záhuby a rodinu před zkázou. Marině, protože alkohol konal zatím na muži své rozvratné dílo: bral mu cit povinnosti k ženě a rodině, bral mu i lásku a něhu k ní. Opilý muž – surový muž, a staroindické napomenutí: „Neudeř ženu ani květinou!“ dovedl nepřítel-alkohol změnit v ďábelské vnuknutí, ve kterém muž-opilec pozdvihl proti bezbranné ženě hůl, která nezůstala jen pozdvižena, ale dopadla těžce na ženu, která se vzepřela výčitkou nebo vzpírala se dát peníze na lihoviny. Nepodaří se statisticky zjistit počet žen, které opilý muž po návratu z hospody stloukl, ale kdyby je bylo možno rozestavět v řady a šiky, jaký bychom to spatřili dlouhý, tragický průvod, jaká by to byla demonstrace proti alkoholismu!

Alkoholism mužův byl povždy a je doposud největším nepřítelem ženina rozvoje duševního i hospodářského a společenského jejího osamostatnění. Kde nacházíme největší nepřátele ženského vzdělání a hnutí za ženská práva? Zcela jistě v t. zv. „politice u džbánu“. Za hospodským stolem rozhodují se otázky ženina uschopnění k těm či oněm úkolům a úřadům, u sklenice piva rozumuje se o konkurenční vtíravosti žen do všech mužských povolání a odtud také, z lihového ovzduší, vynáší se rozsudek: žena patří jenom do kuchyně, k dětem a k domácímu šicímu stolku! Velmi pohodlný odkaz ovšem se strany těch, kdo proti pěti – až šesti – hodinému dennímu vysedávání v hospodě mohou se vykázati sotva třemi hodinami, strávenými denně v kruhu rodinném!

Pijáctví je příčinou mnoha rodinných rozvratů, podkladem tisíců rodinných tragedií, jak nám je stručnými slovy hlásají denně novinářské lokálky všech časopisů na obou zemských polokoulích. Mohl by někdo sčítati a v jediný hrůzostrašný dokument lidské zvrácenosti shrnout i všechny tyto drobné denní zprávy o týrání žen a dětí, o vraždách a samovraždách, o dražbách a úpalcích, o bestiálnosti a zvrhlosti lidská následkem opilosti!? Byl by to obraz, který by nacházel protějšek jen ve hrůzách válečných... A je snad tato zkázonosná činnost alkoholismu ještě nad válku osudnější, protože je tak záludně ukryta čtyřmi Aténami rodinných krovů a že postupuje rozvratně všude současně a den za dnem a desíletí za desíletím!

Když si konečně lidstvo začalo uvědomovali zlo pijáctví a začalo se probírali z lihového omámení i z předsudku, že lihoviny posilují, byly to v první řady ženy, které se podjaly důležité i ušlechtilé práce ostřízlivění. Ženské spolky střídmosti v Americe i v norských zemích vykonaly první záchranné skutky proti alkoholismu. Šířily letáky, pořádaly přednášky, zřizovaly mlékárny a výroby nápojů lihuprostých. Činily tak na záchranu mužů, žen i celého potomstva. Nebyla a není to ovšem práce rychle vítězná; postup je pozvolný, jak jinak ani není možno, kde jde o boj proti tak mnohým mocným předsudkům. Jedním z nich je názor, že ženě je nutno smířiti se s pijanstvím mužovým, přihlížeti k němu passivně, bráti je za nutné zlo, společné takřka všem domácnostem. Otec rodiny, který se občas docela „solidně“ opíjí, t. j. nehuláká po případě po ulici tak, až by ho strážník sebral, netratí nikterak na vážnosti a cti ve svém povolání, třeba se to i o něm veřejně vědělo. „Rád se napije“, říká se omluvně o něm. A mladá manželka, byť si zprvu oplakala pár takových návratů manžela ve stavu nepřičetném, smiřuje se zvolna s tímto faktem, ve kterém vidí jen osobní libůstku mužovu, zvláště když se všech stran, ode všech

přítelkyň, sestřenic a tetiček slyší, že to jejich muži dělají právě tak a že je dokonce ženiným úkolem, aby vhodnými prostředky hleděla co nejdříve zahnat mužovu nepříjemnou kocovinu. Tak byla žena vychovávána ve všech společenských třídách, počínajíc od Její Excellence až po ženu chalupníka. Smířila se s myšlenkou, že pijáctví je u muže něco samozřejmého, ba k svému překvapení viděla a částečně i dodnes kolem sebe vidí doklady, že předmětem posměchu a jistého respektu není muž, který pije přes míru, nýbrž ten, který nepije vůbec lihovin, čili t. zv. „abstinent“!

To je jeden předsudek, který bylo ženám přemáhati u sebe samých. Je učiněn již značný krok ku předu v tomto ohledu, ale jak dlouho bude ještě trvati, než žena pochopí, že jí je na muže klásti požadavek naprostá střízlivosti, úplné abstinence od lihovin, než se odhodlá spojití život svůj s jeho!

Druhý předsudek a překážka abstinentní práce jsou ty, že jsme všichni byli vychováni v názoru, že pivo, víno neb likéry posilují a že jsou zdravé. I dětem chudokrevným doporučovalo se víno a pivo jako lék, a co by matka neposkytla dítěti, slyší-li, že to je na utvrzenou jeho zdraví! Pily i matky kojící na ujištění babiček, že silné těžké pivo účinkuje na jakost mléka a že napijí-li se na noc, bude děťátko dobře spát! Kde nebylo matce, možno dítě kojiti, kupovaly se lihoviny pro kojnou, která se mohla po případě i jimi opít, jen když to šlo dítěti k duhu! Těžko bylo a je přesvědčiti celý ženský svět, že to všechno není pravda, že naopak lihoviny dětem v každém případě škodí a že kdo chce míti děti zdravé, zdatné, duchem i tělem jaré, nesmí jim dáti ani kapky piva, vína neb kořalky! „Ale mírná dávka maň neškodí!“ řekne vám ještě dmeš aspoň každá desátá matka. Nemůže se odhodlati k radikálnímu vymstění něčeho, co jí schvalovaly kde které babičky a tetičky anebo i sám lékař, a uzavírá proto s alkoholem kompromis. „Jen trošku, jen docela malinkou skleničku - - a neví, že tímto zákeřnému nepříteli nechává otevřená zadní vrátka. Celý arsenál vědeckých i praktických dokladů musil vyrukovati se všemi obrazci, tabulkami, diagramy, výpočty i ukázkami, aby žena poznala, že alkohol je nepřitelem i jejímu dítěti, že na ně číhá od prvního okamžiku zrození, ba že i otcovy hříchy pijácké mstí se na něm, na nevinnému, takže je mu nésti po celý život jako kletbu dědičné zatížení otcovým alkoholismem.

Jsou to hrůzná fakta, jaká protialkoholní pracovníci staví před ženu-matku! Ale je jich nutně třeba, aby žena procitla a uvědomila si zlo. A nejen uvědomila, nýbrž i proti němu zapůsobila v rodině své i širší veřejnosti, ponaučujíc jiné. Láska mateřská je při akci protialkoholní ženě vodítkem. Jednou přesvědčena o škodlivosti všech lihovin bez výjimky jejímu dítěti – jak by mohla nebojovat ze všech sil proti tomu, co jejímu dítěti škodí, co škodí dětem vůbec, neboť žena-matka je sdílná, aby i jinou matku varovala, a jako dříve v neznalosti horlivě doporučovala, alkohol, tak jistě uvědomělá bude nerozumné poučovati. Na ženy-matky může hnutí protialkoholní bezpečně počítati, po daří-li se hlasatelům abstinence přesvědčiti je a uvědomiti. Matka má na mysli jen prospěch dítěte a dávala-li tomuto lihoviny v jakékoli formě, bylo to jen v domněnce, ba ve víře jí vsuggerované, že mu tyto poslouží k dobru! Přesvědčte ji, že je tomu naopak a bude od dítěte alkoholické nápoje vzdalovat, jako před ním schovává sirky a nože.

Lze proto klásti největší důraz při ostřízlivění na výchovu matek. Otcův zákaz pití lihovin by v rodině nikdy nestačil; vždy by ho podloudně dovedla matka obcházet, pokud by v ní byla jediná kapka oné kompromisní důvěry v alkohol, dle níž „malá sklenička neškodí...“ Získejte matky pro naprosto u abstinenci ve jménu života a zdraví jejich dětí, a ony vychovají střízlivé generace; dítě, které v dětství nepoznalo požitku lihovin, nepodléhá v pozdějším věku tak snadno svodu.

Vedle ženy-matky chápou dnes i učitelky své poslání při akci protialkoholní, s nimi zároveň i ženy akademicky vzdělané, lékařky i profesorky. Dívčí výchova nezdá se dnes skorém již ani možná bez zdůraznění abstinence. Myšlenka ostřízlivění zapouští kořeny i v našich spolcích ženských: tvoří se abstinentsní odbory, pořádají se přednášky. Ke chvále naší zemské žurnalistiky dlužno dodat, že není jediného časopisu ženského, který by dnes neměl svou hlídku abstinentsní, ve které sleduje hnutí protialkoholní u nás i v cizině. – To jsou růžové červánky, věstici krásný den, ale nesmíme si mysliti, že už je jasno všude a že to s tím ostřízlivěním v našem národě půjde tak lehce a hladce. Je ještě hodině temných koutů, kam slunce neproniká, je ještě hodině srdcí a žel, právě srdcí ženských, ve kterých myšlenka abstinence nenalézá žádného ohlasu, ba které se jí přímo v posměchu staví na odpor. Zjev ten nesmí se ignorovati, ba je přímo povinností pracovníků protialkoholních, aby ho měli na paměti a aby s ním počítali jako se silou nepřátelskou.

Za dob našich babiček bylo velikou vzácností viděti dámu z t. zv. intelligence v hostinci: považovalo se to pro dívku nebo paní dobře vychovanou za neslušné, za neženské, za výstřední. Návštěvu hostince v pozdní večerní hodině mohla si dovoliti takřka jen žena pochybné pověsti. Při všem smíření se s pijáctvím mužovým nebyly by se babicky a matky naše přece odvážily hospodské vysedávání s ním sdílet, byť jen i že strachu o jeho bezpečnost.

Dnes lze ve veřejném životě našem pozorovati povážlivý zjev. Ve všech velkoměstských restauracích, v pivovarských zahradách, ve sklepech vináren i v šantánech a kabaretech je mezi přítomnými dobrá třetina žen, ba i matek s mladými dcerami. Modla předpisuje dokonce i úbory k těmto návštěvám hostinců. Nejde o tu přítomnost žen mezi muži, nejde o pozdní večerní hodinu, ale jde o to, že ženy naše, z intelligence i z lidu, zvykají si popíjeti zároveň s mužem, a to ne jen mírně, ale až do rozjaření, ba až do ztráty aspoň dílu přičetnosti. Není to pouhý klep nebo podezření, je to fakt, o kterém se na př. každý navštěvovatel Prahy může přesvědčiti, zajde-li na okamžik do některé z pivovarských pivnic. A neděje se tak jen při nějaké zvláštní příležitosti, nýbrž takřka denně, každého večera, a pokud mi bylo dopřáno zjistit, vypije takový ženský host tři až čtyři půllitry, piva, po případě po něm ještě i ve vinárně víno.

Nelze toho při otázce protialkoholní pomíjeti mlčením. Je to proti tiché práci abstinentsní případ příliš křiklavý a následky jeho pro náš duševní rozvoj národní přímo nedozírné. Napadá mi při tom výrok Masarykův: „Český národ by byl jiný, kdyby nebyl zalkoholisovaný!“ i jiný výrok jeho: „Pivaření je úkazem nižšího stavu kultury.“ A je mi líto, že se tohoto zatížení národního zúčastňují a k onomu nižšímu stavu kultury klesají v tak hojném počtu právě ženy ze tříd intelligentů!

Jaká je toho příčina a jak lze tomu čeliti? Příčinu nechci viděti ve sklonu ženy k pijáctví. Trvám na stanovisku, že žena povahou svou je střízlivá a střídmá, že je jí úplná abstinence od lihovin věcí snadnou, snadnější než muži, a že necítí potřebu se opíjet. Co ji žene do hostinců, je špatně chápané heslo: „Žena budiž rovnocenná muži.“ Žena nedost uvědomělá chápe heslo to tak, že je jí volno napodobit i všechny nepěkné zlozvyky mužů; vždyť z téhož důvodu i žena ve veřejných místnostech kouří; jistě ne z touhy po nikotinu, nýbrž z bravury, aby se neřeklo, že si něčeho nesmí troufati, co je dovoleno mužům! Z téže bravury i pije v hostincích.

Je na akci protialkoholní, aby důrazně upozorňovala na toto pivní nebezpečí pro naše ženy. Nemůže se to ani díti dosti důrazně, protože nebezpečí je to vsutku veliké, tím větší, že se naprosto přezírá, ba posměchem stíhá každý vážný poukaz na ně. Zás tu je ono osudné kompromisní: „Malá dávka neškodí –“ i ono „českému životu tak příznačné lehkomyšlné: „A což bychom se nenabíli - -“.

Abstinence není škarohlídství a kdo přestal pít, není proto mrzoutem, který se vyhýbá lidské společnosti. Abstinence staví jen družnou společenskou veselost i radost ze života na lepší základ: chce veselost vyplývající z čistého harmonického nitra, radost a rozjaření, po kterém nenásleduje ohavná kocovina. Veselí abstinentů je tichá radost spokojeného člověka, který ví, že žije správným životem, kdežto pijan je veselý, protože ho k veselosti donutilo vypité množství líhu. Proto jsou u pijáků reakce hýřivého, nepřirozeného veselí, a abstinent je člověk harmonicky vyrovnaný. Padá tedy naprosto námitka, že by někdo z nás ženám nepřál veselí a ve zlé vykládal nevinnou zábavu. Ale pití lihovin právě není nevinnou zábavou a kdo pije, bere na sebe mravní zodpovědnost za své jednání jakmile mu někdo může dokázati, že pití lihovin škodí. A to dnes lze dokázati nezvratně, fakticky, názorně i dehtem ve škole a čím dále tím více ustupuje i názor, že škodí jen opilství a že lze bez troštu pít t. zv. mírné dávky. Ale kde je měřítko těchto mírných dávek? Naše babičky by byla po půllitru piva bolela hlava: dnešní naše dámy říkají, že bez následků snesou pullitry tři – kde je tedy jaká. zákonem stanovená norma, bod, kdy alkohol ještě neškodí a kdy začíná již škoditi?

Dnešní žena má všude příležitost přesvědčiti se o škodlivosti alkoholu; je to jako matky i její povinností, aby se o otázku protialkoholní zajímala; abstinentní hnutí začíná být již i důležitou složkou našeho národního života; abstinentů jsou již mezi námi řady. Kde žena této příležitosti k poučení nedbá, kde znajíc škodlivost lihovin, přece je pije nebo dokonce i dětem pít dává, tam vědomě přestupuje určitý zákon nebo jinými slovy páše hřích na sobě, na dětech, na celém okolí. A hříchy alkoholismu jsou dokonce z těch, které se trestají na dětech do třetího i čtvrtého kolena.

Jak čeliti šířícímu se zlozvyku pití žen? Jako v každém boji: posilou vlastních bojujících řad, získáváním dobrovolníků pro svatou věc ostřízlivění. Pravím zúmyslně a s důrazem svatou, protože kde se jedná o vysvobození z jařma, o oprostění z pout, rádi nazveme vždy takový boj svatým, a alkoholism je jařmo a zlozvyk pijáctví je pouto, to dozná mi jistě upřímně každý, kdo se ho zhostil a stal se abstinentem. Čím více bude žen abstinentek, žen, které předcházejí příkladem a dokazují, že život bez alkoholu je životem dvojnásob radostným, vzletným i

bohatým, tím více budou řádnou řadu žen i mužů pijících. Příklad je všechno a zas tu i zapůsobí sklon k nápodobení, že jedna žena abstinentska opravdová a horlivá strhne za sebou deset jiných.

Ženě je uvědomiti si pilně, že její práce na ostřízlivění, na vybavení z pijáctví, je nutná a že jí koná dílo záchranné. K tomu je třeba, aby až na dno dohlédla oné propasti, kam se lidstvo alkoholismem vrhá, aby se obeznámila dokonale se všemi výpočty škod z pijanství, jak nám je dnes sbírá věda, lékařská i národní hospodářská. K tomu je dále třeba, aby sama stala se naprostou abstinentskou a aby dovedla na abstinenci hleděti ne jako na oběť nebo újmu, nýbrž jako na vysvobození a oprostění vlastního ducha, aby se uschopnil ke vzletu. Jen ne žádné kompromisní stanovisko, žádný ústupek, jinak by nikdy nebylo lze poznati skvělého výsledku abstinence. Ten se bezesporně dostaví, bude-li žena státi neochvějně na stanovisku, nepíti za žádné příležitosti. Pak teprve bude lze viděti rozdíl mezi ní a mezi ženou, která pije lihoviny ze zvyku. „Po pivu je člověk líným“, říká se, a pravdu slov těch zakusili v plné míře všichni cestovatelé i sportovníci; sklenice piva neopatrně vypitá a je po zdatnosti, po čilosti těla i mysli, k výkonu rekordnímu potřebných. Tak i žena, která setrvá při pití ze zvyku, byt i v dávce nejmírnější, pozná na sobě brzo se dostavující únavu duševní i tělesnou. Abstinents každý je vytrvalejší, neumdlévá duchem, zůstává při svěží paměti, nezná ochablosti nervů, která se nutně dostavuje u toho, kdo pije lihoviny a věnuje požitku jich i část hodin spánku.

Žena abstinentska bude vždy ve výhodě oproti ženě pijící. Vždyť i školní prospěch dětí řídí se, jak přesně vypočteno, dle toho, pijí-li děti doma lihoviny! Bylinka i zárodek zvířecí zahrnují vlivem jedu alkoholového, který stejně působí i na jemné tkanivo mozkové. Byla by uvědomělá žena s to zaprodati toto bohatství svého intelektu za pochybnou radost alkoholového požitku! Žena abstinentska, která vlastní zkušeností došla k poznání, že život bez lihovin je jasnější, čistší, vzpruženější a že neotravujíc se výpary lihovými, zachovává si svěžest ducha, bystrost soudnosti i jasnost duchovního rozhledu, bude jistě veškeré toto bohatství hledět zachovati i rodině své. Z rodiny je jí umožněno vystoupali dnes i do širší veřejnosti a lze jí akci protialkoholní šířiti ve sdruženích a spolcích. Nejen vlivným slovem a svým příkladem osobním, ale i reformou, která dovede úspěšně čeliti zalkoholisovanému našemu životu. Kdo navštíví Švýcarsko, je překvapen existencí četných restaurací, kde se prodávají jenom lihuprosté nápoje. Jsou výborné chuti a místnosti restaurační jsou útulné, čisté, bez onoho nelibého odeuru po výparech lihových, jakým se vyznačují i nejelegantnější pivnice a vinárny. Tyto reformní restaurace jsou z valné části dílem ženských spolků abstinentských ve Švýcarsku a vydržovány jejich péčí. U nás je podnik takový dosud bílou vranou. Je na našich ženských spolcích, alby se této myšlenky ujaly i u nás. Jmenovitě naše jednoty Sokolek čekala by zde pěkná práce. Necht' dokáží, že je možno družně sejíti se v místnosti kde se nepijí lihoviny a že je možno být veselým i bez alkoholu! Náklad na zřízení místnosti, kde by se prodávaly lihuprosté nápoje – v létě šťávy ovocné, limonády, mléko, ledová káva atd., v zimě kakao, čaj, káva, horké lihuprosté víno jablečné atd. – nebyl by tak značený a místnost dala by se snadno spojití se stávající snad niž někde čítárnou spolkovou. Přednášky, hudební večírky i schůze spolkové bylo by také i vhodněji zařizovati v místech, kde se nepijí lihoviny. Dokažme jednou aspoň my ženy svému

národu, že je možno vymaniti se ze zneuctívajícího nás hospodského života! Nebojme se výtky, že abstinence poškozují hostinské živnosti. Hostinský ochotně prodá to, co konsumenty od něho žádají a jeho výdělek na nápojích bezalkoholních bude stejný jako na lihovinách, ne-li větší.

Šlo by to jen s trochou dobré vůle a chuti a spolkový i společenský život náš nabyt by jistě hned jiného, ušlechtilejšího rázu.

Alkohol je ženin největší nepřítel – je mi vraceti se k počátečním mým slovům. Otravuje její rodinný život, její spoluzítí s mužem, ohrožuje její děti a hledí se pod různými maskami vplížit i v její přízeň. Ke všemu zlu, které ženu stíhá, je alkohol podkladem i doprovodem.

Vezměme na př. jen zlo, které ženu poskvřňuje a morálně i fyzicky hubí nejvíce – prostituci. Bez alkoholu by prostituce byla ze dvou třetin nemožná. Alkohol je beze sporu první a hlavní kuplíř. První klesnutí dívky dosud čisté děje se v devíti případech z desíti po vypití mimořádné dávky lihovin, vnucené jí nesvědčitými svůdci. Čím hloub žena jako prostitutka klesá, tím více také pije i zas pak své oběti pitím svádí. Žena-opilec a žena-prostitutka bývá jedno a totéž, jedno bez druhého skorém neexistuje. Veškeré lascivnosti, všemu smilstvu a cizoložstvu daří se nejlépe pod vignetou lihovin. Všechna ztráta studu mravního takřka předpokládá i ztrátu rozumové přičetnosti. což je prvním příznakem otravy alkoholové.

Alkohol ohrožuje a otravuje dítě nejen od počátku jeho narození, ale již i v zárodku. Příčinou dětí mrtvě narozených je osmdesát procenty alkoholism rodičů; děti alkoholiků rodí se často slabomyslné, blbé, se sklonem k šílenství nebo různým zvrhlostem. Přísná abstinence žen těhotných je proto mravním požadavkem nejvyšší důležitosti vzhledem ke zdaru i blahu budoucích generací. Žena je přímo povinna zdržovati se lihových nápojů, není-li jí osud vlastního potomstva lhostejný.

Alkoholism manželův je zdrojem slzí a běd ženy. Alkohol otupuje mužovo svědomí, zatemňuje jeho smysl: pro povinnosti k rodině. Je proto důležité stanovisko, jaké dnešní žena míní zaujati k pijáctví mužů vůbec. Stanovisko to musí býti zásadně projektovaný odpor k muži pijáku se strany každé ženy vůbec. Platí to zejména pro mladé dívky, jimž je nutno v celé jejich výchově vštípit zásadu, dle níž za žádných okolností nebudou si chtít vzíti za muže alkoholika. Bohužel jsou dnes dívky v tom ohledu dosti vlažné. Vědí sice dobře, že mladí muži pijí, po případě se i opíjejí a hýří po hospodách, ale to jim jen v málo případech brání, aby s nimi nenavazovaly styků, ba mnohdy bouřlivý život mladíkův má pro dívku spíše ještě jisté kouzlo a alkoholový hrdina získá si spíše její přízně než mladík střídmý a zdržlivý. Platí to stejně o dívkách venkovských, které při tanečních zábavách bývají očitými svědkyněmi pijanství mladíků, jako o dívkách městských, které o alkoholismu svých ctitelů ze řad studentstva, neb řemeslnictva dovídají se třeba jen z doslechu. Odpor dívčin a zamítavé stanovisko její vůči alkoholismu mladíků byly by jistě v četných případech i pro tyto záchranou i lékem. Kde nespomáhá napomenutí rodičů, účinkovala by jistě na mysl mladíkovu prosba milované dívky nebo pevné rozhodnutí její, že nezíská si její přízně, dokud nepřestane pít. Z našich mladých pokrokových dívek, ze řad junáckých a sokolských jejich črt, ze sdružení agrárních, dělnických i

studentských mohla by takto vyvstati celá armáda spásy, vědomě pracující na ostřízlivění a na šíření abstinence mezi mládeží mužskou. Byl by to úkol krásný i nejvyš pokrokový. Neboť abstinence je ideou mravního i hospodářského pokroku. Směřuje, vědoma si jsouc, podlamující, skázonosné moci alkoholu, k uvolnění myšlenky lidské z lihových výparů, chce míti zdravé, jaré, mravně čisté i duchově vzletné generace, které by se s nadšením dovedly chápat i všech prací obrodných. Práce takové.pokroku lidštím nejsou možný při alkoholovém zatížení; piják stává se dnes překážkou pokroku, pouhým příživníkem lidské společnosti, marnotratníkem peněz i mravních a fysických svých sil.

Úkol pokrokových žen je stati v boji proti pijáctví lihovin v prvých řadách. To je boj, který jim přísluší a v němž nesmí zůstat i kompromisními vyjednavateli nebo lhostejnými diváky. Ve hnutí protialkoholním má žena určité své poslání; jí je vynikati nad muže vlastní přísnou abstinencí a nese dat si v hostinci vedle něho a popíjeti s ním! Nebezpečí alkoholismu je pro ženu ještě větší než pro muže, ježto citlivá její nervová soustava reaguje na jed lihový mocněji a následky alkoholismu trpí žena v každém ohledu snad více ještě než muž.

Je ženě tedy pochopiti myšlenku abstinence jako záchranu, jako základ veškeré další práce obrodné, na níž chce míti účast. Ke všemu zlu ve světě druží se alkohol jako doprovod svým znemravňujícím vlivem; ani zlo války neobejde se bez přípitků vlivných činitelů, kteří rozhodují o životě a osudu národů. Demoralisace vojska, karban, týrání zvířat, zločinnost, nemoce, bída a společenský rozvrat, snížení úrovně lidskosti – na tom všem má podíl alkohol, není-li i přímým původcem.

Žena, která jako manželka a matka je činná v rodině, i žena, která působí veřejně, nechť již v chudinství, v péči o sirotky, v lidumilství, ve hnutí mírovém, v akci vzdělávací, umravňující i vůbec kulturní, musí stále míti na paměti tohoto skrytého nepřítele lidstva a bojovati v své řadě proti němu. Zdoláním alkoholismu usnadní se veškerá práce ostatní.

Abstinence není žádnou výstředností a není předmětem smíchu. Je naopak návratem k životu správnému a vážnému a je myšlenkou pokrokovou. Odvyknouti lihovinám bude ženě věcí zcela snadnou a snadno přivykne všem nápojům lihuprostým; nic ji nemůže zdržovati, jen neporozumění cílů a podstaty abstinence. Jakmile ty jednou správně pochopí, půjde vše ostatní lehce přes posměch i nepřátelství. Abstinence je idea obrodná, reformní, idea, kterou se dnes zabývají i s kterou počítají kruhy vědecké, vychovatelské i národohospodářské; ona jistě bude postupovati vítězně, osvojí-li si ji naše ženy a budou-li pro ni pracovati nadšeně, obětavě a vytrvale u vědomí, že působí pro věc spravedlivou.

Výchova dítěte k lásce a ke krásě

Člověku, nadanému smyslem pro krásu, je skorém neuvěřitelné pomyšlení, že jsou lidé na světě, kteří krásy nechápou, ba kteří ji dokonce zúmyslně ničí. Stejně i člověku, jemuž je vrozena láska k přírodě, zdá se, že není možno, aby někdo přírody nemiloval, ba aby byl přímo jejím odpůrcem a škůdcem. Zdá se mu i snad zbytečno, že by bylo nutno dítě k lásce k přírodě vychovávat. Jak je možno nemilovat? řekne si. Ale tak může volati i nadšený ctitel hudby, slyší-li skladbu některého velkého mistra; jak je možno neslyšeti jejich krás? A přec je, žel, ve světě tolik lidí, kterým je mistrovská hudba lhostejná, kteří pro ni nelíbají porozumění nebo kteří vůbec nemají hudebního sluchu a krás, jež jiného uvádějí v nadšení, vůbec neslyší. U takových je ovšem všechna naděje ztracena, ale lidi, kteří pro krásu, ať již hudby nebo obrazu či knihy, nemají porozumění jen proto, že mají pokažený vkus, takové možno vždycky ještě k pochopení a tím i k lásce vychovati. Špatný vkus a nedostatek pochopení pro hudbu jistě se zřídka objeví v rodinách hudbymilovných, kde dítě od malička slyší hudbu dobrou.

Tak je tomu i s láskou k přírodě. Jsou lidé, nevychovaní v lásce k ní – a takové je vždy ještě možno napravit – a jsou lidé, ubozí mrzáci, kteří jsou slepí a hluchí navždy k jejím krásám. Je jich bohužel dosti, a třikráte bohužel, jsou-li z nich kdy lidé tak vlivného postavení, že mohou dáti rozkazy k vyhubení přírodních krás nebo že i mlčením svým dají k němu svolení!

Výchova k lásce k přírodě je tedy nutná. A je nutná právě u dítěte, o kterém přec se říká, že je nadržům matky Přírody blíže. Je to celkem pravda. Malé dítě není dosud zkaženo naší lžikulturou, je dosud více příbuzno se světem zvířat a květin, než s rodem člověka, který se pyšně nazval „pánem tvorstva“, a toto panství své osvědčil především tím, že ujařmil vlastní své spolubratry, lidi.. Známý jsou i výroky z evangelia o dítěti. Jejich je království nebeské, t. j. ona říše vnitřního souladu s veškerenstvem, a nevejde v ně člověk dospělý, není-li jako „jedno z maličkých těchto“. – Ale již za šerých věků náboženství Zoroastrova učili se lidé poznávati v zákonech bytí dva principy, dobra i zla, a víra jejich dávala vlasti nad prvním dobrotivému tvůrci Ormuzdovi a nad říší zkázy a zla panoval bůh temna Ariman. Nebe a peklo, jas a chmury, anděl a zloduch střídali svá panství od věků i v prsou lidských.

Dítě má vedle důvěřivé lásky v sobě i pud ničivý, sklon ke krutosti, zpola uvědomělé. Ze všech smyslů má nejvyvinutější hmatá uplatňuje ho tím, že škube, svírá, trhá, láme a rozšlapává, co jen mu do ruček přijde.

Zkouší svou sílu na vazbě knih, na porcelánu, na ústrojí kapesních hodinek, na svých hračkách, na živých drobných tvorech, na kvítkách lučních i na větvích stromů. Rve a trhá bez milosrdenství.

A v takové době – a je to jistě takřka hned při prvním krůčku dítěte, musí nastoupiti rozumná výchova. Není nikterak omezováním svobody dítěte a na překážku

samostatnému jeho myšlení, zabránil-li vychovatel, nechť již rodiče nebo pěstounka či chůva, aby z tohoto ničivého pudu u dítěte nestal se zvyk. Je úkolem moudré výchovy, aby ztlumila vlastnost nepěknou u dítěte na míru nejmenší a aby za to dala vyvíjeti se za příznivých podmínek vlastnosti dobré. I smysly lze vychovat! A u výchově dítěte k lásce k přírodě je základní pravidlo, jež by si měli rodiče i učitelé vryti na první místo v kameně svých vychovatelských příkázání: omezit a ztlumit smysl hmatu a napomáhat za to k rozvoji smyslu zraku a sluchu. Učit dítě nazírat na přírodu a naslouchat jí.

Není to lehké, poněvadž dítě přirozeně po všem vztáhne ručku, nač je upozorníte, chce nejen vidět, ale především stisknout, ohmatat. Ale je dovoleno vyhověti této potřebě hmatu u dítěte jen při předmětech, které tím netrpí. Trpí-li cenná věc v ruce dítěte, je to škoda, ale trpí-li v ruce dítěte něco, v čem je život, nechť je to květina či zvíře, je to provinění, jež ale spadá především na hlavu vychovatelovu, jelikož dítě nemá dosud pro dosah své viny porozumění.

Dítě vztahuje ruku po všem, i po obrazech na stěně i po měsíčku na obloze. Ale jistě se o tomto záhy poučí, že je vůbec nedosažitelný, a o obrazech na stěně dostane se mu záhy vysvětlení, že k tomu nejsou, aby se se stěn snímaly pro jeho zábavu. Jen o přírodě a krásách v ní nedostává se bohužel dítěti poučení a zákazu skorém žádného. Velkoměstské dítě zví sice záhy, že v parku nesmí nic trhat a šlapat, ale nečiní tak jen ze strachu před strážníkem. Ve volné venkovské přírodě pustí úplně uzdu svým rvavým choutkám. Volně a beztrně i se strany rodičů Orvati snítku kvetoucího keře, polámají větve stromů, vytrhají spousty květin s kořeny a rozdupají pak vše nebo pohodí do prachu či bláta – platí mnohým rodičům za něco tak nepatrného a neškodného, že si toho u dítěte ani nepovšimnou. Patří to k dětskému vydovádění se ve volné přírodě a není to nic „zlého“. A přec je v tom kořen všeho zla. Dítě, které beztrně, nebyvší upozorněno, ničí, láme a trhá v přírodě, vyrůstá těžko v opravdového milovníka, přírody, vyrůstá těžko i v dobrého, soucitného člověka vůbec. Ničivý pud, z mládí netlumený, nýbrž naopak ještě podporovaný, uplatní se v pozdějších letech jako nešetrnost k věcem i lidem, jako neúcta ke kráse, jako lhostejnost k projevům božského života.

Učte dítě úctě ke všemu, co žije. To je také jedno z hlavních pravidel pro vychovatele. Ale jak tomu učit? Je kolikery vhodný způsob, ale vyřknu napřed ten nejméně vhodný, nejméně účinný. Je to záповeď. Jakmile dítěti řeknete „nesmíš“, „nedělej“, „netrhej“, „netýrej“, je to často jako skrytý návod pro ně: udělej takk až toho nebude nikdo vidět. Záповeď dítě láká a výstražné tabulky, hlídačské boudy a slaměné víchy na ovocných stromech byly od jakživa pro pány kluky nepřímým pokynem, aby lezli přes ploty do cizích zahrad. Vždyť to velké lidské dítě nejraději si zašilhá po tom, co je zapovězeno...

Ani přímý příkaz není vhodným prostředkem výchovným. Lze říci dítěti: miluj – nebo dokonce musíš milovati přírodu a všechno, co je v ní, od broučka až po sosnu v lese? Láska není imperativ. Nedá si poroučet, aby zavítala do toho či onoho srdce. Rozkvétá volně, přilétá dobrovolně – je jako růže, jako pták. A u dítěte vytryskuje přímo z božského zřídla, protože dítě nezná falše a přetvářky. Nelze přinutiti je k lásce, ale je možno učiniti mu předmět milování hodným. A to je účel i úkol moudré

výchovy. Upozorňovati a vésti dítě v přírodě, aby si ji samo zamilovalo, aby samo k ústům jejím přilnulo, tak aby ho nebylo možno nikdy již odtrhnouti. Vztahy dítěte k přírodě musí vlivem výchovy stoupali až k náboženskému obdivu. Lze toho docílit snáze, než se myslí. Stávali jsme jako děti v úctyplném podivu před jesličkami v kostele. Jaká to byla pro nás krása! Jako kdyby se nám bylo otevřelo kus ráje! Bylo úplně vyloučeno, že by se našlo dítě tak rouhavé, které by se vrhlo na jesličky a začalo je rvát. Byl to předmět náboženské naší úcty. A proč? Protože nám tatínek a maminka předem o jesličkách tolik krásného vyprávěli, že jsme se ani dočkati nemohli, až je zase uvidíme. To byl mocný vliv sugesce a výchovy.

Což by bylo o tolik těžší pro dnešní rodiče, vyprávěti tímže tonem dítěti o kráse kvetoucích stromů a o půvabech lesa? Jen to všechno vyličte dětem v krásné pohádce a uvidíte, jak budou před rozkvetlou jabloní stát s rozjařenými zraky a jak budou do lesa, o jehož zázracích mu povíte, vcházet se zatajeným dechem, aby neporušili posvátného jeho ticha, a ne s hurónským křikem jako jeho rušitelé, jako postrach ptáků i zvěře!

K úctě k životu a k obdivu krásy lze dítě vychovati, dovede-li mu jen vychovatel kouzelným proutkem otevřít srdce i oči.

Když velcí učitelé lidstva chtěli, aby lidé snáze pochopili nějakou velkou životní pravdu, vyprávěli jim ji v podobenství, v obrazech a příbězích!, jež lidé rádi poslouchali a ochotně pak i v životě napodobili. I v bibli jsou podobenství z evangelia, krásnější i účinnější nad knihy příkazů Mojžíšových. – Dětem lze o přírodě vyprávět, tak aby se ji naučili milovat. Ne mravokárně, nýbrž povídkou, poetickou lícní a na základě pravdy, ne špatně sestrojeného výmyslu, jež dítě záhy prohlédne a s opovržením odmítne. Je tolik krás a pravdy v životě potoků a rybníků, že není třeba dítěti říkat, že v nich sídlí vodník, chovající lidské dušičky pod hrnečky. Roucho pravdy lze vyzdobiti co nejkrásněji.

Vezměme na př. stromy. Co o těch lze dětem pověděti krásného!

A není ani třeba vraceti se až k víře pohanů – ostatně tak krásné, že by snad ten návrat k ní ani neškodil – že ve stromech sídlí božstva a duše zemřelých a že existují posvátné háje, do nichž bez trestu nesmí vkročiti noha smrtelníka a jež jsou přístupny jen obětujícímu veleknězi!

Literárních pomůcek máme, bohudíky, hojnost. Přítel přírody a jejího tvorstva, spisovatel Šídlo, líčí na př., jak hoši kamenují strom kaštan. Přichází jejich přítel student a řekne jen: „Viděl jsem, že jste ráželi kamením.“ A hoši se omlouvají: „Však strom necítí!“ A student nekárá, ani pedanticky nepoučuje. Dá hochům utrhnutí po lístku kaštanu, aby si ho bedlivě prohlédli, a povídá jim při tom o jeho kráse: jak se lístky jeho rozkládají jako prstíčky, jak je pěkně kreslený a zbarvený. A vypravováním svým sám podnítí hochy k dalšímu pozorování. „Kaštan má život,“ řekne jeden. A druhý dodá: „Myslil jsem, že nemá, když se nedovede bránit.“ A hoši sami přicházejí k poznání, že konali něco nepěkného, když kamenovali bezbranného, a samí rozpovídají se, co kdo ví pěkného a milého o stromech.

To je nevtíravá tendence ochrany stromů, jak by měla být zachovávána ve veškeré literatuře pro děti. Ne kárat špatnost, nýbrž dovést vypravování i hlavně názornou ukázkou, aby děti se pokáraly samy. A nejen pokáraly, nýbrž i navždy upustily od zlovyku.

I v Andersenových pohádkách je takováto nevtíravá snaha, aby dítě zamilovalo si přírodu a tvorstvo. Andersen dává mluvit zvířatům i stromům a květinám, dává jim cítiti po lidsku a jednati jako dětem, a dítě mimoděk stotožní se se vším, co v přírodě žije, nevidí rozdílů mezi tvorem výše či méně vyvinutým a cítí se se vším zajedno. Pak také přestane ubližovati.

Jak krásně dovedla vznítiti lásku k přírodě v dětech i ta naše milá Babička Boženy Němcové! Jaký poklad mají v ní vychovatel i rodiče, kdy babička přiváží vnoučatům trojbarevná koťátka, až po konec, kdy včeličky zvidají o babiččině smrti, jak to všechno dýše nehledanou, jako samozřejmou a přec tak vroucí láskou k přírodě!

Pěkný návod výchovy k lásce k přírodě, bez zapovědí a příkazů, jen silou předváděných fakt, podává též povídka Gouldova, nadepsaná „Vězňova přednáška“.

Mladý Španěl byl uvržen do vězení. „Špatný člověk“, řekli lidé.

„Co udělal?“

„Psal do novin a probouzel duše mladých lidí – je to buřič.“

Vězeň seděl po celé dny sám. Miloval lidi a chtěl povznést jejich myšlenky k velkým cílům, aby se snažili chudé učinit šťastnějšími a nevědomé moudrymi. Miloval zvířata, ptáky a hmyz, jejich barvy a pohyby a podivuhodné práce. Miloval rostliny a rád pozoroval, jak símě klíčí, jak se poupata rozvíjejí, jak se větve rozkládají. Ve tmě teď bydlil, ve tmě jedl a pil, ve tmě spal, ve tmě bilo jeho srdce. A jak tak seděl v temnotách, snil o životě lidí a zvířat tam venku na světě.

Vězením jeho byla pevnost střežená španělskými vojáky. Byli to hrubí, nemyslící lidé. Někdy slýchal vězeň výbuchy jejich smíchu, když povalovali se ve své strážnici. Zvěděl, čemu se smějí. Chytali mravence a pavouky, postříkovali ubohé tvory vařící vodou a bavili se podíváním na jejich svíjení se bolestí, útěk a skoky.

Nejprve řekl vězeň k sobě: „Kdybych mohl s vojáky mluvit, řekl bych jim: Jste surovci!“

Přemýšlel o tom a vymyslel něco lepšího. Vzkázal správci vězení: „Směl bych vojákům na strážnici přednášet?“

„O čem?“ zeptal se správce.

„O mravencích a pavoucích,“ odpověděl vězeň.

Správce se usmál, ale svolil. Vězeň přednášející svým strážcům, to je něco nového, mohl by to být jakýsi druh zábavy.

Sešli se ve velké síni v pevnosti. Důstojníci přišli a mnoho vojáků i jejich ženy a děti. Vtipkovali o tom. Jak směšné to je poslouchat přednášku trestancovu!

Mladý Španěl vystoupil a mluvil dlouho. Hlas jeho byl vážný, avšak tvář jeho byla radostí prozářena, neboť mluvil o věcech, které ho zajímaly.

Nakreslil veliký náčrt mravence, jeho šest noh, jeho tykadla, otvory ve hrudi, jimiž dýchá.

„Jak zvláštní způsob dýchání,“ řekli posluchači.

Vězeň vypravoval také o podzemních městech mravenčích, o jejich pokojích a chodbách, o vajíčkách, která mravenci matky kladou, jak se z nich líhnou mláděta, jak pečlivě je dospělí mravenci ošetřují.

„Jsou hezká?“ ptaly se ženy vojáků.

A jak larvy se zapřádají do vlastní příze jako hedvábníci a jak prokoušou se z tohoto zámotku ne již co larvy, nýbrž co mravenci s tykadly, se šesti nohama a plni horlivosti chopit se díla pro blaho města.

„Jak je to divné!“ pravily děti.

A jak červení mravenci vedou války s černými mravenci, berou je clo zajetí, nadělají z nich otroků a jak černí mravenci živí červené mravence.

„Červení mravenci jsou chlapíci,“ řekli vojáci.

A jak i při své podivné náklonnosti k bojování rozumějí mravenci, co to znamená navzájem si pomáhat při práci ve svém malém městě; jak někteří mravenci projevují laskavost, jak na příklad, ztratí-li jeden mravenec tykadla a nemůže se bez nich vyznat na cestě, soudruh přijde a dovede ho něžně domů.

Vojáci mlčeli, ale poslouchali pozorně.

I obraz pavouka jim vězeň ukázal, vysvětlil jim, kterak tká svoji krásnou tkaninu a jak jeden druh pavouků dělá si malinký tunel do země a zavírá jej kulatým příklopem, který se může otvírat a zavírat jako padací dveře.

„Tohle je nejhezčí, maminko,“ řekly děti. A jak někteří pavouci milují hudbu; i vypravoval povídku o pavouku, který vždy vylezl si na rameno chlapce, když hrál líbezně na housle.

Ale běda, host pavouka uviděl a zabil jej.

Vojáci neřekli nic, ale zdálo se, jakoby jim bylo líto, že byl pavouk zabit.

Přednáška byla u konce. Mladého Španěla odvedli zpátky do vězení a bydlil zase ve tmách.

Ale už neslyšel smích při trápení mravenců. Vojáci pochopili, jak podivuhodný a zajímavý je život těchto malých tvorů a již jich netrápili.“

To je cesta krásy a lásky ve výchově, které neodolá ani srdce nejotrlejší, natož srdce dítěte!

Národní pohádky – a jsou to zvláště pohádky slovanských národů – obsahují rovněž mnoho výchovného k lásce k přírodě a tvorstvu. Dítě dozvídá se z nich, že každý pravý bohatýr v pohádce je zároveň soucitný ochránce zvířátek. Zachraňuje mravenečka z hořícího keře, rybu na mělčině, ptačí holátka v hnízdě, sytí hladového psa a koně. Tak činí hrdina, princ se zlatou hvězdou na čele nebo dobrý Ivan či Honza, jemuž jen bratři přezdívali hloupých a který přec na konec získává krásnou princeznu a půl království. Bratři v pohádkách odmítají pomoc zvířátkům, jdou lhostejně kolem jejich utrpení. Tak činí jen lidé zlí, nehodní a trest jich nemine. Tomu se učí dítě z pohádky a jistě bude raději chtít být i dobrým hrdinou než nehodným jeho bratrem.

Jednoho je vystříhá ti se moudrému vychovateli. Láska k přírodě, k živým tvorům i k rostlinám, nesmí dítě dovésti k rozcitlivělosti, k sentimentálnosti, jež; by mu pak činila život obtížným.

Dítě učíc se poznávati i milovati život v přírodě vidí, že příroda je mnohdy krutá. Sotvaže si dítě zamiluje ptačí hnízdečko, váží si ho, sleduje se zbožným obdivem, jak z vajíček vyklubala se holátka, dožije se po případě smutné podívané,, že ptáčata rozdrásá dravec, třebas právě táž kočička domácí, kterou dítě má rádo. Na dvoře hrabou si vesele kuřátka – dítě má i mezi nimi své miláčky – a maminka či služka jdou, schytají uděšená kuřata a podřežou jim krčky... Na zajíce shlukují se vrány, střílí je myslivec; na jatky vedou se strakatá telátka a starý kůň, zchromlý a poloslepý. odvádí se k pohodnému. I lesy se kácí a stromy s povzdechy větví hynou pod lidskou sekerou. Věčný boj a zápas bytí je v přírodě, silnější potlačuje slabšího, lidé i zvířata živí se masem a krví zvířat druhých. Celý řetěz utrpení a útisku v přírodě samotné, i krom do ní svatokrádežně zasáhne lidská ruka.

Toho nelze dítěti zatajiti. Ani Buddha, tak pečlivě chráněný před utrpením, neušel tomu, aby nespáčil stáří, nemoc a smrt. Jsou ovšem děti, které jdou kolem utrpení v přírodě celkem lhostejně, nepřispívají-li dokonce samy k němu, že z vrozeného pudu krutosti týrají zvířata a nešetří květin. Ale jsou jiné, jemných a citlivých duší, které každá zvěst o utrpení rozlítostní, naplní smutkem; jsou děti, které se na př. přímo brání smutnému zakončení pohádky a pro něž je nutno, vypráví-li se jim nebo předčítá, vymýšleti jen dobré, šťastné konce, bez bolesti a umírání.

Jak je tu počínat si rodičům a vychovatelům? Jak čeliti vznikajícím rozporům v duši dětské? Je to jeden z nejtěžších úkolů. Jediným východiskem je tu vychovali dítě v optimistickém názoru na svět. Nezatajovati mu zla, ale naplniti je nadějí ve vítězství

dobra. Na všech procházkách přírodou, ať skutečnou nebo v dobrých knihách líčenou, je vychovateli dáti prosvítati dobrou skrze zlo, světlu skrze clonu mraků.

Podzim, doba vadnutí. a skonů, nebudiž v dítěti pessimistického smutku. Je nutno říci mu: Nehalí se to matička země v rubáš, neumírá, nemůže umřít – jen si chystá peřinku ke krátkému spánku a z jara probudí se svěží, mladá. Není konce, je jen věčný návrat, není smrti, když no ní bezpečně a jisté vždy následuje vzkříšení. Neplač nad opadalými růžemi, když keř růžový trvá a dá ti jich napřesrok novou spoustu, neplač nad prázdným hnízdem, když na jaře opět se v něm objeví vajíčka.

Ve všem má dítě v přírodě viděti krásu, účelnost a touhu po zdokonalení a vývoji. Proto je nutno, aby z hospodářství přírody ustoupilo všechno ošklivé, bezúčelné a nedokonalé. To je zákon, od něhož není úchylky, ale zákon ten prozářen je láskou, která jí stvořitelem i ochráncem všeho života. Této věčné lásce říkáme Bůh a lidé učí se modlit i se k němu jako k otci. Ptáci zpívají slunci a květy i stromy obracejí se k jeho světlu: jim je ono bohem a zdrojem života. A život je krásný přes všechny trudy, přes boles i zdánlivou smrt. která je jen proměnou. To je nutno říci dítěti.

Dovede-li vychovatel smířiti i takto probouzející se duši dětskou s životem, dovede-li najíti pro ni všude v přírodě jas, smír, sou zvuk a dobro, vykonal veliké dílo. Zachránil lidskou duši před jedem beznadějnosti a pochybovačných chmur a naplnil ji vírou v dobro a láskou a soucitem ke všemu trpícímu.

Je ovšem nutno předem, aby rodiče i vychovatelé sami byli lidé harmoničtí, lidé jasu a ne chmur, lidé vzletného ducha, kteří při pohledu na kousek blankytu nad sebou dovedou zhostiti se všech všedních trudů a sněsti kus toho nebeského modra do duše svého nebo svěřeného dítěte.

Moderní věda vychovatelská obrací čím dále tím více zřetel k lásce k přírodě. Nechce míti dítě uzavřené do čtyř stěn domova nebo školní síně, nechce mu vytvářeti svět mrtvých teorií, nestačí jí v přírodovědě vycpaný pták a motýl, nabodnutý na špendlík. Posílá dítě ven, do přírody, do polí, lesů, luk, aby si sbíralo své poznatky přírodní bezprostředním nazíráním. Škola ve volné přírodě je ideálem moderního paedagoga. Kde byl jen učiněn sebe slabší pokus o ni, bylo docíleno skvělých výsledků.

Snaha vychovati dítě v lásce k přírodě jeví se i v zakládání školních zahrádek, ve slavnostech sázení stromků dětmi, v rozdílení semen a květin k pěstování dětem. Školu? zahrádky dávají žactvu příležitost, aby seznalo theoreticky i prakticky práce zahradnické, ovocnictví, zelinářství, květinářství, a vyplňují dobře své poslání: nadchnouti mládež pro krásno v přírodě.

Z lásky k přírodě nejbližšího okolí, jež dítě kolem sebe vidí, vyrůstá zcela přirozeně láska k rodné půdě, láska k vlasti. Nelze odloučiti jednoho od druhého, když jedno je základem druhého. Láska k vlasti bez lásky k přírodě je plané vlastenčení. Zamiluje-li si dítě les, louku či sad, miluje tu především les český, sad český, celý krajinný ráz český, odlišný od rázu krajín jiných. A člověk zatouží pak po nich, i kdyby viděl nejnádhernejší kraje světa, a vrací se celou duší v myslí zpět k takovému nějakému

intimnímu koutku Čech, k prostému kouzlu české krajiny, českého domova. Lásky vystěhovalce ke staré vlasti mívá obyčejně za podklad toto roztoužení po přírodní její kráse. „Po českých lesích se mi stýská,“ slyšela jsem z úst nejednoho ze zámořských našich krajanů.

Výchova dítěte k lásce k vlasti musí nutně začít upozorňováním na svérázné krásy přírody, na ten či onen příznačný rys českého umění, českého ducha. Dítě na př. jeví zálibu ve zpěvu, hudbě. „To proto, že jsi Čech,“ řeknou mu rodiče, „my Čechové máme po většině dobrý smysl pro hudbu, dobře zpíváme, dobře hrajeme, a české skladby hudební jsou známy po celém světě.“ Dítě zví tu již o jedné přednosti české a snad mu bude jednou základem upřímného národního sebe vědomí.

Rodiče měli by dále přísně dbáti toho, aby se dítěti vedle české písně, již ho matka uspává, dostalo i české svérázné hračky lidové. Neodbyvejme dítě (cizím) továrním výrobkem, když máme hračku, v níž se zobrazí duch lidu českého.

Vzhledem k této výchově je i povinností rodičů, aby celý domov dítěte měl český ráz, aby v něm byly obrazy českých mistrů, podobizny a sochy českých velikánů. Dítě si záhy všimá obrazů na stěně a chce k nim vysvětlení. Tuctový barbotisk ho nevychovává k lásce k vlasti. Jakým dojmem musí za to na dítě působiti obraz „Ejhle kacír“, „Lešetínský kovář“ nebo „Loučení Havlíčkovo“, podají-li k nim rodiče dobrý, nadšený výklad! Dítě čte tu již se stěn pokoje kus národních dějin, stránku z české slávy i z českého utrpení, a zraku jeho představují se tu zároveň čeští malíři. A tak příroda, píseň, hračka i obraz promlouvají k duši dítěte a vtiskují se do ní nesmazatelně. Dojmů z dětství nikdo nezapomíná – jsou jako večerní stíny, dlouží se, čím blíže je k západu slunce...

Nutnou podmínkou při výchově dítěte, má-li toto dospěti k národnímu sebevědomí, je, aby bylo vyučováno v řeči mateřské. Důležitost toho zdůrazňoval již Komenský. Vyučování v cizí řeči mrzačí dětského ducha, je nepřirozené, nezdravé a nemělo nikdy lepších výsledků, než že odchovalo odrodilce. A co je odrodilec, o tom měli rodiče děti své poučiti záhy co nejdůkladněji. A opětně, jako při výchově k lásce k přírodě, nesmí se tu na dítě s imperativem: Nesmíš se odrodit! Musíš zůstat Čechem! Ani láska k vlasti nedá se vynutiti jakýmkoli příkazem; vytryskne samovolně jako křišťálový pramen z hloubi skal, když si dítě osvojí pojem vlastní vůbec a když pochopí, proč mu je býti Čechem, zrodilo-li se jako Čech, a proč mu je nemožno býti něčím jiným.

Jako dovede moudrý vychovatel výklady svými o přírodě toho, že dítě cítí se jaksí zajedno s veškerenstvem, že jaksí spolu žij život rostlin i živách tvorů, tak lze výchovou dítě dovésti k tomu, že se cítí jako částka duše svého národa. Tento pojem duše* národa pochopí dítě nejnáze, líčí-li se mu vlast jako velká, neviditelná matka všech dětí jednoho národa. Přirovnáním k matičce vlastní, která jen nejlepší dává a přeje dítěti, získá pojem vlastní v duši dítěte, že ji začne zcela přirozeně milovat, mít rádo jako skutečnou osobu, jako někoho milého a drahého. Co řekneme pak dítěti, co to je odroditi se? Řekneme, že to znamená milou, dobrou matičku uhodit kamenem přímo do tváře, zranit ji do krvavá a pak od ní zbaběle utéci, nehlásit se k ní, zapřít ji... A že ona, ta dobrá, ta laskavá, tím tíže to nese, když

sama neoplývá blahobytem a je smutná a nešťastná, truchlíc nad bývalou svou slávou, jako tomu je u naší vlasti české. Nebude jistě žádného dítěte, poví-li mu tak rodiče nebo učitelé ve škole, jež by pak samo v duši si odrodilství předem neodsoudilo jako největší zločin, spolu s vědomím, že by ho samo nikdy nebylo schopno.

Stýskáme si tolik na odnárodňování dětí našich. Nedělo by se tak, kdyby odcházely z domova utvrzeny v lásce k vlasti, jež by jim byla pojmem nejsvětějším. Proč se mnohem nesnadněji odnárodní dítě polské? Řekla bych proto, že má polskou matku, což znamená, tak zanícenou strážkyni národnosti polské, že snad by spíše dítě oplakala jako mrtvé, než aby je viděla odnárodněné.

Jako lásku k přírodě vzbudíme u dítěte lící jejích krás, tak i vlast naučíme je milovat, povíme-li mu co nejvíce o kráse duše slovanské. Je nutno záhy i rozšířit pojem češství v pojem slovanství. Nebojme se, necht' jsme rodiče či pěstouni a učitelé, od nikoho při této výchově výtky slovanského šovinismu. Slovanstvo jako celek, ne jako roztráštěné větvičky jeho, má své určité poslání ve vývoji lidstva. Kdo nemá víry v toto poslání, kdo je intuicí svou nepochopil a kdo je nevidí, necht' se i zříká výchovy vůbec a přenechá ji povolanejším, těm, kteří věří a kteří tuto víru Svou dovedou i vložit jako života schopné sémě v měkkou duši dítěte! Poslání Slovanstva na zemi je, aby k plné platnosti přivedlo, k praktickému životu uskutečnilo „ideál“ Kristův – nepravím zúmyně k uvarování nedorozumění „náboženství“ Kristovo. Není národa na světě, který by tak plně dovedl pochopit ideály Kristovy jako jednotlivci z národů slovanských. Stačí uvést jen jména Chelčického, Jana Husi, Komenského, Tolstého. To jsou průkopníci poslání Slovanstva, ukazatelé cesty, kudy je bráti se celým národům, aby toto poslání splnili. Každá dobrovolná neb násilná úchylka od této cesty znamená pro Slovanstvo proto vždy ohromnou pohromu, necht' ji pak zavinila vlastní nesvornost mezi bratry nebo cizí násilný útisk. Proto je nesvornost mezi Slovany tak těžkým hříchem, za kterým y vždy v zápětí následuje spravedlivý trest, poněvadž se tolik přičí ideálu lásky Kristovy...

A opět stojně jako učíme-li dítě lásce k přírodě, nezatajíme mu zla, v ní existujícího, tak mu ani nezatajíme národních svých chyb. Zlo je tu, aby se proti němu stavělo dobro, chyby jsou tu, aby se přemáhaly ctnostmi. Jako u přírody vpravíme dítěti víru ve vítězství dobra, v krásu a účelnost všeho stvořeného, tak vštípíme mu i neochvějnou víru v budoucnost Slovanstva. Nepochybují ani na okamžik, že by dítě nepochopilo takovýchto vysokých ideí, že by jich nepřijalo, že by samo jimi nevzplálo, jen bude-li jimi doopravdy' proniknut, doopravdy zapálen sám vychovatel, budiž jeho jméno otec, matka, učitel či učitelka.

Jak se probudil český národ ve století 19.? Jen tichou prací svých vychovatelů. Kde dnes tito jsou vlašni ve své vlastenecké lásce i víře, tam vlašni i celé generace mládeže.

Nejde o plané vlastenčení, které dotýká se jen mělce povrchu zvučných, prázdných hesel, za kterými nic nevězí. Jde o ponoření se do hlubin duše národa, o pochopení její krásy, o vroucí podiv krásy té. Poznání, hlubokého poznání sebe sama jako

součástky tohoto velkého, krásného organismu Slovanstva, je třeba především vychovatelům samotným. Poznají-li svoji svéráznost, dovedou ji i vypěstovati v dítěti, tak aby toto každý poznatek všeobecného vzdělání, jehož se mu dostane, dovedlo proniknouti svým myšle ním, svým duchem národním, odlišným od ducha a myšlení národů jiných. Kdo tak koná, je svůj a je velký, ať jako myslitel, člověk vědy anebo umělec. Mohu uvést za příklad jen Mikuláše Alše. Z každé drobné črty jeho, třeba jen z kresby topolu u silnice, mluví svérázný duch český. Učme děti býti takovými Alši, každé ve svém oboru – bude to ta pravá láska k vlasti!

Ale pravá láska vylučuje nenávist. Milovati svou vlast neznamená míti v nenávisti a opovržení jiné národy. Pravá láska není vychloubání toho, co miluji já, nad to, co miluje druhý. Že miluji svou vlast, nesnižuji proto vlasti jiného. Proto je veškeré německé vlastenectví tak nesympatické, proto tak dutě a křiklavě jen zvučí, že je ve spojení s ním nenávist k národům jiným, především slovanským. Je to jen národní, velikášský šovinism a ne láska k vlasti.

Ani láska českého dítěte k vlasti nesmi vyzníti v nenávist ke kterémukoli národu. Duše slovanská je nad jiné způsobilá k pochopení i cizí krásy, cizí lásky; ona chápe každý boj, každý sten po svobodě a ctí a respektuje pravé vlastenecké smýšlení druhého národa. Kde je jaký útisk práva, kde jaké vítězství některého utlačeného národa, tam ozve se jistě v sympatii soustrasti i spoluradosti vznětlivá duše česká. Dovede se vžítí přímo v osvobozovací boje kteréhokoli národa, jak toho nedovede příslušník žádné jiné větve lidského rodu.

Je v zájmu nás samých posilovati tuto schopnost spolucítění i v dětech našich. Pak z nich také jistě vyrostě ideál člověka: světoobčan, neuzavírající se v úzké meze vlastního cítění, nýbrž schopný rozpětí náruče, aby v ni pojal celý svět. Ne k šovinismu. ale k lásce k vlasti je nutno vychovat! dnešní mládež, ale tak, aby slučovala se v ní láska k přírodě a ke všemu tvorstvu, od rostlin v až po bratra-člověka. A jako přírodou není jen ten úzký koutek, v němž žijí, nýbrž je jí celý vesmír, tak i v pochopení lásky k vlasti u jiných stává se člověku vlastní celý svět a celý ho dovede i ve svou lásku zahrnouti.

Jak učit malé dívky lásce ke zvířatům

(Ve „Spolku pro zájmy škol mateřských“ dne 10. prosince 1910.)

Učit malé dítě lásce ke zvířeti zdá se býti snadnou věcí. Dítě má zpravidla zvíře dosti rádo a natahuje ručky po každém živém menším tvor, kterého vidí kolem sebe běžet nebo letět. Má je za hračku, která je oproti hračce neživé o tolik zajímavější a pěknější, že sama běhá, skáče, bečí, mňouká, štěká. Zdálo by se tedy snadným vychovávat dítě v lásce ke zvířeti tím, že zprvu necháme je se zvířetem si hrát. Ale tu by byla první chyba ve výchově. Dítě, vychované v názoru, že psík, kočka atd. jsou pěkné, živé hračky, bude s nimi do posledních důsledků stejně zacházeti, jako se svými hračkami. To znamená, že je bude zprvu s nadšením vítat jako novotu, pro něž zahodí jinou hračku do kouta, že je bude chvíli nadšeně laskat, hladit, hrát si s nimi, ale za čas probudí se v dítěti nějaký zlý pud; ono zvíře uhodí neb mu jinak ublíží, nebo je psík i kočka omrzí a nevšimne si jich a bude s pláčem volati po hračce nové. Je známo, že darovali-li rodiče dětem zlaté rybky nebo kanára jako hračku, děti záhy je nechaly zhynout hladem a žízní, nepamatujícíe nikterak na jejich potřeby.

Je prvním úkolem vychovatelky, aby dítěti vštípila názor, že zvířátka, byť sebe lákavěji hezká a roztomilá, nejsou pro hračku, nýbrž že účel jich je daleko vznešenější a vážnější. Při všem zachování dětské hravosti a veselé mysli je nutno, aby dítě od nejmenších let učilo se na život pohlížeti vážně. Ne chmurně, ale vážně tak, aby se dítě, sotva že chápati začalo, učilo úctě k životu v jakékoli jeho formě. Je nutno objasniti dítěti pojem: „Ty jsi! Ty žiješ! I zvíře je a žije! Jako ty nežiješ, abys bylo za nástroj libovůle pro kohokoli na světě, tak i zvíře nebylo stvořeno k vůli tobě, pro tvou zábavu a kratochvíli, pro tvůj rozmar a okamžitou zálibu!“ Je třeba říci dítěti: Pes, kočka, ptáček, kuň i rybka jsou bytosti, stejně jako jsou Boženka a Jaroušek. Boženka a Jaroušek jsou dětičky tatínka a maminky. I štěňátka, kořata, malí ptáčkové i hříbátka jsou takovými dětičkami svých maminek a tatínků, kteří je opatrují, krmí a o ně se bojí právě jako to dělají tatínek a maminka Jarouškovi či Boženčina. Uhodí-li se Boženka či Jaroušek, bolí je to; mají hlad, je jim zima, pláčou, bere-li jim někdo něco milého – totéž, dopodrobná a v stejném rozsahu také pociťují zvířátka, udeříš-li je, necháš-li je o hladu a v zimo a ubližuješ-li jim jakýmkoli způsobem. Co jsi ty, jsou i ona. – Toto stanovisko naprosté totožnosti tělesné i duševní dítěte se zvířetem musí býti podkladem výchovy dítěte v lásce ke zvířeti. Jen co je dítěti dostupno jako rovnocenné s ním, to také učí se milovati. Jakmile dítě vedete dle běžné starodávné tradice: je to jenom zvíře a bylo stvořeno pro člověka, svádíte je tím již k tomu, že dítě začne projevovati záhy svoji nadvládu nad zvířetem skutky. V každém dítěti dříme malý tyran a na bezbranném, němém tvor, o kterém mu řeknete, že je menší hodnoty než dítě samo, bude krutě i rafinovaně provozovati svoje tyranství. Ne z nerozumu, ale z probuzeného citu povýšenosti nad zvířetem.

Dítěti je vyrůstati a býti vychovávanu v bratrství se zvířetem. Zvíře musí mu býti druhem, soudruhem v radosti i utrpení. Dítě samo vycítí později rozdíl mezi sebou a

zvířetem; pozná, oč je zvíře nedokonalejší a oč ono samo je vyspělejší. Je nyní opět na vychovatelích dítěte, aby tento pocit vyspělosti nad zvířetem nebyl povýšeností a krutou nadvládou, nýbrž aby z poznání toho vytryskl nejdrahoccennější pramen, jež žíviti je u dítěte úkolem učitelů a vychovatelů: pramen soucitu, slitování a ochotné pomoci všem slabším a trpícím. Lze dítě opatrně a moudře vésti od prvního pojmu totožnosti jeho se zvířetem až ku probuzení vědomí: zvíře je sice totéž co já, cítí bolest a má své potřeby jako já, ale ono je slabší, pomoci potřebnější než já! Je možno dítě upozorniti: Ublížil jsi zvířátku a hled', ono nemůže si jíti postěžovat k mamince jako ty, když ti někdo ublíží. Neumí mluvit, schází mu řeč, kterou by stesk svůj vyjádřilo. Ty ale mluvit umíš a je na tobě, abys za zvířátko, které někdo jiný týrá, promluvil ty, ujal se ho a poučil jeho trýznitele. Zvířátko je jako tvůj malý bratříček či sestřička, kteří doma leží v peřince a dosud nemluví. Ty jsi tu, abys v případě potřeby postavil se jako přítel, jako ochránce a zastance tohoto malého svého bratříčka!

Láska dítěte ke zvířeti musí býti bratrským porozuměním pro zvířecí potřeby i bolesti. K tomu je potřebí dítě s těmito potřebami i bolestmi seznamovati. To má a musí býti u učitelky prvníím předmětem vyučování o zvířatech. Ne popis, jaká zvířátka jsou co do tvaru, velikosti, barvy atd., nýbrž popis, čeho je jim třeba a čím a jak odstraníme jejich křivdy a bolesti. O zvířatech domácích je nutno vyprávěti dětem, jak namnoze trpí nedostatkem péče a surovým zacházením; jak člověk nevděkem splácí jim za dlouholeté služby, jak nemocné a staré z domovů vyhání nebo se jich zbavuje. Při tom vyprávějí se dětem příběhy o ušlechtilých projevech zvířecích vlastností, o věrnosti psa a koně, o jich rozumu a důvtipu. Dítě musí výchovou nabyti správné představy o duševním životě zvířete. Ten třeba zdůrazňovati v řadě první. I za Příklad je někdy nutno dáti zvíře dítěti. Říci mu, že zvíře, jmenovitě na svobodě, kde není stísněno lidským jařmem, žije životem přirozeným, čistým a vážným. Že pracuje, stavíc hnízda i osady (jako na př. mravenec neb bobr), že se stará pečlivě o výživu své rodiny, že je střídmé a nezná vášní. Ptactvo, zvěř lesní i hmyz stavte dětem za pěkné vzory. „Dovedl bys to také, dělal bys to také?“ ptejte se jich, když jisté jim vyprávěli o zvířecí družnosti a vzájemné pomoci. Příkladů i příběhů podává přírodopisná literatura hojnost. Ale při všem musí zůstatí ujasněný účel vypravování a lícně: vzbudit v dítěti lásku ke zvířeti na základě porozumění duše zvířete a na základě soucitu s touto duší, tak neprávem podceňovanou a zanedbávanou.

Dítě musí zvířeti rozumět: na učitelce je vésti dítě k tomu, aby reagovalo na každý záchvěv duševního života zvířete. Ona musí býti tou kouzelnicí z pohádky, která naučila chovance své rozuměti řeči ptáků i zvířat zemských i vodních. Rozuměti řeči zvířat! To znamená rozuměti řeči celé přírody. Tomu se dítě má učiti od věku nejútlejšího, dříve než začne se učiti cizím jazykům.

Z tohoto porozumění vzroste u dítěte pravá láska ke zvířeti, tak nebetyčně rozdílná od toho, čemu se obyčejně říká láska, t. j. od mazlení se zvířetem jen proto, že je malé či hezké. Ušetřili lichotivé jméno a pohlazení zvířeti, protože se nám líbí, není žádným důkazem lásky k němu. Láska je pomoc a porozumění. A takové lásce je třeba dítě učiti. Ne mu říkat: Hled', ovčička je hezká, koťátko je pěkné, pohlad' je za to, že jsou tak hezcí! Nýbrž: Nechtěla by snad ovečka trochu trávy! Dones jí! Nemá

snad koťátko žízeň? Nemáš trochu mlíčka pro ně? A dítě jde a opatří potřeby zvířete a není třeba ani, aby se ho rukou doteklo. Často poukazuje se na nebezpečí styku domácích zvířat s dětmi. Dítě chtělo psa pohladit a pes je kousl, chtělo si přitulit kočičku a ta je škrábla. Zvíře podle vztahu ruky nerozezná ruku trýznitele od ruky dobrodince: ožene se v sebeobraně – bývá za to bito: bití naučí je, aby při příštím doteku lidské ruky bylo ještě opatrnější. Objímáním a líbáním se dítě lásce ke zvířeti nenaučí a vždycky se bude uvádět v nebezpečí, že jeho často bouřlivému lichocení zvíře neporozumí. Jako nenaučíme dítě lásce ke květinám, necháme-li je kde který květ ze samé „lásky“ – která je však jen chvilkovou zálibou – rvát, tak nenaučíme také dítě lásce ke zvířeti, necháme-li je zvířata samou láskou napolo zadusit. Láska je pomoc a porozumění, opakují znovu, a pro tyto smysl u dítěte buditi je snahou vychovatelů. Pouhou zálibu v hezkém zvířátku třeba rozhodně u dítěte tlumiti. Ne proto si všíměj zvířete, že se ti líbí, nýbrž proto, že snad potřebuje tvé pomoci, že ti chce něco říci, čemu se máš snažit porozumět.

Z takovéto lásky vychovává se pak dítě k spravedlnosti a nestrannosti vůči světu zvířecímu. Dítě vychované v pravé lásce, k zvířeti nezná, rozdíl mezi zvířetem hezkým a nevzhledným. Nezná pocitu štítění se některého zvířete. Jak mnoho dětí týrá dnes ještě zvířata, protože byly vychovány v předsudku, že jsou to zvířata „prašivá“, odporná na pohled! Viktor Hugo vypráví tklivý příběh, který neměl by scházeti v žádné z našich čítanek. Neškodnou, nevinnou žábu, která po dešti vylezla na silnici, ztýrá kdekdo kolemjdoucí. Jde kněz a ušlápne jí hlavu jako „nečistému tvor“, čta při tom v breviáři. Jde dívka a v ošklivosti před hnusnou žábou vypíchne jí oko slunečníkem. Přicházejí děti a mají za největší požitek, ukopat i ubohého tvora, až jedva v něm zbývá života. Polomrtvou zanechají ji v koleji silnice a těší se, že ji přijíždějící vůz přeje. Ale osel do vozu zapražený, do krvavá zbičovaný surovým vozkou, vyhne se opatrně ropuše, protože, jak praví Hugo, „poznal v ní tvora, jenž byl ještě ubožejší než on sám!“ Týrané zvíře cítilo lásku a soucit k tvor, nad nímž člověk neměl slitování!

Od nejmenších let je nutno dítě odnaučovati všelikým hloupým předsudkům a pověrám ohledně zvířat. Není zvířat nečistých a hnusných kromě hmyzu, vzniklého z nečistoty lidí! To je třeba hlásati dítěti. Štítí-li se pavouka, ukažte mu umělost pavučiny a optejte se ho, dovedlo-li by utkati a rozměřili tak jemňoučké pletivo. Ukažte mu ji, když opalísuje v slunci a povězte mu, že pavouk tká ji pro svou výživu; že je to dravec, který do ní chytá neopatrné mušky, ale že na něm není ničeho, proč by se ho dítě mělo štítiti. Myši ať se dítě nebojí, ale ať ji také nepronásleduje a nezabíjí. Poučte je, aby tuto práci přenechalo kočce, a co se týče strachu před myší, vyprávějte mu o vězních, jimž v žaláři byla taková myška jedinou společnicí a družkou. Stejně poučte děti i o netopýru, ježku, krtku a sovách, jež bohužel zvláště děti na venkově přímo divoce pronásledují a surově utloukají. Ani housenky nechť se malé děti neštítí a zbytečně ji nehubí. Nemá dosud proč ji zabíjeti a rozšlapávati. Až bude hospodářem nebo zahradníkem a housenky mu budou dělat škodu, pak bude na čase, aby je hubil.

Výchova dítěte v lásce k zvířeti kategoricky žádá toho, aby dítě zbytečně žádného tvora nezabíjelo. Dětská duše nechť si žije svůj ráj, ve kterém všechno tvorstvo žilo v míru a lásce a nikdo nikoho nevráždil. Zvířata sama vycítí tuto lásku dítěte k sobě

a neublíží mu. Poměr dítěte k zvířeti bývá vždy přátelský, je-li dítě dobrého srdce a nemá-li úmyslu ublížiti samo zvířeti.

V zimě, kdy učitelka je odkázána s dítětem na čtyři stěny světnice, je na místě, aby jim o lásce k zvířeti vyprávěla. Materiálu k příběhům najde hojnost. V Tolstého čítankách, v Dětském koutku Herbenové, v čítance Kabelíkové, v Babičce Němcové, v pohádkách Andersenových! Co pohádka, to příklad láskyplného sdružení člověka se zvířetem. Za pomoc mravenečku, rybě, ptáku i hadu prokázanou odměňují se zvířátka ta otvíráním pokladů a darů svému lidskému druhovi. Jaký to symbol pokladu, jež člověk hromadí si soucitem a láskou k všemu, co žije! A myslíte, že dětská duše nepochopí tohoto symbolu? Jen jim vypravujte nějaký nudný vylhaný příběh o přepjaté šlechtnosti nemožně hodného dítěte a hned na to prostou známou pohádku o dívce, která poslední svou placičku rozdělila s kočičkou a pejskem a necítíc se ošklivého zvířete, vysvobodila, tím všechny ze zakletí a sama se stala královnou – jak budou zívát při prvé a jak zabuší vám při druhé srdíčka jejich vstříc s povděkem za to, že jste jim pověděli v symbolickém rouše oděnou věčnou Krásu a Pravdu! Ve všech našich slovanských pohádkách jsou uloženy poklady, k nimž právě jen dobrý vychovatel dovede najiti klíče. Výchova k Dobru a Lásce je skryta ve všech a zvířátek je v nich užito důmyslně jako prostředku. Pohádky jsou pro děti a dítě zvířeti nejlépe rozumí. V pohádkách zvířátka mluví. Dítě jeví nad tím podiv a dospělí pravidelně tu přichvátají s odpovědí: „To nevěř, to není pravda, to je jen v pohádce!“ A dítě pravidelně se na vypravujícího podívá s výrazem, který zřejmě praví: „A nač mi tedy povídáš lež, když já chci pravdu?“ – Jedině správnou odpovědí moudré vychovatelky dítěte k lásce k zvířeti bude zde: „Arci že mluvili v pohádce pták, kuň i had a ryba! Všichni dodnes mluví k tobě svojí řečí, jen se jí uč rozuměti a naslouchati! Co ti říká vrabeček v zimě, když ho slyšíš za oknem ve sněhu volati: „Čím, čím“? Nezdá se ti, že říká: Čím, čím as nakrmím si dnes svůj žaloudeček, když všechna zrnka zavál sněh?“ A ty jdeš a hodíš ptáčku drobečky. Vidíš, jak: k tobě mluvil a jak jsi mu rozuměl!“ – Tak lze vysvětliti dětem mluvu zvířat v pohádkách.

Nade všechno vyprávění o zvířatech, nade všechnu šedou theorii lásky k němu, na něž nutně je učitelka odkázána ve školní světnici v zimě, je ovšem prakse životní, je živý styk dítěte s přírodou a jejím tvorstvem. Má-li se dítě učiti pomoci zvířeti a vystupovati jako jeho přítel a ochránce, musí konati skutky lásky a pomoci. Dítě velkoměstské má k těmto zřídka i v létě příležitost. Učíte je krmit ptáčky v zimě, chovat se přátelsky a družně k zvířatům domácím a na tom je dosti. Pravý život zvířat v přírodě i na svobodě zná dítě městské jen z doslechu. Dítě venkovské je sice ve stálém denním styku se zvířaty, je jimi obklopeno doma i kamkoli vyjde, do polí a lesů, ale zase tu zpravidla chybí – aspoň u dítěte z chudších venkovských tříd – poučení a výchova se strany dospělých. Dítě venkovské bývá i větším trýznitelem zvířat, protože má k těmto snazší přístup a příležitost. Týrá je z nerozumu neb z vrozeného zlého pudu. Kde ale je tak šťastno, že se mu dostalo výchovy k lásce ke zvířeti, je dítě venkovské upřímnějším a bližším přítelem němé tváře, protože se častějším stykem učí jí lépe rozuměti.

Pro dítě městské není lepší školy nad přírodu. Vliv její na ně je nepopíratelně ozdravující, zdokonalující. Ovšem jen za vedení a za předběžné přípravy

rozumných rodičů a vychovatelů. Jinak stávají se děti městské pověstnými rušiteli míru přírody, ničiteli a rváči květů a zběsilými lovci kdekterého živého tvora.

S dětmi na léto do přírody, ven do styku s lesy, poli, lukami a s celou jejich květenou a zvířenou! To je požadavek nejen lékaře dětského k vůli fyzickému zdraví dítěte, ale především požadavek paedagoga, který má na mysli zdraví a čistotu duše dítěte. Letní útulky pro školky mateřské! Místa, kde by dítěti bylo dopřáno za dozoru učitelky vejiti ve styk s celým tím živým, živou řečí hovořícím světem zeleně luk a modra nebes, o kterém dítě ve školní lavici jen sny své spřádá, místa ta nejsou jen nějakým novodobým požadavkem hygienickým, ale nutností, nezbytnou potřebou pro novodobou mravní výchovu dítěte, která především musí záležeti v tom, aby dítě učilo se milovati a uctívati život v přírodě ne z knih, ne z malovaných květů, ne z vycpaných zvířat a ptáků, nýbrž z přímého dotyku s projevy tohoto života! V přírodě je místo pro výchovu dítěte v lásce ke zvířeti. Tam je i místo ke konání skutků lásky a milosrdenství. Přistupte s dítětem ke hnízdu ptačímu, poskytněte jim možnost dívat se, jak mláďata se krmí, jak staří je lítat učí, jak děsivě volají o pomoc, blíží-li se nepřítel hnízdu; dejte dětem dívat se, jak kvočna opatruje svá kuřátka, jak kořata a štěňata po dvoře si hrají, kůzlata a jehňata skotačí; vedte děti na luka, kde motýli nad květy poletují, kde zelené žabky podvečer své koncerty provozují, vedte je do lesů a seznamujte je s jejich obyvateli, plachými a přec tak nevinně důvěřivými – je možno, aby si dítě celý ten svět zvířecí, jeho duši tak dostupný a blízký, nezamilovalo?

A vedeno jsouc rozumnou učitelkou k šetření všeho života a k úctě pro každý jeho projev, je možno, aby nevyrůstalo v přítele všeho, co žije, a tím i v dokonalého a ušlechtilého člověka? – Dítěti je nutně třeba poskytnouti příležitosti k rozvoji fyzickému i mravnímu. K oběmu dospěje, bude-li mu dopřáno, aby stýkalo se co nejvíce s přírodou a jejími obyvateli. Ideálem nové školy je škola v lese a míní se tím škola pro děti věku od 6-14 let. Oč více potřebovaly by této školy v lese právě děti nejmenší, děti ze škol mateřských, pro něž není dosud třeba knih, map a kalamářů! Mám za to, že pro děti nejmenší měl by tento požadavek letních útlků státi na prvním místě přede všemi jinými potřebami, ba že na něm přímo spočívati má celá myšlenka dětských opatroven a školek mateřských. Dvoreček s pískem, obehnaný vysokými zdmi, někde ve středu města, nenahradí dítěti volnost sluncem vy zlacených polí nebo alespoň dvora venkovského! Pro výchovu dítěte k lásce ke zvířatům je nezbytně třeba styku s přírodou. Tam je škola lásky! Pokud jsem informována, zůstávají ovšem tyto letní útulky dosud jen zbožným přáním, k jehož splnění bohužel nemohu sama nijak přispěti, než právě jen zdůrazňováním jejich naprosté nutnosti i vzhledem ke svému dnešnímu tematů. Je na učitelstvu samém, aby si požadavek tento vybojovalo.

Zřízení letních útlků pro školky mateřské vyžadovalo by však i úplnou reformu způsobu dnešního vyučování. Nestačí přestěhovati školku za město. Škola na volném vzduchu musí znamenati i dokonalou volnost pohybu i zaměstnání dítěte. Učitelka musila by s dětmi choditi v přírodě, vésti je sama do polí, na luka a v lesy, býti tlumočnicí všeho, co děti vidí, upozorňovati je, učiti je, aby chápaly život rostlin i zvířat a neničily ho zbytečně. Šetrná úcta a obdiv pro taje přírody i pro důmyslná její opatření – tu by bylo hlavním učebním předmětem. Ale to není možno při dnešním

systemu vyučovacím, kdy jediná učitelka má stačiti pro 50-60 dětí! Počet učitelek musil by se zesateronásobit, abychom se přiblížili k ideálu volné školy v přírodě, která jedine je také nejlepší školou výchovy dítěte k lásce ke zvířeti. Jak utěšeně musila by vzrůstati tato výchova u malého počtu dětí, as nejvýš desíti, které by takto v létě vycházely do přírody v průvodu učitelky, jež sama by byla proniknuta láskou k přírodě a dovedla by slovem svým rozehřátí všechny ty jemné strunky dětských srdcí v souzvuk s Přírodou a Nekonečnem! Jací by nám to vyrůstali lidé z takovýchto k lásce ke všemu, co žije, vedených dětí!

Prozatím ovšem je výchova takováto pouhým snem a mluvití o tom. co by mohlo být a co bych si tak či onak představovala, mohlo by mi snadno přivodit: výtku, že mé zdůrazňování výchovy dítěte k lásce ke zvířeti je jen „fantastickým hradem frází“. Ale jedno je možno již dnes. Sebevýchova učitelky, jako předprava k budoucímu jejímu působení ve škole na volném vzduchu. Kdo má učiti lásce k přírodě, musí uměti sám živě a vroucně ji milovati. Láska nedá se sevřítí v suché metody a šablony, nezná pokynů a informatorií, jež by velely: při vyučování lásce je třeba vésti si přesně tak nebo tak. Lásce dovede učiti jen velká milující srdce. Učitelka, která chce dítě vychovávatí v lásce ke zvířeti, musí se předem vychovati ke všestrannému porozumění pro život zvířecí. Musí se obeznámiti s duší zvířete, s jeho právy a musí především mítí oči otevřeny pro křivdy a bezpráví páchaná na zvířeti. Jedno je jí uvědomiti si co nejurčitěji, tak, aby se to stalo nezvratným jejím přesvědčením: že minulé věky útisku církevního i feudálního těžce se prohřešily proti zákonům přírody, sníživše zvíře na pouhý živý inventář, na materiál pro žaludky lidské, na věc bez práva a ochrany. Církev vyloučila zvíře z nebe, z pekla i z očištění; u ní nedošla ocenění obětavá láska všech matek zvířecích, ani bezměrná oddanost některých zvířat ke člověku. Do nebe vcházel člověk, který si je penězi za mše koupil, ale od brány nebeské vyhnán byl pes, který témuž člověku tonoucímu život z lásky zachránil! Je úkolem nového věku, aby zjednal nápravu, aby upravil poměr člověka ke zvířeti, poměr, jenž stejně jako všechna pokroková hnutí musí býti založen na zásadách demokratismu. Ne pán-člověk a otrok-zvíře, nýbrž přítel-člověk a přítel-zvíře. V těchto zásadách demokratismu, rozšířenému až ke tvora, jež navykli jsme si jmenovati „němou tvář“, je třeba vychovávatí učitelce nejmenších dětí především sebe. Dovede-li si v tom ohledu otevřítí oči, uvidí věci, kolem nichž dosud snad chodila lhostejně, ke kterým nyní ale pozná, že se chovati lhostejně nesmí. Ocitne se ovšem zprvu v rozporu s vlastním nitrem. V čem byla snad sama od dětství uspávána, že to je zcela v pořádku a musí tak být, objeví se jí pojednou jako bezpráví. A nejkřiklavějším bezprávím je bezúčelné, zbytečné zabíjení a ničení zvířat pro pouhou zábavu, pro ukojení surové rozkoše, kterou člověk cítí, může-li bezbranné zvíře honit, štvát, střílet a utloukat. Míním veškerý způsob honebního sportu. Není v naší kulturní době barbarštějšího přežitku z dob, kdy člověk byl víc dravcem než člověkem, nad t. zv. parforcní hony, nad štvance jelena střílení holubů, nad všechnu tu válečnou střelbu, jejíž rachot tak disharmonicky zaznívá v klidný šum lesa, v klokot lučních potoků a v bzukot včel nad vřesem. Jak vzdálen je představy Člověka takový bezmyšlenkový tvor, který vychází do přírody s vražednou smrtící zbraní a vraždí a smrtelně zraňuje, ne aby život uhájil, ne v sebeobraně, ne aby krutý hlad zahnal, ale prostě z rozkoše nad vraždou nebo jen aby neděli zabil!

A dovedete si živě představit, co to je uštvati k smrti jelena? Říká se, že i otrlý myslivec nesnese bolestně vyčítavého pohledu jelena umírajícího. A proč se tedy števe? Pro ten kus zvěřiny, připravené, aby dráždila chuť mlsných jazyků, či pro podívanou a zábavu vysokého panstva? A co jsou býčí zápasy, co dressura zvířat ve zvěřincích a cirkusech, co surová doprava zvířat, určených k zabití na jatkách, co hromadné ubíjení ptactva za účelem ozdoby dámských klobouků?

Jak chce učitelka, která míní vychovávat i dítě v lásce ke zvířeti, pojmenovati všechny tyto hrůzy, a jak se chce vůči nim zachovati? Víím, že jich neodstraní slabou rukou svou, že sama nezastaví toho proudu zbytečně přelévané krve zvířecí, jenž denně po zemi se rozlévá – ale může aspoň proti nim zaujati své pevné, nekompromisní, neochvějně odmítavé stanovisko; má právo i povinnost je odsouditi a má i povinnost vychovati dítě jí svěřené tak, aby ono samo od nejtútlejšího věku jevílo nesouhlas a odpor k těmto barbarským přežitkům. Dovede-li kterýkoli z těchto přežitků omlouvat, není a nemůže býti dokonalou učitelkou lásky ke zvířeti. Jen podaří-li se jí v dítěti vzbuditi nepřekonatelný odpor ku všemu zbytečnému vraždění, bude i spolupůsobiti na odstranění zla. Z dítěte, vychovaného v lásce k přírodě a zvířeti, nestane se tak lehce sváteční střelec, je-li dítě hoch, a je-li dívka, tedy snad aspoň v příštích dívčích generacích přestanou strašiti po ulicích ony parodie indiánských náčelníků, jichž hlavy zdobila koruna z křídel a mrtvol ptačích!

Jedním z nejobtížnějších úkolů při výchově dítěte v lásce ke zvířeti je smířiti jeho srdéčko s představou, že zvíře, s nímž se snad včera ještě přátelilo, tedy husa, králík, holub či kuře, má zítra býti zabito, aby se – snédlo. Znáím hojně děti a patřila jsem sama k nim, že každé zabíjení zvířete, za účelem tím doma chovaného, provázejí hlasitým pláčem a nářkem, v instinktivním protestu, že tady se děje něco, co nemá být. Jen kdybychom vždycky dbaly všech dětských protestů! Naučily by nás možná víc než celé literatury knih! Rodiče doma dítě snadno odbudou: „Zvíře je k tomu, aby se jeho maso jedlo. Umřel bys, kdybys masa nejedl. Jíme ho všichni a je dobré a zdravé. Nesmíš zvíře litovat, ono by nemohlo pojit.“ Aj, jaká to podezřelá fráze, nutící k přemýšlení! „Nesmíš zvíře litovat...“, to znamená: otup, zapři, co v srdci tvém začíná vznikat jako soucit s veškerou bolestí. A že zvíře litované těžce umírá? Zní to jako pověra, ale je to fakt, o němž sama jsem se několikrát přesvědčila. Existuje tajemný vztah mezi duší lidskou a duší zvířecí; zvíře reaguje na lidské pocity, na zvuk lidského hlasu. Proč zalézá pes do kouta, křikne-li se na něj zlostně, a proč běží radostně k témuž člověku, volá-li ho hlasem vlídným? Dejme tomu, že zabíjené zvíře umírá tupě, passivně, ale lidský či dětský soustratný nářek probudí v něm vědomí smrti a zvíře se pak smrti vzpírá a brání. Dítě smíří se tedy s myšlenkou zabíjení zvířat a vyrůstá v člověka klidně maso pojídajícího až do konce života nebo do chvíle, kdy se ho z toho či onoho důvodu zřekne.

Co ale má říci dítěti učitelka, která je chce vychovávat v pravé lásce ke zvířeti? Bude je učiti šetrné úctě ke hnízdu ptačímu a k vajíčkům v něm spočívajícím, bude mu ukazovali, jak kuřátka utíkají se pod ochranu křídel matčiných, shlédnou-li jestřába, a bude mu zároveň schvalovati, že je dobré kuřátko smažené a pečené? Věru, těžký úkol pro učitelku lásky ke zvířeti, úkol, který bez kompromisu bylo by možno řešiti jediným způsobem jedině rodičům dítěte, aby totiž nezvykali dítě na masitou stravu, po které vůbec dítě ani nebaží, dávajíc skorém vždy přednost ovoci

a pečivu před masem. Mohu vytušiti, k jakým konfliktům, po případě i drastickým scénám mezi ní a rodiči dítěte vedla by učitelčina výchova dítěte k vegetarismu. Výchova protialkoholní je jí usnadněna tím, že se všeobecně začíná věřiti ve škodlivost lihovin; o mase tato víra dosud tak rozšířena není a učitelce bylo by se tu opírat jen o důvod, že dítěti maso neprospívá a že je třeba vyčkati, až by dítě k požívání masa dospělo a zatím dítě vychovávati tak, aby se ho, dospěvši, dobrovolně zříkalo.

Mám za nejjednodušší říci dítěti v ohledu tom as toto: „Člověk na nejnižším stupni vývoje, tedy nejnižší divoch, pojídá i maso lidské, je lidojed; člověk ve stavu barbarském požíval maso zvířat syrové; později učil se je opékat a různým způsobem připravovat, což jako přežitek z těchto barbarských dob zachovává podnes. Kulturně vyspělý člověk budoucích věků nebude již pojídati masa a krve zvířat, o kterých se učí, že jsou to jeho mladší bratři. Dnes je mnohým lidem ještě nutností nebo ,zvykem jísti maso. ale přijde doba, kdy lidé přestanou maso jísti.“

To lze nejmenšímu dítěti říci slovy co nejprostšími a je to aspoň jakés takés usmíření protiv a rozporů, jež jistě vznikají v dětské duši, jakmile je učíme zíti v soucitu s veškerou přírodou. Dítě ovšem vidí i v přírodě vzájemné vraždění a boj; jeden tvor požívá druhého. Ale s druhé strany, a je věcí učitelky, aby dítě na to co nejdůtklivěji upozornila, vidí dítě i mezi zvířaty družnost a vzájemnou pomoc a ochranu proti nepříteli. Je nutno vychovati dítě tak, aby věřilo, že pokrok člověka je v tom, aby čím dále tím více zříkal se účasti. na všeobecném boji přírody a čím dále tím více pěstoval pocity družnosti a vzájemné pomoci a ochrany.

Ideálem lidského ducha je dokonalý Mír a Harmonie a ne věčný boj, věčné vraždění a věčné výkřiky bolesti. Položení základů tohoto Míru a Souzvuku do dětského srdce je účelem jeho výchovy k lásce ke zvířeti.

Ale dříve musí píseň Míru a Souzvuku plně a čistě zníti ve vlastním nitru vychovatelů a učitelů; a dětské srdce začne se pak ozývati v dokonalém souhlase s ní, tak jako když do klavíru zazpíváte určitý ton, odpoví vám záchvěvem struna, na týž ton zladěná.

Jak si vésti v akci protialkoholní při výchově dítek ve školách mateřských

(Ve „Spolku pro zájmy škol mateřských“; v listopadu 1911.)

Otázka škodlivosti pití lihovin a důsledkem toho naprostá zdrželivost od pití jich vystupuje ve všech vzdělaných státech stále více do popředí. Minuly doby, kdy t. zv. abstinenty t. j. člověk odmítající při jakékoli příležitosti pít pivo, víno nebo jinou lihovinu, byl předmětem posměchu. Výsledky abstinence zjevily věc v pravém světle. Dnes je nesporno a fakticky dokázáno, že země, kde omezeny byly výroba a prodej lihovin a kde obyvatelé sami dobrovolně se zříkali pití, země jako Švédsko, Norsko, Finsko, Švýcarsko, některé státy severoamerické, zkvétají hospodářsky, fysicky i mravně, že v nich ubývá dluhů, úmrtnosti i zločinů. Tu ustal posměch a bylo vážně nad čím se zamyslet. S druhé strany ukázali povolání činitelé, lékaři, statistikové a j., neomylnými a nezvratnými ciframi, jaké procento šílenců, dětí blbých, zločinců a lidí mravně zpustlých i hospodářsky zničených dodává pijanství. Začly se tvořit svazy abstinentní, spolky na potírání pijáctví, zahájen boj proti alkoholismu.

I náš národ český má s dostatek příčin zúčastnit se na tomto boji co nejučinněji. Správně praví se v brožuře „Alkoholismus a škola obecná“:

„Alkoholismus dává všemu našemu jednání ráz nepokrokovosti. Jsme nestateční, nepřesní, měnivého přesvědčení, náchylní ke kompromisu. Ještě se národ náš nevzpamatoval od protireformace a charakteru svého nenapravitelně a již podléhá novému hroznému nepříteli – moru alkoholovému. Naříkáme nad neprobudilostí našeho lidu; vysvobodíme ho z lihového omamování a on jistě prohlédne!“

Hnutí abstinentní začíná zapouštět i u nás kořínky. Doposud jen kořínky – do květu a ovoce máme oproti jiným kulturním národům dosud hodně daleko! Hledáme si prozatím jen jaksi posici, odkud bychom na alkoholism učinili nejzdrárnější výpad. Všeobecně dlužno uznati, že tímto nejvýhodnějším místem je škola. Myslí se tu škola obecná, měšťanská i střední, ale přirozeně je nám rozšířiti tuto činnost i na školy mateřské, ba je přímo nutno, aby výchova proti-alkoholní začínala již zde a ona také nachází zde půdu nejpříznivější. Proč? Veškerá školní výchova protialkoholní je možná jen za součinnosti a porozumění rodičů. Jinak všechno, co škola pracně vystaví, domov opět rozbourá. Nikde pak není příležitost k osobnímu styku s rodiči (nebo alespoň s matkou) tak častá, jako ve škole mateřské, kam rodiče pravidelně děti sami přivádějí. Tu je uvědomělé učitelce možno promluvit slůvko ve prospěch abstinence, upozorniti na nebezpečí, poraditi, napomenouti. Bude i tu ovšem jako se zrny v podoběnsťví o rozsěvači z evangelia: devět jich padne na půdu skalnatou a mezi trní a teprve desáté přinese užitek. Jsouť nevědomost a předsudky rodičů – všech tříd nemajetných stejně jako zámožných – dosud tak veliké, že poučovatel musí býti připraven zprvu na přímý odpor vůči svým slovům se strany rodičů, zvláště tam, kde předsudky o t. zv. „síle“ lihovin podporují ještě sami lékaři. Dobře praví dr. Weygandt, že většina rodičů nevychovává dobře svých dítek. Lidé prý by snad spíše ještě dovedli vychovati své vnuky, neboť v době,

kdy jako mladí lidé obdařeni jsou dětmi, potřebovali by často sami ještě výchovy a jsou tudíž ve výchově pouhými diletanty. O mnohé mladé matce lze právem říci, že se na svém dítěti teprve učí, a to často po bolestných zkušenostech, úmrtí prvních dětí následkem špatné výživy a ošetření. Jmenovitě co se týče požívání alkoholu hřeší mladí rodiče nejvíce. Na nic na světě nevynakládají pravidelně tolik výmluvnosti, tolik přesvědčivých slov, jako na to, aby dítěti vsugerovaly, že lihoviny jsou věc chutná, dobrá a zdravá. Hlas přírody bývá tu rozumnější než ony: dítě samo se zprvu vždycky lihovinám vzpírá. Pivo chutná mu hořce, víno kysele a kořalka ho pálí, že se až po ní rozkašle. Ale hned je tu pobídka se strany rodičů: „Jen pít, je to dobré a – zdravé!“ Dětem jen výminkou chutnají lihoviny. Výminkou tou jsou nešťastné bytosti, děti silných pijáků, zatížené dědičným sklonem k pijáctví. Žalostný je pohled na takové dítě, které v hostinci přihýbá si z otcovy sklenice, s horečnou přímo dychtivostí lijíc do sebe otravný nápoj, aby po chvíli usnulo vedle nerozumného otce nebo i matky tupým spánkem, z něhož nelze ho ani probudit! Opilé dítě! Může-li na světě býti žalostnějšího obrazu!

Dítě ovšem, i když zprvu jevílo odpor k lihovinám, záhy se přizpůsobí domluvám rodičovským a spokojeně bere při večeři do ruček svou obligátní „skleničku pivíčka“. Je-li nějaká rodinná slavnost, svátky, poutě atd., dopřává se dítěti dávka až trojnásobná. Děti berou rodiče s sebou i do pivovarů, kde se pije těžké pivo černé a není pak ovšem pouhou anekdotou, omlouvá-li na druhý den ve škole spolužák spolužáka: „Novák či Novotný nemůže dnes přijít, on včera trochu přebral.“ – Statistika vypráví nám tu věci takřka neuvěřitelné. Grojačkin vyšetřoval v Moskvě 1600 dětí a u celé třetiny shledal požívání alkoholu. I děti mladší jednoho roku dostávaly lihoviny, ve stáří od 2-5 let skoro polovina dětí pila, a sice většinou pravidelně. V Lipsku bylo z 42 žáků v jedné třídě ve stáří 7-8 let již 14 opilých, 24 pilo častěji kořalku, 17 pilo denně pivo, 15 pilo dokonce již ráno před vyučováním. Neblahým zvykem je též dávat s sebou do školy na přesnídávku lahvičku s vínem. Spisovatelka Leitgeblová v brožuře „Die Frauenpflicht“ podává o tom zajímavý markantní příklad. Byla po mnohá leta učitelkou na dívčí škole v Berlíně. „Mezi tolika sty dívek,“ vypráví, „jež mi během let prošly rukama, našla se zřídka některá, která by nebyla již často dostala piva, vína, ba někdy i kořalku a čaje s rumem. Jedna z mých nejmilejších žaček bývala v prvních dvou ranních hodinách svěží, živá, odpovídala hbitě, po přestávce však byla všecka znavena, ospalá a mrzutá. Velice znepokojená matka radila se s lékařem. Shledal nervosu, chudokrevnost, mluvil o přetížení školou. Tu jsem prohlížela jedinou košíček, který matka každého dne o 10. hodině láskyplně přinesla za dítětem do školy a našla jsem – lahvičku červeného vína. Nepřesvědčení sice mými vývody a jen tak, aby mi zdvořile vyhověli, dávali rodiče nyní dítěti namísto vína ovoce do školy i večer místo piva. Po půl roce nebylo již třeba žádného přemlouvání; kvetoucí dítě nestěžovalo si již ani na bolesti hlavy ani na umdlenost. Školní úlohy zmohlo hravě a mohlo postoupiti dále jako první žačka z třídy.“

Jiným předsudkem v rodinách je, že matce kojící nebo kojné dítěte je třeba nadprůměrné dávky piva a vína k posile své i dítěte. Jed alkoholový vniká tu v útlý organismus dětský již s mlékem mateřským! O zhoubném vlivu alkoholismu na dítě napsána byla již celá odborná literatura. Jsou to jmenovitě abstinční lékaři, kteří varují rodiče před podáváním dětem alkoholu. „Profesor dr. Nothnagel předvedl

posluchačům svými nemocného, jenž lihovinami porušil všechno své ústrojí: srdce, játra, plíce, ledviny i čivy. Jest věru těžkým hříchem, pravil jim, dávají-li rodiče dětem pít pivo, víno nebo kořalku. Všechny tyto nápoje rozčilují, což škodí zvláště dítěti. Prosím vás, pánové, abyste ve své lékařské praxi přísně k tomu dohlíželi, aby dětem nebyly podávány lihové nápoje, neboť hrozná nervosa za našich dnů mívá skoro výhradně příčinu v tom, že se zneužívá lihovin. A prof. dr. Forel míní: Zvyk, dávat dětem pivo a vína, je zvykem zhoubným, jenž dítěti nejen velice škodí, činí je líným, dráždivým, nervosním atd., nýbrž zdržuje celý jeho duševní rozvoj. Profesor dr. Paulsen praví: Chceš-li děti své mítí dětmi, dávej jim pít mléko, chceš-li je mítí rozčilené, všetečné, předčasně zralé, vyžilé, mladé starce, dávej jim lihoviny a živ je silně kořeněnou stravou.“

To vše je přímé nebezpečí alkoholu pro dítě. Je však ještě nebezpečí nepřímé, ne méně zhoubné, ba snad ještě zákeřnější ve svých účincích. Je to alkoholism rodičů. „Jest těžko rozhodnouti,“ praví dr. Weygandt, který alkohol je dítěti škodlivější, zda ten, který pili jeho rodiče, či onen, který pije dítě samo.“ Vlivem pijáctví otcova či matčina rodí se děti slabé, blbé, padoucníci stížené, hluchoněmé a všem chorobám méně vzdorující. Hříchy otců mstí se tu doslova na nevinných dětech. Spisovatel Zola ve svém cyklu románovém „Rougon-Macquart“ líčí věrně dle skutečnosti, jak z jediného otce pijana vzešla celá řada abnormálních lidí, šílenců, opilců, prostitutek a zločinců. Někteří badatelé sestavili zvláštní schemata, aby znázornili pokračující zhoubný vliv na pokolení jednotlivých rodin; tak na př. jsou-li v první generaci pijáci, jeví se ve čtvrtém již úplná degenerace s křečemi v dětství a šílenství; kde v první generaci jsou občasně výstřednosti v požívání alkoholu, je v druhé již vyslovené pijáctví, ve třetí hypochondrie, samovraždy a vražedné představy, ve čtvrté pak šílenství a vymírání rodu. – Takové jsou následky nerozumného pití lihovin a vliv jeho na potomstvo.

Proti alkoholismu rodičů a proti nerozumnému jejich předsudku, že pivo a víno děti „posiluje“, má ovšem škola boj velice těžký. Děti dospělejší lze již snáze poučovati, ježto důvodům o škodlivosti alkoholu žáci přinášejí vstřícně již jisté porozumění, ale jak si počínati v akci protialkoholní u dětí nejmenších, tedy na př. ve školách mateřských? Bližší styk rodičů s učitelkou stává se zde přímo nutností. Jen tímto stykem, častými rozmluvami s matkou dítěte lze učitelce zvědět, přichází-li to či ono dítě do školky z rodiny střízlivé či pijácké. Opatrně, otázkami jakoby nahodilými lze jí zeptati se, jaké stanovisko vůči alkoholismu zaujímá sama matka dítěte. Je-li názor její v tom ohledu zvrácený, je přímo povinností učitelky, aby ho u matky opravila a tuto poučila. Dítě samo poví pak učitelce dle pravdy, poslechla-li matka jejího napomenutí. Kdyby v každém dvacátém případě slovo učitelky padlo zde na dobrou půdu, znamenalo by i to pro celý národ mnoho. Jedna zachráněná rodina dnes zmámená sto zachráněných rodin v budoucnu.

Na dítě samo lze působiti kolikerými účinnými způsoby. Předně sugescí, totiž vlastně odsugerováním toho, co se dítěti doma vštěpuje. Zošklivovat mu lihoviny, vzbuzovat v něm bázlivý odpor před opilcem na ulici, který je bohužel dětem zhusta jen předmětem nevázané veselosti. Tento zásadní odpor a ošklivost předli lihovinou a člověkem opilým lze dítěti vštípit k vlastnímu jeho prospěchu i často k prospěchu a nápravě celé rodiny. Nezapomenu, jakým dojmem působil na mne v protialkoholní

výstavě v Londýně malovaný obraz děvčátka v rozedraných střevíčkách, které s prosebným pohledem vzhlíží k otci, pijícímu ze džbánu. Obraz nesl podpis: „Tatíčku, nepí již a kup mi střevíčky!“ Je možno, aby otec, zbyla-li v něm jiskra svědomí a citu, odolal prosbě dítěte? Takové „Tatíčku, nepí!“ pronesené dětskými ústy na základě poučení se strany učitelky, snad aspoň některého otce by zachránilo od návštěvy hospody!

Bohužel, není u nás dosud povinného vyučování protialkoholního,* jako tomu je ve Francii, Belgii, Anglii a Americe, kde nyní 22 milionů školních dětí poučuje se o škodlivosti alkoholu pomocí přednášek se světelnými nebo anatomickými obrazy a pomocí lučebních pokusů.

Ale kde i toho není, lze přece celý způsob vyučování a vypravování proniknouti tendencí protialkoholní a nezanedbat v tom ohledu jediné příležitosti. Učebná osnova škol mateřských nepodává ovšem těchto příležitostí tak hojně jako snad škola měšťanská, ale při názorném vyučování lze přec hravě o mnohém v ohledu tom poučiti. Tak na př. může učitelka přinést do školy rostlinku a políti ji kořalkou; lístky sežloutnou a zvadnou – a ihned může dítě upozorniti, tak že by také zvadlo a uschlo jeho srdéčko či plicky, kdyby pilo kořalku, víno nebo i pivo. Mohu poukázati na to, že i zvířátka, broučci a motýli hynou v líhu, že líh je jed a že tohoto jedu značné množství obsahují všechny opojné nápoje, jež se prodávají v hostincích i pijí doma. Úspěšně lze i vyložiti dítěti nejmenšímu, že opilost je vlastně otrava lihem a jak se mají báti této otravy.

Dětem vypráví učitelka příběhy z biblické dějeprovky i pohádky. Vypráví jim obyčejně staré známé příběhy o svodu Adama a Evy v ráji, o Kainu a Abelovi, o stavbě archy Noemovi. Nevím, jak dalece je předepsána tato starozákonní četba, ale je-li příkazem, možno voliti i zde příběh vhodný, málo známý a přec vysoce účinný, s vyslovenou tendencí protialkoholní. Je to příběh o proroku Danielovi, o kterém děti ponejvíce vědí jen, že byl uvržen do jámy mezi lvy. Méně známo je, že Daniel byl jedním z prvních dobrovolných abstinentů a vegetariánů, který přímo odpíral požívání masa a vína.

Čteme v bibli, že v r. 605 před Kristem povolal král Nabuchodonosor po dobytí Jerusalema do Babylonu ke královskému dvoru svému několik vznesených israelských jinochů, aby je dal vzdělati ke dvorní a státní službě a jak stojí doslova v Písmě, „aby se učili liternímu umění a jazyku chaldejskému“. Byli i o tedy studenti, kteří se měli připravovati ke dvorní kariéře. Bydleli v internátu královském, „i nařídil jim král odměřený pokrm na každý den ze stolu královského i vína, z kterého sám pival“; učení mělo pak trvati po tři leta. Ale Daniel nechtěl se „poskvrňovati“ masem a vínem se stolu královského. Vyhledal správce paláce a prosil ho, aby jemu i soudruhům dával pokrm jen prostý (tedy ovoce, chléb, zeleniny atd.) a k pití pouze vodu. Správce se bál, že se jinoši při takové dietě „spadnou“. „Uzřel-li by král,“ pravil, „že tváře vaše jsou opadlejšími, způsobíte mi u krále, že přijdu o hrdlo.“ Tu ho Daniel prosili, aby to zkusil jen 10 dní s nimi a dával jim stravu, jaké si žádají, bez masa, bez vína. „Porovnej pak tváře naše,“ řekl mu, „a tváře mládenců, kteří jedí a pijí se stolu královského.“ Správce se uvolil a po skonání 10 dnů, jak líčí dále bible, „spatřeno jest, že tváře jejich byly krásnější a byli tlustší na těle než všichni ostatní“.

Mládence pak ty čtyři obdařil Bůh povědomostí a rozumností ve všelikém literárním umění a moudrosti. Po celou dobu tří let studia setrvali jinoši při vodě a prosté stravě; když pak je po té době správce předvedl před krále, jaksi ke zkoušce jejich schopnosti, shledal je tento dle slov bible „ve všelikém slovu moudrosti, na které se jich doptával, desetkrát zběhlejšími nad všechny mudrce a hvězdáře, kteří byli ve všem království jeho“.

Neznám pro děti pěknějšího povzbuzení ke střídmosti nad tento příběh a lze se jen diviti že v čítankách a dějeppravách dávalo již nezaujal předního místa, jak by ho jistě zasloužil pro tendenci svou i pro jednoduchost a ušlechtiloist lícně.

Dětem nejmenším lze při vypravování jeho dobře říci, že i ony budou v učení i na těle prospívati, budou-li odpírati pití lihovin i požívání masa, které u dítěte, zvláště je-li kořeněno, jen žízeň vzbudí. Bohužel jde i v ohledu požívání kořeněného masa nerozum matek tak daleko, že dítěti v peřince dávají do úst párek a přirozeně ho ovšem dávají zapíjeti pivem.

Tento příběh Danielův tedy vřele do škol mateřských doporučuji. Máme však i slovanské pohádky s tendencí protialkoholní a také málokdo o nich ví, a sotva as je kdo dětem vypravuje za tím účelem, aby poukázal na nebezpečí alkoholu. Pohádky ty jsou ze sbírky Erbenovy a nesou název „Kurent a člověk“ a „Stolistá růže“ která je vlastně jen variantem pohádky první. Kurent, tolik co ďábel, nepohodl se s člověkem o to, kdo má vládnouti na zemi. Člověk byl tehdy velice silný a obrovské postavy i potýkal se a Kurentem a třikráte ho přemohl, tak že vláda připadla jemu. Kurent, nemoha člověka zdolati silou, užil chytrosti. Vida člověka piti vodu, připravil mu opojný nápoj z vína a sváděl ho k pití. Člověk zprvu odolával – nechutnalo mu víno, ošklíbal se po něm, a tu zlomyslný Kurent napustil do vína své černé ďábelské krve. A člověk pil a zakalilo se mu oko i paměť, usnul a Bůh shodil ho s vysoké hory, kde seděl, tak že zůstal dole polomrtvý. Když se uzdravil, neměl už žádné síly a Kurent dosáhl vlády nad světem. Od té doby rodí se i lidé slabí a malí.

Byť to byla jen pohádka, lze dítěti vyložit! skrytý její smysl o nekalém původu pití lihovin i o jejich seslabujícím účinku na zdraví lidské.

Při bedlivém hledání našlo by se jistě v literatuře naší, v pověstech, popěvcích atd., dosti látky s tendencí protialkoholní. Všeho mohla by uvědomělá učitelka použiti a dětem podávati. Vytrvale, majíc vytčený cíl stále před očima, tak aby pro děti neuplynulo jediného dne, ve kterém by neslyšely o škodlivosti a nebezpečí alkoholu.

Vytýká se dnešní výchově školní, že se nepěstuje náležitě výchova vůle. Učitelkám mateřských škol naskytuje se pěkná příležitost vypěstiti v dítěti tuto vůli k odporu proti lihovinám od let nejmenších. Bylo by opravdu velikou zásluhou její, kdyby z dětí dovedla učiniti takovéto malé „hrdiny odříkání“, kteří by se dovedli doma vzepřít i svodu rodičů a vytrvale odmítali sklenici s pivem či vínem, pamětlivi jsouce slov učitelčiných. Byl by to malý zázrak, řeknete snad, ale za pokus by to přece stálo!

Nechť o čemkoli učitelka s dětmi rozmlouvá, při všem může vzpomenouti tendence protialkoholní. Mluvic o zvířatech, může říci, jak vynikají střídmostí, jak mnohdy

zahanbují člověka, který nezná míry v jídle a pití i jak alkohol, kde ho u zvířat pokusné bylo použito, působí škodlivě na jejich život, že po požitku jeho zkrňují ve vzrůstu a předčasně hynou. Je možno dáti za příklad opice, chované v zajetí, které člověk přivyká pítí lihovin; všechny zmírají v krátkém čase tuberkulosou. Povězme dětem, že pouhá pára z lihu, účinkující na slepičí vejce, způsobí, že se kuřátka vylíhnou zmrzačena, A z toho hned vyvodíme, jak škodlivě působilo by i na těla dětská požívání lihovin.

Při počátcích mravouky třeba dítěti vštípití pojem, jakou hanbou je opilství, jak snižuje a třísní duši člověka, jak opilství svádí ke zločinům. Prostými slovy a prostými příklady, odpovídá jícími úrovní let dítěte, jež máme před sebou, je možno vychovati dítě ke zdrželivosti i k odporu vůči lihovinám.

Jedné veliké a závažné věci je však třeba při veškeré této výchově protialkoholní i při všem poučování rodičů. Celá akce nesmí se strany učitelky vyznítí v pouhých slovec. Říká se, že příklad víc přitáhne, než slova naučí, a příklad je ke slovu v téměř poměru jako obr k trpaslíku. Nejlepší methodou, nejlepší pomůckou názornou, nejlepším příběhem a nejkrásnější pohádkou pro děti bude učitelka sama, její příklad naproste abstinence. Tuto oběť – lze-li ostatně zváti „obětí“, zřeknu-li se něčeho, co mi škodí — musí nutně učitelka přinést, chce-li se zúčastniti na výchově protialkoholní. Nemůže ti z jakýchkoli příčin, zřící se sama lihovin, necht' také, jak radil sv. „Pavel prvním křesťanskými ženami, „mlčí ve shromáždění“. Pokroková výchova nemůže a nesmí počítati se žádným farizejstvím, se žádnou přetvářkou, se žádnou neupřímností. Jejím význačným rysem musí býti opravdovost a síla vlastního přesvědčení, jakož i důvěra v tuto vlastní sílu.

Vychovatel nesmí býti třtina a nesmí slovem hlásat, čeho sám celým svým životem a příkladem nestvrzuje. Bojuje se proti klerikalismu církevnímu a klerikalismem vyrozumívá se tu ne pouhá příslušnost k tomu či onomu vyznání, nýbrž právě nepoctivá, ne opravdová příslušnost k němu, která něco jiného hladkými slovy mluví a něco jiného nepěknými skutky koná. Kdyby učitelé protialkoholní sami zůstávali třebas i sebe mírnějšími pijáky a při tom chtěli pracovat na o střízlivění a abstinenci svých chovanců, byl by, to klerikalism protialkoholní, stejně nebezpečný a šalebný jako kterékoli jiné farizejství. Málo by pomohl dětem příběh Danielův, když by děti viděly, jak se říká „na vlastní oči“, jak učitelka v přesnídávce posílá si pro pivo nebo pije víno. Nestačí také ani, nepít před dětmi a pít za to doma. Ne. Výchova protialkoholní musí být opřena jako žulovým základem vlastním, neochvějným přesvědčením samotných vychovatelů a vychovatelek. Oni musí míti pevný úmysl a musí míti i víru v sílu tohoto úmyslu. Pak teprve mohou předstoupiti před děti a s přesvědčivým klidem mluvití jim o výhodách abstinence. „Učte se ode mne, podívejte se na mne!“ mohou pak říkati při každé příležitosti. I na rodiče dítěte bude jistě příklad abstinence učitelky působiti přesvědčivěji než všechna slova a napomínání, proti kterým matka dítěte může vždy nadhoditi otázku: „A což vy sama, nepijete?“ Může-li učitelka na tuto otázku odpovědětí s dobrým svědomím: „Zajisté že ne, a jsem proto zdravější než kdo jiný“, je jistě u veliké výhodě oproti tomu, kdy musela by doznati: „Nu, tak trošku ano, ale neškodí mi to —“, což matka pak snadno může doplniti: „Nu, vždyť já dětem také dávám jenom malou skleničku a ta ji a neškodí.“ V brožuře „Alkoholism a škola obecná“ praví se na jednom místě:

„Zkušenosti z ciziny ukazují, že veškerý boj proti alkoholismu bude marným, pokud potrvá mírné pití. Každý mírný piják musí snést výčitku, že svádí k pití dospělé i děti. Nemírní nemohou svádět, ti svým zjevem odpuzují, svádějí jen mírní.“

Tedy naprostá přísná abstinence. To je nezvratný a nezbytný požadavek u každého, kdo chce vstoupit jako voják do oné armády spásy, která vytkla si úkolem boj za ostřízlivění, za vybavení jmenovitě mladých generací z omamných par alkoholismu. Jinak je veškerá práce domem na písku, který povalí první vítr. Stát se abstinentem není žádná těžká věc; spraví ji trochu dobré vůle a pevného úmyslu a především stanovení si vysokého cíle a ideálu, pro který se stávám abstinentem. Pakli při tom myslím jen na své tělo, jen na strach před škodlivostí, vzepře se mi vlastní tělo při prvé příležitosti a padám zase zpátky, sotva že jsem se dostala z jámy na malý kousíček. Jen myšlenka na záchranu jiných, myšlenka na povinnost, kterou mám, nechť jsem povoláním čímkoli, spolu – působiti na zušlechtění, umravnění všech, kdo jsou kolem mne, dovede mi dáti síly k vytrvání. Mluvím z vlastní zkušenosti. Věřím, že nebylo by přesvědčivosti v mých slovech, nebylo by zápalu a světla, o které je možno, aby se rozžehla světlá jiná, kdyby při každém mém slově mělo vlastní nitro mi vyčítati „Hlásáš, čeho nekonáš!“

Opakuji, že není těžko býti abstinentem, ba naopak. bez lihovin žije se desetkrát snáze a člověk cítí se tělesně a zvláště pak duševně daleko svěžejším, vytrvalejším než v dobách, kdy pil, byť i tu t. zv. mírnou dávkou. Duch je jasnější a mozek lépe pracuje; pro nervy není tu ničeho, co by jim ubíralo pružnosti a předčasně je ochromovalo. Náhrad za pivo a víno je dosti; je čaj, je mléko, je káva a je především ovoce, které nad jiné nejlépe hasí žízeň. Žízeň si ostatně z valné části sami umele vyvoláváme nemírně kořeněnou a solenou stravou. Pijeme vůbec nad potřebu. Není třeba každé jídlo bez výjimky zapíjeti jakoukoli tekutinou. Ovocný kompot po obědě nebo večeri poslouží daleko lépe, než půllitr plzeňského. Tolik pro ty, kterým se zdá za těžko najít náhradu za obvyklou míru alkoholu. Opakuji, že se žije bez lihovin snáze a lépe, než s nimi – a opakuji, že mluvím z zkušenosti.

Řekla jsem, že vychovatelku musí síliti myšlenka na její povinnost, na její zodpovědnost vůči dětem. A nejen učitelku a vychovatelku, nýbrž ženu vůbec. Minuly doby, kdy žena spokojila se při práci v lidstvu úlohou Samaritána, t. j. kdy přicházela již jen obvazovati rány, které pocestnému zasadili lupičové a lotři. Dnes je uvědomělé ženě vědět, že především je třeba, zasazovati se o to, aby znemožněno bylo řádění lupičů a lotrů, aby byly bezpečny veřejné cesty – a pak nebude ani krvavých ran ani potřeby obvazování jich. Na tomto předcházení zla je především povinností žen pracovati činně a intenzivně. Upravovati bezpečnost cest pro ty, kdo přijdou po nás, tak aby jich nepřepadali zákeřníci, z nichž jistě je nejnebezpečnější alkohol.

Podala jsem několik pokynů o tom, jak si vésti při výchově protialkoholní. Vyslovila bych na konec jen ještě ráda nakolik přání, jichž splnění není v moci vychovatelů a musí tudíž pro tyto zůstat rovněž jen zbožným přáním, dokud zákony u nás nejsou upraveny ve prospěch splnění jich. Je to předem naprostý a přísný zákaz návštěvy veškerých místností, kde se pijí lihoviny, dětmi, byť i tyto byly v průvodu rodičů. Zákaz ten musil by ovšem zníti: pro děti od narození do 14 let, neboť co je plátno

zakazovati přístup dětem školním, když nerozumné matky berou s sebou do hospod děti nemluvňata v peřinkách a děti sotva tříleté! Zákaz a přísná kontrola, provádí-li se tento zákaz také všude důsledně. Nemůže být pro dítě nezdravějšího, zhoubnějšího ovzduší nad hospodský dým a výpary lihové, a přec ať jen někdo spočítá, kolik dětí nachází se v nedělní odpoledne, ba i až do pozdních hodin večerních v hostincích velkoměsta! Zákaz a přísné provádění jeho čeká ovšem snad až do dob, kdy se i u nás uzná potřeba zřízení ministerstva zdravotnictví.

Druhé přání je abstinční výchova učitelů a učitelek na všech paedagogiích. A přáním nejzbožnějším, protože snad nejdáleným uskutečnění – aby abstinence učitelova nebyla kamenem úrazu nebo předmětem posměchu, nýbrž aby došla ocenění tím, že by byla počítána ke plus v jeho kvalifikaci při obsazování míst. Pro učitele a učitelky abstinční pak je třetím přáním, aby jim jejich práci protialkoholní, dosud namnoze tak obtížnou a slabě úspěšnou, nestěžovali vlastní kolegové a kolegyně svým neabstinčním příkladem, podceňováním, lhostejností k otázce alkoholní nebo dokonce úsměšky. Je třeba většího pochopení pro akutnost otázky alkoholní, jak se strany širšího obecnstva, tak jmenovitě se strany vychovatelů.

Končím slovy abstinčního učitele V. Šejnohy, spisovatele brožury „Alkoholismus a škola obecná“: „Český národ býval skoro vždy v předních řadách bojů za svobodu a pokrok. Abstinence je idea všestranně pokroková. Vlastenecké učitelstvo české, mající cílem volnou školu a plnící vůj kulturní program, prozkoumá jistě v nejbližší době otázku alkoholismu a poznavši ji vědecky, přičiní se ze všech sil ke zmírnění největšího zla kulturního a sociálního a tím přispěje ke šťastnější budoucnosti národa.“